

Universiteit Gent
Academiejaar 2009 – 2010

LOUIS DELACENSERIE (1838-1909) MEER DAN NEOGOTIEK?

Masterproef voorgelegd aan de Faculteit Letteren en Wijsbegeerte,
Vakgroep Kunst-, Muziek- en Theaterwetenschappen,
voor het verkrijgen van de graad van Master,
door Arne Vandewalle
Promotor : prof. dr. L. Van Santvoort

Woord vooraf

In de eerste plaats wil ik hier mijn promotor professor Linda Van Santvoort bedanken. Zij was altijd bereikbaar voor raad en richtlijnen. Ik wil haar graag ook bedanken voor haar inzet tijdens de opleiding en het enthousiasme waarmee zij haar vakgebieden doceerde. Een bijzondere dankjewel gaat naar mijn vriendin Deirdre, zij heeft er mij in het afgelopen jaar terug bovenop geholpen en is er altijd voor mij geweest. Mijn familie bedank ik voor de steun en Mr. Peter Pauwels voor zijn goede raad.

Inhoud

1. Inleiding	1
2. Gebruikte methodologie.....	3
2.1. Algemene methodologie.....	3
2.2. Status Quaestionis	5
3. Louis Delacenserie biografie.....	11
4. Brugge 19 ^{de} eeuw.	17
4.1. Algemene geschiedenis van Brugge: politiek en economisch.....	19
4.2. De Engelse kolonie in Brugge.....	24
5. Opvattingen rond architectuur en cultuur in Brugge tijdens de 19 ^{de} eeuw.....	26
6. LOUIS DELACENSERIE: het oeuvre.....	30
6.1. Het oeuvre: algemeen.....	31
6.2. Restauratieprojecten.....	36
6.2.1. De restauratie van de Burgerlijke Griffie	36
6.2.2. De werken aan de Onze-Lieve-Vrouwekerk	38
6.2.3. De restauratie van de Sint-Basiliuskapel en de basiliek van het Heilig Bloed.....	40
6.2.4. Huis van de heren van Gruuthuse.....	42
6.3. Nieuwbouwprojecten: neogotiek.....	44
6.3.1. Het stadhuis van Diksmuide.....	44
6.3.2. De Rijksnormaalschool	45
6.3.3. Het Kasteel Bloemendale in Beernem.....	47
6.3.4. De Minnewaterkliniek.....	48
6.3.5. Het Provinciaal hof op de Markt	49
6.3.6. De Sint-Petrus- en Sint-Pauluskerk te Oostende	52
7. De niet neogotiek binnen het oeuvre van Louis Delacenserie.....	54
7.1. Casus theaterkwartier	56
7.1.1. Project: een nieuwe stadsschouwburg voor Brugge.....	56
7.1.2. De eerste ontwerpen van Louis Delacenserie in het theaterkwartier.....	59
7.2. Het Grand Hotel du Sablon	66
7.3. Sint-Jansstraat 18.....	67
7.4. Het Centraal station van Antwerpen.....	68
7.5. Enkele woningen in Brugge: Spiegelrei 17-18, Wijngaardplein 15 en Langerei 62-63.....	71
7.6. Officiersmess bootsman Jonsen Oostende	73
7.6.1. Inleiding.....	73

7.6.2. Geschiedenis van de kazerne.....	73
7.6.3. De officiersmess	76
7.6.4. Het Gymnasium.....	82
7.6.5. Besluit Marinekazerne Bootsman Jonsen.....	84
7.7. Een bredere theoretische omschrijving van de architect.	87
8. Besluit.....	89
9. Bibliografie.....	92

1. Inleiding

Zoals de titel van dit onderzoek aangeeft zal dit onderzoek zich toespitsen op één architect en een bepaalde weg in zijn oeuvre. Zoals uit de status quaestionis zal blijken wordt Louis Delacenserie vrijwel altijd als een neogotisch architect beschouwd. Hierbij werden dan ook zijn realisaties en de rol die hij speelde voor de stad Brugge in de verf gezet. Er is echter nog geen volledige oevrestudie gewijd aan zijn realisaties en zijn oeuvre werd dan ook niet in de breedte onderzocht of nader bekeken. Dit onderzoek probeert hieraan tegemoet te komen door in de eerste plaats na te gaan in welke mate Delacenserie zich ook met andere architectuur of bouwstijlen bezighield anders dan de neogotiek. Een instrument dat hiervoor belangrijk is is een oeuvrelijst die zo veel mogelijk projecten van Delacenserie tracht samen te brengen. Hierdoor kan het aandeel dat ook andere architectuurstijlen spelen in het oeuvre duidelijk worden. Met andere woorden, is het terecht om Delacenserie enkel de stempel van neogotieker te blijven toekennen of moeten we zijn activiteiten als architect vanuit een ander standpunt bekijken? Het is uiteraard niet mogelijk om zijn activiteiten binnen de neogotiek achterwege te laten. Het onderzoek is er niet op uit om dit op de achtergrond te schuiven, het blijft een heel belangrijk aspect binnen zijn oeuvre. Het is hierbij ook interessant om na te gaan op welke manier Delacenserie zich bezighield met de neogotiek. Deed hij dit vrijwillig of was dit eerder situatiegebonden? Zoals bekend was Louis Delacenserie heel belangrijk voor Brugge. Hij was er een geruime tijd stadsarchitect en bleef er zijn hele leven wonen. Delacenserie was echter ook buiten Brugge actief met als bekendste voorbeeld het centraal station van Antwerpen. Ongeveer ter zelfde tijd werd er ook in Brugge in een nieuw station gebouwd. Dit nieuwe station bevond zich op het Zand en werd ontworpen door de Antwerpse architect Jozef Schadde. Het is mogelijk dat Delacenserie buiten Brugge nog andere projecten realiseerde die belangrijk zijn voor een juiste en volledige perceptie van zijn oeuvre. Ook hier zal dit onderzoek een antwoord op proberen geven.

Er bestaat tot nu toe nog geen overzichtswerk over Louis Delacenserie. Hij komt al veel aan bod in literatuur maar dan zoals al aangegeven vooral naar aanleiding van zijn gekende ontwerpen en zijn rol in Brugge. Architecten als Louis Delacenserie verwezenlijkten in die tijd een omvangrijk oeuvre. Het is hier bijgevolg niet de bedoeling om een volledige monografische studie af te leveren. Dit onderzoek zal in de eerste plaats proberen om een aanvulling te geven op datgene wat al gekend is over de architect. Deze aanvulling zal zich dus vooral situeren binnen de niet-neogotische realisaties van de architect binnen en buiten Brugge. Hiervoor is het wel nodig om in de eerste plaats in de status quaestionis na te gaan hoe de architect in de literatuur tot nu toe werd omschreven. Daarnaast zal er voor de volledigheid een overzicht volgen van zijn gehele oeuvre met aandacht voor de belangrijkste

projecten waarmee hij bekend is geworden. In het tweede deel van deze studie wordt dan de klemtoon gelegd op die projecten die niet onder een neogotische stempel kunnen geplaatst worden.

De centrale onderzoeksvragen die hierbij gesteld worden zijn: hoe verhouden de verschillende delen van het oeuvre zich ten opzichte van elkaar? Met andere woorden wat is het aandeel hierbinnen van andere stijlen dan neogotiek? Wat is de waarde van het niet neogotisch deel van het oeuvre en hoe verhouden deze delen zich tot elkaar?

2. Gebruikte methodologie

2.1. Algemene methodologie

Omdat bij dit onderzoek vanuit verschillende invalshoeken gekeken wordt, werd gebruik gemaakt van verschillende soorten bronnen. Op de eerste plaats komen er literatuurbronnen. Zoals zal blijken uit de status quaestionis zijn er al veel interessante publicaties uitgegeven waarin Louis Delacenserie aan bod komt. Hij wordt hierin vooral voor zijn rol in de (bouw)geschiedenis van een gebouw of de stad belicht. Deze literatuur is dan ook een dankbaar vertrekpunt geweest voor dit onderzoek. Omdat er echter nog geen monografische studie of verzamelwerk bestaat over deze architect was het dan ook nodig om al die literatuur naast elkaar te leggen en er overal aanwijzingen en nuttige elementen uit te halen.

De gebouwen en monumenten die Louis Delacenserie tijdens zijn leven tekende en die vandaag nog altijd hun functie vervullen zijn uiteraard een primaire bron in dit onderzoek. Ze vertellen soms veel meer over het uitzicht van een gevel en de bedoelingen van de architect dan op bouwplannen werd weergegeven. Soms werkt dit ook in omgekeerde richting. Bouwplannen kunnen evengoed meer vertellen over de eigenlijke intenties van de architect. Zo kan een gebouw door de tijd belangrijke wijzigingen ondergaan hebben of in het ergste geval volledig verdwenen zijn. In dat laatste geval is onderzoek enkel aangewezen op de originele bouwaanvragen, raadpleegbaar in archieven. De soms gebrekkige ontsluiting van archiefdocumenten uit de negentiende eeuw is een bijkomstige moeilijkheid. In het Stadsarchief van Brugge is een lijst van de bouwaanvragen elektronisch raadpleegbaar. Doch deze blijkt niet altijd correct of volledig. Er zijn verschillende historische stukken verdwenen en er zijn er ook die niet in de lijst werden opgenomen. Hierbij dient nog de bedenkelijke staat van vele stukken aangekaart te worden. Vele bouwaanvragen zijn herleid tot enkele stukjes papier of kalkpapier. Dit maakt de documenten onzeker voor de toekomst.

Een andere belangrijke bron die werd geraadpleegd is de wetenschappelijke inventaris *'Bouwen door de Eeuwen Heen'*. Deze is ook elektronisch raadpleegbaar via het internet. Specifiek voor dit onderzoek viel op dat men in die inventaris de schrijfwijze van de naam Delacenserie veranderde. Men gebruikt telkens *dela Censerie*. De kwestie van de schrijfwijze van de naam kwam aan bod in het artikel *'Een kijkje door het sleutelgat van Louis Delacenserie'*. Hier stelde men dat de architect zijn naam in één woord schreef. Dit is inderdaad te merken op de door hem ondertekende bouwplannen. Bij deze pleit ik er voor om ook in de inventaris de schrijfwijze te gebruiken die Delacenserie zelf toepaste.

Dit onderzoek streeft er naar om een zo volledig mogelijke oeuvelijst samen te stellen. Deze werd in de bijlagen bijgevoegd. Voor deze oeuvre lijst werd zowel gebruik gemaakt van de

online inventaris van het VIOE en al bestaande literatuur. Zij werd naarmate het onderzoek vorderde ook uitgebreid met resultaten uit het archiefonderzoek. Zo konden er nog enkele gebouwen toegevoegd worden die nu al zijn afgebroken en bijgevolg niet meer gekend waren.

Aan het slot van dit onderzoek wordt er één realisatie van de architect dieper uitgewerkt: de officiersmess van de marinekazerne Bootsman Jonsen. Dit gebouw werd door Delacenserie in 1908 ontworpen en was zijn laatste project. Voor deze casus kon er gebruik gemaakt worden van een reeks plannen en tekeningen die werden aangetroffen op de dienst gebouwen van het Ministerie van Defensie in Sint-Kruis. Deze rijke bron van informatie is echter niet geïnventariseerd. Hierdoor was het ook niet duidelijk welke informatie deze bundel kon opleveren. Het ontbreekt deze tekeningen ook aan duidelijke handtekeningen en datering waardoor de toeschrijving en identificatie ervan op andere manieren gezocht moest worden. Over deze bundel wordt nog uitgebreid teruggekomen in het desbetreffende hoofdstuk.

2.2. Status Quaestionis

Louis Delacenserie kreeg een eerste vermelding in het overzichtswerk *'Belgische Kunst des 19. Jahrhunderts'*, geschreven door Henri Hymans.¹ Hymans was naast een belangrijk kunstcriticus en historicus ook een tijdje conservator van het prentenkabinet binnen de Koninklijke Musea voor Schone Kunsten in Brussel.² Hymans haalde Delacenserie aan in een hoofdstuk waarin hij de 19de eeuwse architectuur behandelde in België. Hij vertelde over enkele bekende en belangrijke architecten van die tijd zoals Schadde, Beyaert, Jamaer en De Curte.³ Hymans had ook aandacht voor de aanwezigheid van Belgen op de wereldtentoonstelling van 1878 in Parijs. Op die wereldtentoonstelling was België vertegenwoordigd met, zoals Hymans het in het Duits noemde, een *'Belgische facade'* ontworpen door Janlet.⁴ Over Delacenserie schreef Hymans het volgende: *"Unter der Leitung von de Lacenserie wurden das Rathaus und das frühere Gruuthuyse in Brugge ebenfalls fast vollständig neu erbaut."*⁵ Hymans had hier dus enkel oog voor de realisaties van Delacenserie als restaurateur van respectievelijk het stadhuis van Brugge en het Huis van de Heren van Gruuthuse.

Na deze vermelding blijft het wachten tot ver in de tweede helft van de 20ste eeuw vooraleer er opnieuw aandacht wordt besteed aan de architect. In de jaren 1960 start Luc Devliegheer met zijn bekende inventaris *'De huizen te Brugge (Kunstpatrimonium van West-Vlaanderen)'*. Dit resulteerde in een eerste publicatie in 1968. Devliegheer vermeldt Delacenserie in deze publicaties enkel als de architect van enkele gebouwen. In 1975 volgde er een nieuwe uitgave van deze inventaris.⁶ Hierin schreef Devliegheer in het algemeen over de architectuur van de negentiende eeuw: *"De hele neogotische beweging heeft niets belangrijks voortgebracht. Ze heeft wel verhinderd dat nieuwe stijlen in de binnenstad aan bod kwamen..."*⁷ Dezelfde auteur schreef in 1964 het artikel over Louis Delacenserie in *'Het Nationaal Biografisch Woordenboek'*.⁸ Over de restauraties die door Louis Delacenserie werden uitgevoerd stelde de auteur hier terecht dat ze volgens de hedendaagse normen veel te doortastend zijn geweest. Over de nieuwbouwrealisaties schreef hij echter dit: *"Van deze werken in neo-stijl, die indertijd de hoogste lof geogst hebben, is nu enkel nog de kerk te*

---

¹ H. HYMANS, *Belgische kunst des 19. Jahrhunderts*, Leipzig, Seeman, 1906

² M. VAN KALK, *Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België, Twee eeuwen geschiedenis*, Tielt, Lannoo, 2003, p. 200

³ H. HYMANS, *Belgische kunst des 19. Jahrhunderts*, Leipzig, Seeman, 1906, pp. 243 - 248

⁴ *Ibid.*, p. 244

⁵ *Ibid.*, p. 246

⁶ L. DEVLIEGHER, *De huizen te Brugge (Kunstpatrimonium van West-Vlaanderen)* (2delen), Tielt, Lannoo, 1968

⁷ L. DEVLIEGHER, *Kunstpatrimonium van West-Vlaanderen, deel2-3: De huizen te Brugge*, Tielt, Lannoo, 1975, p. XXIX

⁸ L. DEVLIEGHER, in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, Brussel, Deel 1, 1964, pp. 308-309

Oostende enigszins genietbaar.”⁹ Hieruit blijkt duidelijk een afkeuring ten opzichte van deze architectuur. Deze bijdragen omtrent Delacenserie kwamen tot dan dus in stand in het kader van enkele overzichtswerken of inventarissen.

In de jaren 80 van de twintigste eeuw begon er meer aandacht te komen voor Louis Delacenserie als architect en voor zijn realisaties. In 1980 verscheen er op initiatief van het tijdschrift ‘Vlaanderen’ een speciale publicatie over neogotische architectuur. In dit tijdschrift werden er enkele projecten van de architect besproken. Hilde Lobelle leverde twee bijdragen over Louis Delacenserie. Een eerste artikel kreeg als titel: “*Enkele neogotische realisaties van architect L. Dela Censerie te Brugge*”.¹⁰ Deze beperkte studie van 3 bladzijden handelt over enkele neogotische nieuwbouwprojecten die werden ontworpen door Louis Delacenserie. Het is de eerste keer in de geschiedschrijving dat er in een artikel aandacht werd besteed aan dit thema. Lobelles’ tweede bijdrage was: “*De neogotische stoffering in de bovenzaal van het Brugse stadhuis*”.¹¹ Hierin beschreef ze het ontwerp van Louis Delacenserie voor de aankleding van de Gotische zaal van het stadhuis in Brugge. Ze nam er even een standpunt in ten opzichte van de negentiende-eeuwse restauratiepraktijk: “*Hoewel de visie over restauratie tijdens de voorbije eeuw tamelijk ver verwijderd lag van de actuele standpunten hierover, mag en kan dit de 19de-eeuwse mens niet verweten worden.*”¹² Lobelle raakte hierbij een dialoog aan die al een geruime tijd in de monumentenzorg en de architectuurgeschiedenis een onderwerp is geworden van studies en discussie. Geruime tijd werd de architectuurpraktijk en in het bijzonder de restauraties uit de 19de eeuw verguisd omwille van de harde aanpak. Wat Lobelle hieromtrent schreef getuigt van de omslag die er vanaf de jaren ’80 van de twintigste eeuw doorheen de architectuurgeschiedenis kwam omtrent de appreciatie van de negentiende-eeuwse restauratiepraktijk. Lobelle ging echter niet dieper in op deze kwestie en zocht hierbij ook niet naar een verklaring waarom de negentiende-eeuwse mens niets verweten kan worden.

Pas in 1985 werd er aan de Katholieke Universiteit Leuven een diepgaandere studie gemaakt over Louis Delacenserie. Het betreft een licentiaatverhandeling geschreven door Inge Van Oyen: ‘*De neogotische beweging in Brugge in Europees perspectief met als belangrijkste architect Louis Delacenserie*’.¹³ Hierin onderzocht Van Oyen in het eerste deel de theoretische basis van de negentiende-eeuwse architectuur- en restauratiepraktijk en op welke manier dit zijn invloed had op Brugge. Hierin zet de auteur de verschillende visies en theorieën naast elkaar van de belangrijkste theoretici van die tijd zoals Eugène Emmanuel

---

⁹ L. DEVLIEGHER, in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, Brussel, Deel 1, 1964, pp. 308-309

¹⁰ H. LOBELLE, *Enkele neogotische realisaties van architect L. Dela Censerie in Brugge*, in: *Vlaanderen*, 1980, nr. 174, p 32-34

¹¹ *Ibid.*, p. 35

¹² *Ibid.*, p. 35

¹³ I. VAN OYEN, *De neogotische beweging in Brugge in Europees perspectief met als belangrijkste architect Louis Delacenserie*. (onuitgegeven licentiaatverhandeling Katholieke Universiteit Leuven, Departement Archeologie en Kunstwetenschap, Afdeling Middeleeuwen, Moderne Tijden en Hedendaags tijdperk, 1985)

Viollet-le-Duc (1814 – 1879), John Ruskin (1819 – 1900) en August Welby Northmore Pugin (1813 – 1852).¹⁴ In het tweede deel van het onderzoek behandelde zij de situatie in Brugge waarin Louis Delacenserie een belangrijke rol zal spelen. In dit deel gaf Inge Van Oyen ook een overzicht weer van neogotische bouwwerken in Brugge, wat voordien nog niet was gebeurd op een snelinventaris na.¹⁵ Uit deze lijst bleek dat Brugge een aanzienlijke hoeveelheid neogotische architectuur had. Nu blijkt dat er vandaag al veel van dit patrimonium is verdwenen. Het laatste deel van de verhandeling handelde over Louis Delacenserie zelf. Naast een biografie stelde de auteur een summiere oevrelijst op met realisaties van de architect. Hierna besteedde zij aandacht aan één neogotische nieuwbouwrealisatie, de Rijksnormaalschool in de Sint-Jorisstraat in Brugge.¹⁶ Delacenserie ontwierp dit gebouw in neogotische stijl in de periode 1879 – 1883. Door haar uitgangspunt besteedde de auteur echter geen aandacht aan de andere realisaties van Louis Delacenserie, meerbepaald die gebouwen in een andere stijl dan de neogotische. Inge van Oyen was daarentegen wel diegene die voor de eerste maal uitgebreide aandacht besteedde aan Delacenserie zelf. Ze had hierbij niet alleen oog voor de restauraties die hij uitvoerde maar hechtte ook belang aan zijn nieuwbouwarchitectuur. Haar licentiaatverhandeling werd in 1989 aangevuld met een kleine publicatie voor de West-Vlaamse Gidsenkring: *‘De neogotische beweging in Brugge in de negentiende eeuw met architect Louis Delacenserie’*.¹⁷ Hierin verwerkte ze haar onderzoek tot een toegankelijk boekje dat vooral ingaat op de neogotiek in Brugge en de figuur van Louis Delacenserie. Enige tijd later, in 2002, schreef dezelfde auteur een artikel voor het tijdschrift Vlaanderen waarin de focus op de persoon van de architect zelf ligt.¹⁸

Een volgende belangrijke publicatie waarin de architect aan bod komt is het boek *Stenen herleven, 111 jaar kunstige herstellingen*.¹⁹ Hierin wordt het verhaal uiteengezet van de ‘Kunstige Herstellingen’ in Brugge. De ‘Kunstige Herstellingen’ zijn speciale subsidies die door de Stad Brugge in 1877 in het leven werden geroepen om gevels te restaureren. Omdat Louis Delacenserie in de beginperiode van dit systeem stadsarchitect was kon hij in deze publicatie niet ontbreken. In het eerste deel van dit boek worden naast de geschiedenis van ‘De Kunstige Herstellingen’ ook de opvattingen rond restauratie doorheen de jaren

---

¹⁴ I. VAN OYEN, *De neogotische beweging in Brugge in Europees perspectief met als belangrijkste architect Louis Delacenserie*. (onuitgegeven licentiaatverhandeling Katholieke Universiteit Leuven, Departement Archeologie en Kunstwetenschap, Afdeling Middeleeuwen, Moderne Tijden en Hedendaags tijdperk, 1985), p.7

¹⁵ Ibid, p. 35

¹⁶ Ibid, p. 141

¹⁷ I. VAN OYEN, *De neogotische beweging in Brugge in de negentiende eeuw met architect Louis Delacenserie*, Brugge, West-Vlaamse Gidsenkring, 1989

¹⁸ I. VAN OYEN, *Louis Delacenserie (1838-1909) Brugs architect van de neogotiek*, in: Vlaanderen, 2002, nr.1, pp. 35-37

¹⁹ B. BEERNAERT, F. DUCHEYNE, (ed.), *Stenen Herleven, 111 jaar ‘kunstige herstellingen’ in Brugge*, Brugge, Uitgeverij: Marc Van de Wiele, 1988

besproken.²⁰ Louis Delacenserie kreeg een eigen hoofdstuk in dit boek. Hierin worden de voornaamste lijnen van zijn werk en leven besproken. In het tweede deel, *111 jaar particuliere restauratie met stadstoelage: 100 voorbeelden* wordt het verhaal verteld van 100 voorbeelden van restauraties in Brugge die een toelage kregen in het kader van de kunstige herstellingen.²¹ Hierin worden zeven Kunstige Herstellingen die Delacenserie voor zijn rekening nam besproken. Op het einde van dit boek is er een bijlage met een lijst van alle Kunstige Herstellingen die in die 111 jaar werden uitgevoerd. Hieruit blijkt dat Delacenserie de plannen tekende voor 13 van deze restauraties.²² Inhoudelijk schreven de auteurs hier uiteraard over de rol van Delacenserie in het licht van deze Kunstige Herstellingen.

In de jaren 1990 volgen er enkele publicaties die ingingen op de geschiedenis van bepaalde gebouwen. Een van de auteurs was Luc Devliegheer die al enkele decennia eerder verantwoordelijk was voor bijdragen omtrent de Brugse architectuurgeschiedenis zoals de inventaris *De Huizen te Brugge*. (Zie hierboven) In 1994 schreef Devliegheer *Van Waterhalle tot Provinciaal hof*.²³ Hij behandelt hierin de geschiedenis van de bouwplaats aan de Oostzijde van de markt in Brugge. In de middeleeuwen stond hier immers de historische Waterhalle. Door de jaren werden er enkele andere gebouwen op diezelfde plaats gebouwd waarvan het laatste, Het Provinciaal Hof naar ontwerp van Delacenserie. Dit grote neogotische complex verrees in een aantal bouwfases. De aanvang van de bouw ervan startte in 1887 en bleef aanslepen tot een eind na de dood van de architect in 1909. Het gebouw werd uiteindelijk pas na de eerste wereldoorlog afgewerkt.

Een jaar later, in 1995, verscheen, naamloos, er een gelijkaardige publicatie, ditmaal over de geschiedenis van de Poortersloge in Brugge. Het boek '*Van Poortersloge tot Rijksarchief, een gebouw met inhoud te Brugge (15de eeuw – 1995)*'²⁴ behandelt ook de restauratie waarin Delacenserie het huidige uitzicht van de Poortersloge bepaalde.²⁵

In 1997 schreven Jean-Pierre Esther en Marc Meulemeester een artikel over de Burgerlijke Griffie op de Burg in Brugge naar aanleiding van de toen geplande restauratie van het gebouw in de aanloop naar Brugge Culturele Hoofdstad van Europa (2002) . Beide auteurs zijn medewerkers van de dienst Monumentenzorg van de Stad Brugge. Dit uitgebreide artikel is een weergave van het voorafgaand onderzoek dat gebeurde ter voorbereiding van de restauratie. In dit artikel wordt ook aandacht besteed aan de historiek van die restauratie. Tussen 1877 en 1883 werd de Burgerlijke griffie gerestaureerd naar ontwerp van

---

²⁰ B. BEERNAERT, F. DUCHEYNE, (ed.), *Stenen Herleven, 111 jaar 'kunstige herstellingen' in Brugge*, Brugge, Uitgeverij: Marc Van de Wiele, 1988, pp. 5-91

²¹ Ibid., p. 99

²² Ibid., p. 110

²³ L. DEVLIEGHER, *Van Waterhalle tot Provinciaal hof, Brugge*, Uitgeverij Marc Van de Wiele, 1994

²⁴ *Van Poortersloge tot Rijksarchief, een gebouw met inhoud te Brugge (15de eeuw – 1995)*, Brussel, Algemeen rijksarchief, 1995

²⁵ Ibid, p. 23

Delacenserie. In het besluit van dit artikel komen de beide auteurs tot de vaststelling dat hoewel Delacenserie als navolger van de theorieën van Viollet-le-Duc streefde naar stijleenheid dit bij deze restauratie maar in beperkte mate gebeurde.

In haar bijdrage in het boek *Neostijlen in de 19de eeuw, zorg geboden?*²⁶ schrijft Lori Van Biervliet een bijdrage over Brugge met als titel: *Is Brugge Zot Ziek of uniek?* In dit artikel zoekt ze naar de beweegredenen die tot gevolg hadden dat in Brugge het Middeleeuwse patrimonium niet alleen behouden bleef, maar zelfs aangevuld. Hierbij geeft ze het klimaat weer van Brugge tijdens de 19de eeuw. Ze beschrijft de architectuuropvattingen met de belangrijkste figuren als Duclos en Verschelde. Ook Delacenserie komt in haar betoog, zij het kort, aan bod. Ze ziet hem als een uitvoerder van het gedachtegoed van mensen als Duclos. Over de kwaliteit van de architectuur van Delacenserie is Lori Van Biervliet minder overtuigd: “*Uit het plaatselijk gotisch repertorium kopieerde hij details die hij samenvoegde tot een kakofonie, waarvan het Provinciaal Hof op de Grote Markt een treffend voorbeeld is... Zijn waar talent heeft Delacenserie buiten Brugge getoond, vooral bij de realisatie van het centraal station in Antwerpen.*”²⁷

Dezelfde auteur schreef enkele jaren voordien in 2000 een bijdrage in een boek over een ander symposium: *Gothic Revival, Religion, Architecture and style in Western Europe 1815-1914*.²⁸ Dit colloquium ging door in Leuven van 1 tot 10 november 1997. Lori Van Biervliet schreef hierin de bijdrage: *The English Colony in Bruges and its influence on the Gothic Reveival in Flanders*. Hierin bespreekt ze de invloed van de Engelse kolonie in Brugge op de architectuur en de vernieuwde belangstelling voor de gotiek. Aan de persoon van Louis Delacenserie besteedde de auteur hier geen aandacht.

Van september 2009 tot april 2010 liep er in het Gruuthuse museum in Brugge de tentoonstelling ‘De uitvinding van Brugge, de stad van Louis Delacenserie’. Deze tentoonstelling werd georganiseerd door de Brugse Musea in samenwerking met de dienst monumentenzorg van de Stad Brugge naar aanleiding van het 100-jarig overlijden van de architect. Inhoudelijk ging deze tentoonstelling over het werk van Delacenserie waarmee hij het beeld van de stad Brugge bepaalde. Met zijn restauratie- en nieuwbouwprojecten en vooral zijn rol als stadsarchitect was hij een hele tijd heel belangrijk voor de architectuur scene van zijn tijd. Deze tentoonstelling stelde enkele originele bouwplannen en stukken uit zijn bibliotheek tentoon die een bepaald beeld van de architect weergeven. Bij de tentoonstelling werd een themanummer uitgegeven in de reeks museum bulletins van De

---

²⁶ L. VAN BIERVLIET in: A.BERGMANS, J. DE MAEYER, W. DENSLAGEN, eds., *Neostijlen in de 19de eeuw, Zorg geboden? Handelingen van het tweede Vlaams-Nederlands restauratiesymposium Enschede 3-4 september 1999*, Leuven, Universitaire Pers, 2002

²⁷ Ibid., p. 126

²⁸ L. VAN BIERVLIET in: J. DE MAEYER, L. VERPOEST, *Gothic Revival. Religion, Architecture and Style in Western Europe. Proceedings of the Leuven Colloquium, 7-10 November 1997*, Leuven, Universitaire Pers, 2000, p. 99

vrienden van de stedelijke musea van Brugge.²⁹ Hierin schreef de al eerder vernoemde Brigitte Beernaert een bijdrage over de architect. Ze gebruikte heel wat informatie uit haar eerdere artikels. In essentie is de invalshoek van deze tentoonstelling anders dan het opzet van dit onderzoek. Uiteraard legt de tentoonstelling zich vooral toe op de verwezenlijkingen van Delacenserie in Brugge. Hierbij staan dan ook zijn activiteiten als restauratiearchitect en ontwerper van neogotische nieuwbouwcomplexen centraal.

Uit deze status questionis blijkt dat er wel al heel wat over Delacenserie geschreven werd. Hierin werd de architect voornamelijk bekeken vanuit zijn activiteiten als restauratie- en nieuwbouwarchitect in Brugge. Onderhavig onderzoek wil geen afbraak doen aan datgene wat al geschreven is maar stelt voorop dat er nog onontgonnen delen zijn binnen het oeuvre die de aandacht verdienen. Er zijn enkele auteurs die enkele malen terugkwamen in dit overzicht bijvoorbeeld Beernaert. Zij is diegene die het meeste onderzoek naar Delacenserie verrichte vanuit de Monumentendienst van de Stad Brugge. Hierdoor spreekt het voor zich dat de klemtoon in haar publicaties en die van de andere medewerkers van deze dienst zich vooral op de zijn rol in Brugge ligt.

Vanuit deze status questionis blijkt dus dat de vooropgestelde invalshoek een interessante bijdrage kan leveren tot de perceptie van het werk en het leven van Louis Delacenserie.

---

²⁹ *De uitvinding van Brugge, De stad van Louis Delacenserie* in: *Museumbulletin*, Driemaandelijks tijdschrift van Musea Brugge, uitgegeven door vzw Vrienden van de Stedelijke Musea Brugge, 29ste jaargang, juli-september 2009

3. Louis Delacenserie biografie

Louis Delacenserie werd geboren in Brugge op 27 september 1838.³⁰ Hij was de zoon van Louis G.J. Delacenserie en Maria-Anne Descamps.³¹ De familie Delacenserie was afkomstig uit Doornik. Louis' vader was een binnenschipper en later een handelaar in bouwmaterialen.³² De familie Descamps was daarentegen wel afkomstig uit Brugge. Delacenserie had twee jongere zussen, Marie (7 augustus 1840) en Prudence (11 oktober 1841). Hij huwde nooit en stierf op 2 september 1909 op 70 jarige leeftijd.³³ (Afb. 1 en 2)

Delacenserie startte zijn opleiding tot architect in 1853 aan de Academie voor Schone Kunsten te Brugge. Hij volgde er les bij de eveneens uit Brugge afkomstige architect Johannes Bruno Rudd (1792-1870).³⁴

Op de academie werd er vrijwel uitsluitend in de neoclassicistische stijl onderwezen. De school zou voor de rest van zijn leven een belangrijke rol spelen. Hij studeerde er af in 1859. Een jaar ervoor, in 1858, behaalde Delacenserie de eerste prijs in een wedstrijd van de Société royale des Beaux-Arts in Antwerpen.³⁵ Na zijn afstuderen volgde een periode van 3 jaar waarvan eigenlijk niets geweten is. De mogelijkheid bestaat dat Delacenserie zich bij zijn leermeester Rudd vervolmaakte en zo het ambt van stadsarchitect leerde kennen.

Enkele jaren later, in 1862, won Delacenserie de prestigieuze prijs van Rome.³⁶ Deze prijs werd uitgereikt door de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten in Antwerpen. De eerste keer gebeurde dit in 1819, twee jaar na de oprichting van de Academie door Koning Willem van Oranje.³⁷ De Prijs werd uitgereikt tot 1921 met verschillende wijzigingen in de reglementen die vastgelegd werden met een Koninklijk Besluit. Vanaf 1821 werd de wedstrijd bijvoorbeeld toegankelijk voor alle studenten van de verschillende academies in het land. In de tweede helft van de 19de eeuw werd de Prijs afwisselend uitgereikt voor de

---

³⁰ L. DEVLIEGHER, in: Nationaal Biografisch Woordenboek, Brussel, Deel 1, 1964, pp. 308-309

³¹ I. VAN OYEN, *De neogotische architectuur te Brugge, in Vlaams en Europees perspectief, met als belangrijkste Brugse architect Louis Delacenserie (1839-1909)*, (Onuitgegeven licentiaatverhandeling Katholieke Universiteit Leuven, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, Departement archeologie en kunstwetenschap, Afdeling Middeleeuwen, Moderne tijden en Hedendaags Tijdperk, 1885), p. 130

³² B. BEERNAEERT en B. SCHOTTE, *Een kijkje door het sleutelgat van Louis Delacenserie*, in Het Brugs Ommeland, 1998, nr. 38, p. 189

³³ Ibid. 189

³⁴ I. VAN OYEN, *De neogotische architectuur te Brugge, in Vlaams en Europees perspectief, met als belangrijkste Brugse architect Louis Delacenserie (1839-1909)*, (Onuitgegeven licentiaatverhandeling Katholieke Universiteit Leuven, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, Departement archeologie en kunstwetenschap, Afdeling Middeleeuwen, Moderne tijden en Hedendaags Tijdperk, 1885), p. 130

³⁵ H. STYNEN, *De onvoltooid verleden tijd. Een geschiedenis van de monumenten- en landschapszorg in België 1835-1940*, Brussel, Stichting Vlaams Erfgoed, 1998, p. 356

³⁶ G. PERSOONS, *Deelnemers aan de "Prijs van Rome" 1819-1921*, Antwerpen : Nationaal hoger instituut en Koninklijke academie voor schone kunsten, 1973, p.20

³⁷ Ibid., p.I

disciplines Architectuur, Beeldhouwkunst, Graveerkunst en Schilderkunst.³⁸ Delacenserie diende in 1862 net als alle andere mededingers voor de prijs een theoretische proef af te leggen. Hierna volgden achtereenvolgens een voorbereidende proef en een definitieve proef. Voor deze laatste proef werd er aan de kandidaten gevraagd om in 10 dagen tijd een ontwerp te tekenen.³⁹ Delacenserie ontwierp een atheneum voor 300 studenten met een woning voor de Prefect en een Conciërge. Dit ontwerp werd gepubliceerd en besproken in L'Emulation van 1885.

*“Il est incontestable que la partie capitale de ce travail constitue ce qu'en termes académiques l'on appelle un beau plan; les proportions générales en sont bonnes: les grandes divisions du monument sont bien groupées et bien reliées les unes aux autres.”*⁴⁰ (Afb. 3)

De eerste prijs was een studiereis van vier jaar naar Italië. Daar werden onder andere studies naar de antieken gemaakt. Veel van de laureaten gebruikten hun beurs tevens om in enkele maanden tijd ook de andere belangrijke kunststeden in Europa te bezoeken.⁴¹ Er bestaan eigenlijk geen concrete aanwijzingen waar Delacenserie juist naar toeging. Volgens sommige auteurs ging hij naar Italië, Frankrijk en Griekenland.⁴²

Hierna volgde Delacenserie een periode stage bij de Gentse architect Louis Roelandt (1786-1864).⁴³ Roelandt werd bekend door de uitvoering van enkele monumentale opdrachten zoals het Justitiepaleis en de aula van de universiteit in Gent. Deze architectuurontwerpen gelden als een voorbeeld van een klassieke stijl. Het was de officiële stijl die werd onderwezen aan de academies, ook in Brugge. Tot dan toe kreeg Delacenserie enkel een classicistische opleiding. Doch architect Roelandt bouwde wel degelijk af en toe eens een neogotisch gebouw.

Zijn eerste bekende ontwerpen, in de neoklassieke stijl, dateren van 1867. Dit zou betekenen dat Delacenserie na zijn Prijs van Rome en 3 of 4 jaar reizen pas ten vroegste in 1865 bij Roelandt in de leer kon gaan. Volgens Inge Van Oyen deed hij dit wel degelijk na zijn Rome-reis. Opmerkelijk is dat Louis Roelandt stierf in 1862. Dus is het meer waarschijnlijk dat Delacenserie voor zijn prijs bij hem studeerde. Dit zou de discrepantie verklaren tussen zijn afstuderen aan de academie in Brugge 1859 en het jaar dat hij de prijs won. Deze argumenten

---

³⁸G. PERSOONS, *Deelnemers aan de "Prijs van Rome" 1819-1921*, Antwerpen : Nationaal hoger instituut en Koninklijke academie voor schone kunsten, 1973, p. III

³⁹ Ibid, p. V

⁴⁰ *Oeuvres Publiées. Grand concours d'architecture de 1862. Premier grand prix*, in: L'emulation. Publication mensuelle de la société central d'architecture de Belgique, 10, 8, 1885, kol. 93

⁴¹ G. PERSOONS, *Deelnemers aan de "Prijs van Rome" 1819-1921*, Antwerpen, Nationaal hoger instituut en Koninklijke academie voor schone kunsten, 1973, p. III

⁴² B. BEERNAEERT en B. SCHOTTE, *Een kijkje door het sleutelgat van Louis Delacenserie*, in Het Brugs Ommeland, 1998, nr. 38, p.190

⁴³ D. VERHAEGEN, *Het centraal station van Antwerpen*, in: Gemeentekrediet van België, jaargang 32, 1978, p. 198

spreken ervoor om de leerperiode van Delacenserie bij Louis Roelandt tussen 1859 en 1862 te plaatsen.

Delacenserie maakte zijn eerste ontwerpen in de periode 1867-69. In 1870 volgde hij zijn leermeester Rudd op als Stadsarchitect van de stad Brugge.⁴⁴ Het is in deze hoedanigheid dat hij zijn naambekendheid verwierf. In deze functie realiseerde hij heel wat uiteenlopende projecten. Een groot deel hiervan zijn de restauratieopdrachten die hij uitvoerde, vaak aan de meest bekende gebouwen uit het Brugse patrimonium, zoals de restauraties van de Burgelijke griffie, het Stadhuis, het Gruuthuuse en de Onze-Lieve-Vrouwe Kerk. Ook nieuwbouwontwerpen vormen een belangrijk aandeel van zijn oeuvre uit in deze periode. Als voorbeeld dienen hier vermeld te worden: het Minnewaterhospitaal en de Normaalschool.

Delacenserie bleef de functie van stadarchitect uitoefenen tot in 1892. Waarom hij stopte is niet geweten. Hij werd opgevolgd door architect Charles de Wulf (1865-1904), één van zijn leerlingen aan de Academie.⁴⁵ Louis Delacenserie bleef tot zijn dood verbonden aan de school waar hij zijn opleiding kreeg. In 1870 werd hij leraar en later, in 1889, ook directeur van de instelling.⁴⁶ Hierdoor oefende hij invloed uit op een hele generatie architecten. Naast De Wulf volgden ook personen als Arthur Verhelle, Edouard Andries, Jules De Bisschop en Oscar De Breuck er les.⁴⁷ Ook de bekende modernist Huib Hoste startte zijn opleiding aan de Brugse Academie. In 1883 veranderde de academie haar statuut. Voordien was het een vrije school en sedert dan gaat ze door het leven als een stedelijke instelling.⁴⁸ Tegelijk met de verandering van de statuten verhuisde de academie naar de gebouwen van de voormalige Bogardenschool in de Katelijnestraat in Brugge. Uit het leerprogramma van dat jaar blijkt dat Louis Delacenserie in de opleiding architectuur voor vier van de vijf vakken instond. Hij gaf er architectuurcompositie, lineair perspectief, constructieve elementen van de bouwkunst en een vak gotische architectuur, architectuur van de renaissance en architectuur uit Brugge.⁴⁹ Delacenserie werd in 1889 niet alleen directeur van de academie maar ook van de nijverheidsschool die even verderop lag. Onder zijn bewind paste hij de gebouwen van de voormalige Bogardenschool aan aan de noden van de Academie. Dit resulteerde in 1901 tot de bouw van een nieuwe vleugel.⁵⁰ Hiervoor stond de toenmalige stadsarchitect en leerling van Delacenserie, Charles Dewulf in. Ongetwijfeld had ook Delacenserie een hand in de

---

⁴⁴ B. BEERNAERT, F. DUCHENE, J.P. ESTHER, eds., *Stenen Herleven, 100 jaar 'Kunstige herstellingen in Brugge' 1877-1988*, Brugge, Van de Wiele, 1988, p.20

⁴⁵ Ibid, p. 206

I. VAN OYEN, *De neogotische architectuur te Brugge, in Vlaams en Europees perspectief, met als belangrijkste Brugse architect Louis Delacenserie (1839-1909)*, (Onuitgegeven licentiaatverhandeling Katholieke Universiteit Leuven, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, Departement archeologie en kunstwetenschap, Afdeling Middeleeuwen, Moderne tijden en Hedendaags Tijdperk, 1885), p. 131

⁴⁷ Ibid, p. 132

⁴⁸ A. SCHOUTEET, *250 jaar academie voor schone kunsten te Brugge, 1717-1967*, Brugge, Stadsbestuur Brugge, 1870, p. 46

⁴⁹ Ibid, p. 47

⁵⁰ Ibid, p. 51

ontwerpen voor die nieuwe vleugel. Over de houding van Delacenserie als directeur kan niks met zekerheid gezegd worden. Hij zou er wel behoorlijk de tucht in gehandhaafd hebben.⁵¹ Onder zijn directeurschap bleef de school groeien. Ieder jaar waren er ruim 400 leerlingen die er de cursussen volgden.⁵² Die kwantiteit stond echter niet noodzakelijk garant voor kwaliteit. In de jaren 1890 waren er verschillende signalen van jury, directie en gemeenteraadsleden dat het niveau van de studenten niet voldeed aan de verwachtingen. Men vond dat een school gefinancierd met stadsgelden meer kwaliteitsvolle studenten moest leveren.⁵³

Delacenserie speelde ook een rol binnen de Koninklijke Commissie voor Monumenten. Hij werd in 1879 eerst lid van het provinciaal comité en later, in 1901, effectief lid.⁵⁴ In zijn publicatie over de geschiedenis van de monumentenzorg in België vatte Herman Stynen de prestaties van Delacenserie in de commissie als volgt samen: “*Als lid van de monumentencommissie neemt hij intensief deel aan de vergaderingen en vooral bij gelegenheid van inspecties worden zijn vakkennis en zijn precies oordeel bijzonde op prijs gesteld.*” Delacenserie nam zelf ook initiatieven en nodigde de commissie meermaals uit voor plaatsbezoeken in Brugge.

Hij vervulde tevens een functie binnen de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten te Antwerpen. Terug eerst als briefwisselend lid, sedert 1897, en later, in 1902, als effectief lid⁵⁵.

Toen de ‘Stedelijke Commissie voor Stedenschoon in Brugge’ werd opgericht (1904) had ook hier Delacenserie een zitje als bestuurslid.⁵⁶

De publicatie van het artikel ‘*Een kijkje door het sleutelgat van Louis Delacenserie*’ lijkt enkele mysteries rond zijn persoon op te helderen. Er is immers zeer weinig bekend rond zijn persoonlijkheid. In dit artikel brachten de auteurs enkele uitspraken en geschriften samen van personen die de persoon Delacenserie beschreven. De belangrijkste gebeurtenis om zoiets te doen was uiteraard bij de dood van Delacenserie.

“Hij werd omschreven als le merveilleux restaurateur de la belle Bruges ... celui qui nous a donné le ravissement de Bruges, au mondial renom artistique, met een enorme werkkraft, een klare geest, veel verbeelding en het hart van een kunstenaar. (...) Zijn grote werklust was spreekwoordelijk. Hij vond nooit rust en het was algemeen bekend

---

⁵¹ A. SCHOUTEET, *250 jaar academie voor schone kunsten te Brugge, 1717-1967*, Brugge, Stadsbestuur Brugge, 1870, p. 52

⁵² Ibid, p. 52

⁵³ Ibid, p. 53

⁵⁴ H. STYNEN, *De onvoltooid verleden tijd. Een geschiedenis van de monumenten- en landschapszorg in België 1835-1940*, Brussel, Stichting Vlaams Erfgoed, 1998, p.356

⁵⁵ I. VAN OYEN, *De neogotische architectuur te Brugge, in Vlaams en Europees perspectief, met als belangrijkste Brugse architect Louis Delacenserie (1839-1909)*, (Onuitgegeven licentiaatverhandeling Katholieke Universiteit Leuven, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, Departement archeologie en kunstwetenschap, Afdeling Middeleeuwen, Moderne tijden en Hedendaags Tijdperk, 1885), p. 132

⁵⁶ Ibid, p. 132

dat hij tot in de late avonduren doorwerkte aan zijn ontwerpen. Nochtans leek hij niet belust op materiële welstand. Hij wordt omschreven als een onbaatzuchtig man, die in zijn lange carrière nooit opslag vroeg alhoewel hij volgens sommigen voor een bescheiden loon werkte. (...) Hij engageerde zich nooit politiek, zodat hij steeds een onafhankelijk en neutraal standpunt kon blijven innemen. Hij werd verder omschreven als zeer intelligent, openhartig, goed, rechtzinnig, trouw, bijzonder innemend en een fantastische vriend met een warme en vaste handdruk”⁵⁷

In de Bulletins van de Commissie voor Monumenten verscheen een necrologie die op de begrafenis van Delacenserie werd voorgedragen door M. Blomme. Hierin werd Delacenserie op verschillende manieren geprezen. Opvallend is dat zijn belangrijke invloed niet onder stoelen of banken werd gestoken. Dit gebeurde wel later in de negentiende eeuw toen alles dat neogotisch was als een valse stijl werd beschouwd. M. Blomme vertelde op een heel persoonlijke manier over zijn vriend en collega:

“Encore sous le coup de l’émotion qui m’êtreignit à la nouvelle de la mort de mon excellent collègue et ami De la Censerie, je m’acquitte aujourd’hui, au nom de la Commission royale des Monuments, de la douloureuse mission de rendre à la mémoire du regretté défunt le juste tribut d’hommages auquel il a droit et de lui adresser in suprême adieu.”

In deze necrologie ging het dan over alle activiteiten van Delacenserie en zijn belangrijke invloed op de stad. Op het einde staat echter iets opmerkelijk:

“Je me résumerai, pour ma part, Messieurs, en rappelant qu’il couronna sa splendide carrière par deux conceptions remarquables, qui ont fait sortir de terre deux monuments, construits-en même temps, chacun dans un style différent et qui suffiraient isolément à former le renommée d’un artiste; je veux parler de l’imposante gare centrale d’anvers et de la belle église des SS. Pierre et Paul, à Ostende.”⁵⁸

Hij werd dus vlak na zijn dood al geprezen, omdat hij vrijwel tegelijkertijd in staat was twee grote ontwerpen te realiseren, elk in een andere stijl. Met andere woorden de eigentijdse appreciatie van het oeuvre van de architect was heel anders dan het discours dat lange tijd in de 20ste eeuw de overhand haalde in de debatten over de architectuur van de negentiende eeuw. In de voorbije eeuw hadden veel mensen het moeilijk met de architectuur van de negentiende eeuw. Ze bestempelden die als neparchitectuur en hadden problemen met het onduidelijk kiezen voor één welbepaalde stijl. Daarvoor werd integendeel het bewust kunnen toepassen van verschillende stijlen op basis van een grondige historische kennis als een grote

---

⁵⁷ B. BEERNAEERT en B. SCHOTTE, *Een kijkje door het sleutelgat van Louis Delacenserie*, in Het Brugs Ommeland, 1998, nr. 38, p.192

⁵⁸ Bulletins des Commissions Royale d’art et d’archéologie, 1909, XLVIII, pp.121-125

kwaliteit van een architect gezien. Het oeuvre van Delacenserie is doordrongen van deze kwaliteiten. Zoals uit de bespreking van zijn oeuvre zal blijken slaagt hij er heel goed in verschillende stijlen toe te passen. Omdat het voor die tijd heel belangrijk was dat een architect van veel markten thuis was is het dan ook niet verwonderlijk dat Delacenserie heel populair was.

4. Brugge 19de eeuw.

Hierna volgt een uiteenzetting over het algemene klimaat in het Brugge van de 19^e eeuw, de periode waarin Louis Delacenserie actief was.

Het is hier niet opportuun om de volledige geschiedenis van de stad weer te geven, in de eerste plaats omdat er nog geen volledige studies bestaan. De wel bestaande studies vertrekken veelal vanuit verschillende standpunten die vaak niet stroken met de realiteit. Vaak vertrekt men vanuit vooringenomen standpunten over de stad. Dit zijn ideeën als ‘Brugge, armste stad van Vlaanderen’ of ‘Bruges la morte’, naar de roman van Rodenbach.

Andries Van den Abeele formuleerde enkele standpunten over de studies van de geschiedenis van Brugge tot nu toe. Hij is een gewezen industrieel en politicus maar spendeerde de laatste jaren enorm veel aandacht aan geschiedenis, erfgoed in het algemeen en monumentenzorg in het bijzonder. Hij was in diverse raden bestuurslid en voorzitter. Zo is hij bijvoorbeeld oud-voorzitter en ere-voorzitter van ICOMOS-België (Internationale Raad voor monumenten en landschappen).⁵⁹ Sedert 1980 is hij lid van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen. Hij werd later ook voorzitter van diezelfde commissie, een functie die hij tot op de dag van vandaag uitoefent. In een tekst, die op zijn webstek is terug te vinden, schreef hij een stand van zaken over het geschiedkundig onderzoek in Brugge:

“Vooreerst is het zo, - ik hoop dit hierna te kunnen aantonen – dat nog veel basisonderzoek en bronnenonderzoek ontbreekt, zodat er nog helemaal geen sprake kan van zijn nu al een algemene geschiedenis van het negentiende-eeuwse Brugge te schrijven. Er is natuurlijk wel al veel ontsloten en op basis hiervan zijn al heel wat deelstudies tot stand gekomen, eerste voorwaarde om tot een synthese te komen, maar er blijft nog een aanzienlijk braakliggend terrein voor ons liggen.”

“Tot slot wil ik het hebben over de algemeen aanvaarde uitspraak, die dagelijks aan de toeristen en ook aan de Bruggelingen zelf wordt opgedrongen en die luidt als volgt: Indien Brugge als historische stad zo ongeschonden tot ons is gekomen, dan is dit te wijten aan het feit dat de stad in de 19de eeuw was ingeslapen en de industriële revolutie aan haar voorbij ging. Dit is, over onze stad, wellicht de meest gehoorde uitspraak. Ik ben van mening dat dit op onvoldoende historische gronden is gesteund en met een grote korrel zout dient te worden genomen.”⁶⁰

---

⁵⁹ http://nl.wikipedia.org/wiki/Andries_Van_den_Abeele (geraadpleegd op 18-07-2009)

⁶⁰ <http://users.skynet.be/sb176943/AndriesVandenAbeele/AVDA328.htm> (geraadpleegd op 18-07-2009)

Ook andere auteurs hebben hierover een veelzeggende mening. Jan D'Hondt, historicus en in die hoedanigheid medewerker van het stadsarchief te Brugge, schrijft hierover in *Brugge: de geschiedenis van een Europese stad*:

“In de Brugse geschiedschrijving over de 19de eeuw leiden een drietal clichés, het ene al meer vastgeroest dan het andere, een eigen hardnekkig leven. Er wordt van Brugge in de 19de eeuw een beeld opgehangen als een industrieloze stad, die de trein van de industriële revolutie heeft gemist. Tijdens de crisis van de jaren veertig werd Brugge daardoor de armste stad van Vlaanderen. Van daaruit is het een kleine stap om het beeld van Brugge als dode stad hoog te houden.”⁶¹

Hieronder zullen er enkele belangrijke elementen uit de geschiedenis van de stad Brugge aan bod komen die enige betrekking hebben op dit onderzoek. In het eerste deel zal er aandacht besteed worden aan de algemene en politieke geschiedenis van de stad. Daarna volgt er een hoofdstuk over de Engelse kolonie die zich in de negentiende eeuw in Brugge kwam vestigen.

---

⁶¹J. D'HONDT, M. RYCKAERT, A. VANDEWALLE eds., *Brugge: De geschiedenis van een Europese stad*, Tielt, Lannoo, 1999, p. 176

4.1. Algemene geschiedenis van Brugge: politiek en economisch

In het derde kwart van de 19de eeuw werd Brugge bestuurd door liberale politici.⁶² Voorheen werd de stad gezamenlijk bestuurd door liberalen en katholieken. De politici die toen alles in handen hadden waren vooral Franstalige conservatieven en katholieke grondadel.⁶³ In 1846 werd de liberale partij opgericht. Deze partij kon profiteren van het feit dat er met een nieuwe kieswet een nieuw publiek beschikbaar was. Het duurde niet lang vooraleer ze de verkiezingen wonnen. Het waren vooral jonge ondernemingsgezinde mensen die in 1854 hun stem schonken.⁶⁴ Dit resulteerde in een liberale meerderheid in de gemeenteraad die tot 1875 zou standhouden.⁶⁵ Onder dit liberaal bestuur werd zoals elders in het land aandacht besteed aan de groei van de steden.⁶⁶ In Brugge waren er een tweetal figuren die een rol van betekenis speelden in het economische en politieke leven. De eerste was de bankier Felix Dujardin. Naast zijn rol als bankier richtte hij in de periode 1846 – 1848 ook twee textiel fabrieken op in Brugge. Hiermee was hij er de grootste werkgever van dat moment. In die fabrieken had men ook aandacht voor het sociale welzijn van de werknemers. Naast een kas om gemeenschappelijk voedsel en kolen aan te kopen was er ook een vorm van sociale zekerheid voor zieken en aandacht voor het onderwijs van de kinderen. Ook als voorzitter van de *Cercle du Commerce et de l'industrie* was hij een belangrijke voortrekker van de handel en de industrie in Brugge.⁶⁷

Een tweede figuur was de liberale burgemeester Jules Boyaval. Onder zijn bewind had de stad aandacht voor thema's zoals onderwijs, stadsvernieuwing en industrie.⁶⁸ Boyaval had een hele hand in de ontwikkeling van de industrie in Brugge. Hij trok investeerders aan en zorgde hierbij voor de geleidelijke mechanisatie van de industrie.⁶⁹ Het gebruik van stoommachines werd aangemoedigd door de invoer van steenkool uit Engeland octrooivrij te maken. Er werden ook nieuwe gronden vrij gemaakt in de stad en ter beschikking gesteld om nieuwe fabrieken te kunnen bouwen. Boyaval kon door zijn meerderheid in de gemeenteraad veel gemakkelijker beslissingen nemen. De liberalen die er zetelden waren immers veelal industriëlen of handelaars.⁷⁰ Ook op het vlak van stadsvernieuwing en stedenbouw had

---

⁶²B. BEERNAERT, F. DUCHENE, J.P. ESTHER, eds., *Stenen Herleven, 100 jaar 'Kunstige herstellingen in Brugge' 1877-1988*, Brugge, Van de Wiele, 1988, p. 11

⁶³J. D'HONDT, M. RYCKAERT, A. VANDEWALLE, eds., *Brugge: De geschiedenis van een Europese stad*, Tielt, Lannoo, 1999, p. 174

⁶⁴Ibid. 175

⁶⁵Ibid, p. 175

⁶⁶B. BEERNAERT, F. DUCHENE, J.P. ESTHER, eds., *Stenen Herleven, 100 jaar 'Kunstige herstellingen in Brugge' 1877-1988*, Brugge, Van de Wiele, 1988, p. 11

⁶⁷J. D'HONDT, M. RYCKAERT, A. VANDEWALLE, eds., *Brugge: De geschiedenis van een Europese stad*, Tielt, Lannoo, 1999, p. 177

⁶⁸Ibid, p. 178

⁶⁹Ibid, p. 178

⁷⁰J. D'HONDT, M. RYCKAERT, A. VANDEWALLE, eds., *Brugge: De geschiedenis van een Europese stad*, Tielt, Lannoo, 1999, p. 178

Boyaval een hele reeks inspanningen gedaan. Hij poogde met een aantal maatregelen de stad een nieuw en modern uitzicht te geven.⁷¹ Dit resulteerde tot een Hausmanniseringspolitiek waarbij nieuwe rooilijnplannen werden goedgekeurd. Het plan was om verschillende straten in de stad een stuk breder te maken om de doorstroming te bevorderen. In 1860 verdwenen er 3 poorten na de afschaffing van de octrooirechten. Veel van het architectuurpatrimonium verdween om plaats te maken voor neoklassieke gevels waarbij de rooilijn een tweetal meter achteruit werd gelegd. Dit is een fenomeen dat in verschillende steden binnen en buiten België voorkwam. Door een sanering van diverse wijken en de bouw van nieuwe architectuur werd het vaak middeleeuwse stratenpatroon vervangen door brede lanen. Dit gebeurde in navolging van de plannen die door Baron Haussmann in Parijs werden uitgevoerd. Ook in Brussel poogde men om zo de stad te vernieuwen. In Brugge bleef dit echter beperkt tot enkele straten en wijken. De architectuur die hiervoor aan bod kwam resulteerde in de kenmerkende gevels die werden bepleisterd en beschilderd. Ze worden soms omschreven als neoclassicistische stijl of Franse stijl. Het waren vooral de hoofdstraten in Brugge die op deze manier werden verbouwd. Bijvoorbeeld de Steenstraat, Geldmuntstraat, Vlamingstraat, Arsenaalstraat,... Boyaval en zijn liberaal bestuur verwezenlijkten tevens de plannen voor een nieuwe stadsschouwburg in de periode 1867-1869.⁷² Voor de plannen tekende niet de toenmalige stadsarchitect Rudd maar de Brusselse architect G. Saintenoy (1832-1892). Om voldoende plaats te maken voor dit project werd een hele wijk afgebroken. In plaats van die wijk kwam dus de nieuwe stadsschouwburg in een monumentale neorenaissance stijl.⁷³ Rond het nieuwe gebouw werden nieuwe straten aangelegd, vooral in de neoclassicistische stijl.

De liberale periode legde dus heel wat accenten op het gebied van stadsvernieuwing, economie en industrie. Voor de architectuurgeschiedenis in Brugge betekende is zij belangrijk. Veel hoofdstraten in Brugge kregen toen immers hun huidige uitzicht. Neoclassicistische gevels gaan er samen met panden in diverse andere stijlen. Er werd in deze straten verbouwd en 'kunstig hersteld' tot een eind in de 20ste eeuw.⁷⁴

Het jaar 1874 betekende echter een ommezwaai in de activiteiten van het liberale beleid. In dat jaar ging de bank Dujardin failliet. Hierdoor veloren heel wat spaarders hun geld. Ook trof dit faillissement enkele ondernemingen waardoor een aantal fabrieken genoodzaakt werden hun deuren te sluiten.⁷⁵ De volgende verkiezingen in 1875 betekende dan ook het einde van

---

⁷¹ B. BEERNAERT, F. DUCHENE, J.P. ESTHER, eds., *Stenen Herleven, 100 jaar 'Kunstige herstellingen in Brugge' 1877-1988*, Brugge, Van de Wiele, 1988, p. 11

⁷² Ibid, p. 11

⁷³ Ibid, p. 11

⁷⁴ <http://inventaris.vioe.be/dibe/geheel/44084408.steenstraat.pdf>, (geraadpleegd 30-6-2009)

⁷⁵ J. D'HONDT, M. RYCKAERT, A. VANDEWALLE, eds., *Brugge: De geschiedenis van een Europese stad*, Tielt, Lannoo, 1999, p. 180

een liberale bestuurperiode die ongeveer een kwarteeuw had geduurd. Het was dan ook hier dat “*de link met het doodse Brugge snel gemaakt kon worden*”.⁷⁶

De economische perikelen beperkten zich in deze periode echter niet tot Brugge alleen. De gebeurtenissen in Brugge kunnen trouwens gezien worden binnen een breder perspectief. Het begin van de jaren 1870 luiden het begin in van een economische crisis op internationaal niveau. Een belangrijk factor was het faillissement van de Brusselse bank Lagrand-Dumonceau. Het faillissement van de bank Dujardin in Brugge zou hier een gevolg van zijn.⁷⁷ Over het faillissement van de bank werd er al in 1948 een studie geschreven. De studie draagt de titel: *Leven en dood van een bank in de XIX eeuw*. De ondertitel is ook veelzeggend ‘*Een bijdrage tot de studie van het economisch verval en herleven van Brugge en omstreken in de tweede helft van de XIXe eeuw, toen Brugge een financieel centrum was door toedoen der Bank Dujardin*’.⁷⁸

Het aandeel van de bank in de economische wereld van Brugge kan niet onder stoelen of banken geschoven worden. De economische perikelen, die Brugge wel degelijk teisterden, waren echter al voor het failliet van de bank aanwezig. In de jaren 1845 – 1850 woedde er al een crisis in de textielsector. Door de hoge voedselprijzen trokken ook veel arme lieden naar de stad. Dit zorgde er voor een enorme druk op de al aanwezige bevolking.⁷⁹

Het faillissement van de bank Dujardin en de hierbij opgekomen paniek bij de gewone man speelde in de kaart van de katholieken. In 1875 gebruikten zij het falende beleid van de liberalen als verkiezingsthema. In verscheidene lokale bladen werd er met verschillende getuigenissen van gedupeerde spaarders het falen extra in de verf gezet.⁸⁰ Zowel katholieken als liberalen hadden hun eigen bladen. Ook op andere gebieden werden discussies in verschillende lokale bladen bevochten.⁸¹ De katholieken wonnen in 1875 de verkiezingen en behaalden zo de meerderheid in de gemeenteraad. Dit betekende een heel nieuw beleid op verschillende gebieden.⁸²

---

⁷⁶ J. D’HONDT, M. RYCKAERT, A. VANDEWALLE, eds., *Brugge: De geschiedenis van een Europese stad*, Tielt, Lannoo, 1999, p. 180

⁷⁷ B. BEERNAERT, F. DUCHENE, J.P. ESTHER, eds., *Stenen Herleven, 100 jaar ‘Kunstige herstellingen in Brugge’ 1877-1988*, Brugge, Van de Wiele, 1988, p. 15

⁷⁸ A. MAERTENS, *Leven en dood van een bank in de XIX eeuw; Een bijdrage tot de studie van het economisch verval en herleven van Brugge en omstreken in de tweede helft van de XIXe eeuw, toen Brugge een financieel centrum was door toedoen der Bank Dujardin*, Brugge, D. Walley, 1948

⁷⁹ N. GEIRNAERT, L. VANDAMME, *Brugge, een verhaal van 2000 jaar*, Brugge, Stichting kunstboek, 1996, p. 104

⁸⁰ A. MAERTENS, *Leven en dood van een bank in de XIX eeuw; Een bijdrage tot de studie van het economisch verval en herleven van Brugge en omstreken in de tweede helft van de XIXe eeuw, toen Brugge een financieel centrum was door toedoen der Bank Dujardin*, Brugge, D. Walley, 1948, p. 85

⁸¹ J.A. VAN HOUTTE, *De geschiedenis van Brugge*, Tielt, Lannoo, 1982, p. 499

⁸² B. BEERNAERT, F. DUCHENE, J.P. ESTHER, eds., *Stenen Herleven, 100 jaar ‘Kunstige herstellingen in Brugge’ 1877-1988*, Brugge, Van de Wiele, 1988, p. 15

Volgens D'Hondt, in zijn bijdrage in het boek *Brugge: De geschiedenis van een Europese stad*, herstelde Brugge zich relatief snel van de crisis. Veel fabrieken werden snel overgenomen door ondernemers die niet uit Brugge afkomstig waren.⁸³ Deze buitenstaanders moeten wel op één of andere manier economisch potentieel gezien hebben in 'de armste stad van Vlaanderen'. Hij stelt ook dat een andere factor een rol speelde in de negatieve perceptie die in de loop der tijd groeide. De economische activiteiten stopten niet, maar verschoven naar andere domeinen. Voorheen was het voornamelijk de textielsector die het grootste aantal werknemers telde. De textielsector was vooral in het begin van de 19de eeuw heel belangrijk. Deze had toen voornamelijk een plaats in de kleine huiskamer van de gewone arbeider.⁸⁴ Waar de meeste auteurs stellen dat dit de hele negentiende eeuw bleef duren,⁸⁵ stelt D'Hondt dat ook deze industrie geleidelijk aan werd gemechaniseerd. Er werd bijvoorbeeld al in 1830 een katoenweverij opgericht aan de Boeveriest, in de eerste plaats werd deze aangedreven door waterkracht om later over te schakelen op stoommachines.⁸⁶ Na de crisis verschoof de klemtoon naar de metaalindustrie en landbouwverwerkende industrieën waaronder stokerijen, maalderijen en brouwerijen.⁸⁷

Naast het faillissement van de bank en de perceptie die ontstond bij de bevolking rond het falen van de liberale politici was er nog een tweede factor waardoor de katholieken de verkiezingen wonnen. In het begin van de jaren 1870 veranderde de Belgische regering de kieswet. Door een verlaging van de kiescijns konden meer mensen hun stem uitbrengen.⁸⁸ Door deze maatregel konden ook middenstanders en vrije beroepen hun stem uitbrengen. Veel onder hen stemden katholiek.

De burgemeesterssjerp van Boyaval werd overgenomen door Amédee Visart de Bocarmé (1876-1924).⁸⁹ Hij bleef ongeveer 50 jaar lang burgemeester tot aan zijn dood in 1924.⁹⁰ Het spreekt dan ook voor zich dat deze een heel belangrijke rol speelde in een periode waarin Brugge zich volop ontwikkelde en de 20ste eeuw inging.

---

⁸³ J. D'HONDT, M. RYCKAERT, A. VANDEWALLE, eds., *Brugge: De geschiedenis van een Europese stad*, Tielt, Lannoo, 1999, p. 180

⁸⁴ N. GEIRNAERT, L. VANDAMME, *Brugge, een verhaal van 2000 jaar*, Brugge, Stichting kunstboek, 1996, p.102

⁸⁵ Ibid., p.104

⁸⁶ J. D'HONDT, M. RYCKAERT, A. VANDEWALLE, eds., *Brugge: De geschiedenis van een Europese stad*, Tielt, Lannoo, 1999, p. 177

⁸⁷ Ibid., p.180

⁸⁸ M. VANDERMAESEN, *Brugge: waar is de tijd (tijdschrift in 21 delen) deel 12, 2000 jaar Bruggelingen en hun bestuurders*, Zwolle, Uitgeverij Waanders, 1998, p. 292

⁸⁹ J. D'HONDT, M. RYCKAERT, A. VANDEWALLE, eds., *Brugge: De geschiedenis van een Europese stad*, Tielt, Lannoo, 1999, p. 175

⁹⁰ N. GEIRNAERT, L. VANDAMME, *Brugge, een verhaal van 2000 jaar*, Brugge, Stichting kunstboek, 1996, p.122

*“Visart de Bocarmé, een erudiete, wat mensenschuwe, Franssprekende edelman met een voorliefde voor muziek en bomen”.*⁹¹

Tijdens zijn bewind veranderde er heel wat in de stad. Het was de periode waarin de schoolstrijd brandend actueel was en de debatten overheerste. Visart de Bocarmé en zijn bestuur trokken de kaart van het vrije katholieke onderwijs. Hiermee stonden ze lijnrecht tegenover de liberale politici die het onderwijs op de athenea promootten en hiervoor ook een nationale wet afkondigden. Een andere verwezenlijking van Visart de Bocarmé is de ombouw van de vesten. Onder zijn bestuur werden deze afgebroken en omgevormd tot een groene gordel rond de stad.⁹² De interessantste ontwikkelingen situeren zich echter op architecturaal vlak. Waar de liberalen nog volop de kaart van het neoclassicisme trokken, volgden de katholieken het verhaal van de neogotiek.⁹³ Voor de bouw van nieuwe openbare gebouwen koos men resoluut voor de lokale bouwstijl. Deze bouwstijl werd bepaald door een lang debat in de lokale pers, dat reeds vanaf de helft van de negentiende eeuw gevoerd werd door verschillende historici, kunstenaars, architecten en andere personen. Ook in de liberale periode had men al aandacht voor het neogotische patrimonium, zij het miniem in vergelijking met het laatste kwart van de eeuw. Brugge werd overigens meer en meer een toeristische stad. Zoals elders in België werd men bewust van het patrimonium en ontstond het besef dat er voor gezorgd diende te worden. Veel buitenlandse reizigers ontdekten de stad met zijn middeleeuws verleden. Sommigen bleven er zelf hangen. Dit resulteerde bijvoorbeeld in een heuse Engelse kolonie die zich vanaf het begin van de eeuw in Brugge settelde. In 1846 telde deze groep 404 leden, dit liep op tot 1200 in 1869.⁹⁴ De Brugse bevolking werd zich dan ook meer en meer bewust van het eigen patrimonium en verleden⁹⁵

In 1876 werd er onder impuls van schepen Alfred Ronse (1835-1914) een initiatief genomen omtrent een subsidieregeling voor ‘kunstige herstellingen’. Het had als doel gevels volgens de goede regels van de lokale bouwkunst te herstellen. Als gevolg hiervan werden veel gevels ontleisterd en voorzien van neogotische ornamentiek en metselwerk gebaseerd op de zogenaamde Brugse travee.

In tegenstellingen tot wat andere auteurs beweren was Brugge geen dode en stille stad waar er niks gebeurde. Zoals D’Hondt en Van den Abeele stelden dringt een meer gematigde opvatting zich op.

---

⁹¹ N. GEIRNAERT, L. VANDAMME, *Brugge, een verhaal van 2000 jaar*, Brugge, Stichting kunstboek, 1996, p. 175

⁹² Ibid., p. 185

⁹³ B. BEERNAERT, F. DUCHENE, J.P. ESTHER, eds., *Stenen Herleven, 100 jaar ‘Kunstige herstellingen in Brugge’ 1877-1988*, Brugge, Van de Wiele, 1988, p. 16

⁹⁴ L. VAN BIERVLIET in: J. D’HONDT, M. RYCKAERT, A. VANDEWALLE, eds., *Brugge: De geschiedenis van een Europese stad*, Tielt, Lannoo, 1999, p. 173

⁹⁵ N. GEIRNAERT, L. VANDAMME, *Brugge, een verhaal van 2000 jaar*, Brugge, Stichting kunstboek, 1996, p. 122

4.2. De Engelse kolonie in Brugge

De Engelse kolonie speelde ene belangrijke rol in het algemene en vooral het culturele Brugse leven tijdens de negentiende eeuw. Brugge kende al eeuwen mensen van vreemde origine. Omdat de stad in de vijftiende eeuw een belangrijke havenplaats was kon zij haar internationale contacten ten volle uitbouwen. Tal van handelaars kwamen er zich vestigen. Door de geleidelijke verzanding van het Zwin in de veertiende eeuw kon Brugge deze rol niet meer waarmaken en verschoof de aandacht naar andere steden in Vlaanderen. Tot in de negentiende eeuw nog waren er tal van verschillende nationaliteiten aanwezig in Brugge. Er was evenwel één volk dat zich meer en meer profileerde en zich tot een heuse kolonie ontwikkelde: de Engelsen.⁹⁶ Het belang van hun aanwezigheid in de stad kan niet onderschat worden. Zij kwamen naar Brugge omwille van het rijke verleden, de ligging en het pittoreske karakter.⁹⁷ Lori Van Biervliet publiceerde die meermaals artikels over dit thema met speciale aandacht voor enkele belangrijke personen binnen de kolonie. Zij kon achterhalen hoe de omvang van de Engelse kolonie moet ingeschat worden: “ *In 1846 telde de kolonie 404 leden. In 1869 was het aantal Britten opgelopen tot 1200 en in 1890 was het teruggevallen tot 800. Deze getallen geven echter een vertekend beeld omdat er ook heel wat Engelse Families waren die in Brugge tijdens de zomer op vakantie kwamen*”⁹⁸

De kolonie werd gevormd door voornamelijk ex-kolonialen, ex-militairen en renteniers, later volgden ook kunstenaars en handelaars.⁹⁹ Het zijn deze kunstenaars maar ook architecten en historici die een belangrijke rol speelden in het culturele leven van de stad. Ze brachten heel wat Engelse ideeën mee over als kunst, archeologie, architectuur en monumentenzorg. De belangrijkste personen in deze context waren de architect Thomas Harper King (1822-1892) en de historicus James Weale (1832-1971).¹⁰⁰

Harper King zorgde voor de verspreiding van de ideeën van A.W. Pugin (1812-1852). Deze pleite in *The True Principles of Pointed or Christian Architecture* (1841)¹⁰¹ voor een neogotische katholieke architectuur. Hierin stelde hij dat de enige verantwoorde architectuur de katholieke gotische was. Slechts een goed katholiek kon goede christelijke architectuur voortbrengen. Pugin stelde ook dat die architectuur volgens de authentieke principes van de middeleeuwen moest gebouwd worden.¹⁰² Thomas Harper King vertaalde dit boek naar het

---

⁹⁶ L. VAN BIERVLIET in: J. D'HONDT, M. RYCKAERT, A. VANDEWALLE, eds., *Brugge: De geschiedenis van een Europese stad*, Tielt, Lannoo, 1999, p. 172

⁹⁷ Ibid., p. 172

⁹⁸ Ibid., p. 172

⁹⁹ Ibid., p. 173

¹⁰⁰ B. BEERNAERT, F. DUCHENE, J.P. ESTHER, eds., *Stenen Herleven, 100 jaar 'Kunstige herstellingen in Brugge' 1877-1988*, Brugge, Van de Wiele, 1988, p. 8 en 10

¹⁰¹ C. RUHL in B. EVERS, V. BIERMAN, A. GRÖNERT, eds., *Architectural Theory, From the Renaissance to the Present*, Köln, Taschen, 2006, p.282

¹⁰² D. WATKIN, *De Westerse Architectuur, Een Geschiedenis*, Nijmegen, Sun, 2001, tweede druk, p. 468

Frans als *Les vrais principes de l'architecture ogivale ou chrétienne* waardoor de gedachten van Pugin ook op het vaste land navolging kregen. Hij gaf het de titel en bracht het uit in 1850 tijdens zijn verblijf in Brugge.¹⁰³ Door de Engelse aanwezigheid in Brugge werden de ideeën van personen als Pugin en de Engelse neogotiek belangrijk voor de lokale architectuurpraktijk. Het waren dus vooral de Engelsen die in Brugge het bewustzijn voor de architectuur en de cultuur in het algemeen aanwakkerden. Vooral Weale had hierin een niet te onderschatten invloed. In de eerste plaats zorgden Weale, en Harper King niet alleen voor de verspreiding van de ideeën van Pugin maar ook het gedachtegoed van andere belangrijke Engelse theoretici zoals John Ruskin (1819-1900) en Sir George Gilbert Scott (1811-1851) raakte via hen bekend in Brugge. De criticus en kunsthistoricus John Ruskin was belangrijk voor de neogotiek met zijn publicaties *The Seven Lamps of Architecture* (1849) en *The Stones of Venice* (1851-1853). De 'zeven lampen' waarin hij de ideale, dus neogotische, architectuur omschreef waren: opoffering, waarheid, macht, schoonheid, leven, herinnering en gehoorzaamheid.¹⁰⁴ Scott was geen historicus of criticus maar een architect die de neogotiek propageerde. Hij bouwde heel wat kerken in die stijl en legde zich ook toe op de bouw van openbare gebouwen. Zijn succesvolle praktijk leidde uiteindelijk tot niet minder dan een duizendtal gebouwen.¹⁰⁵

Het zijn deze Engelsen die in Brugge aan de wieg stonden van de neogotische beweging. Vooral Weale was hierin het belangrijkste, Lori Van Bierliet omschreef zijn aandeel als volgt: *“Als geen ander drukte de kunsthistoricus W.H. James Wheale zijn stempel op de stad. Van 1855 tot 1878 manifesteerde hij zich als een voorvechter van de monumentenzorg, promotor van de neogotiek en vernieuwer van het kunsthistorisch onderzoek in Vlaanderen. Door middel van publicaties en voordrachten, het stichten van verenigingen en het organiseren van tentoonstellingen maakte hij het publiek bewust van de rijkdom van het openbaar kunstbezit.”*¹⁰⁶

Het is niet echt duidelijk wat de effectieve invloed van deze personen is geweest op Louis Delacenserie. Hij moet wel in contact gekomen met deze Engelsen. Delacenserie was echter net een generatie jonger dan hen en het hoogtepunt van zijn carrière situeerde zich vooral een stuk na hun grootste activiteit. In het volgende hoofdstuk zal blijken dat vooral de theorieën van de Franse architect en architectuurtheoreticus Eugène Viollet-le-Duc een rechtstreekse invloed hadden op Louis Delacenserie. Hij moet ergens tussen al deze theorieën en architectuuropvattingen in gestaan hebben.

---

¹⁰³ A.W. PUGIN, T.H. KING, *Les vrais principes de l'architecture ogivale ou chrétienne, avec des remarques sur leur renaissance au temps actuel / remanié et développé d'après le texte Anglais de A. W. Pugin par T. H. King; trad. en français par P. Lebrocquy*, Brugge, 1850

¹⁰⁴ D. WATKIN, *De Westerse Architectuur, Een Geschiedenis*, Nijmegen, Sun, 2001, tweede druk, p. 470

¹⁰⁵ *Ibid.*, p. 469

¹⁰⁶ L. VAN BIERVLIET in: J. D'HONDT, M. RYCKAERT, A. VANDEWALLE, eds., *Brugge: De geschiedenis van een Europese stad*, Tielt, Lannoo, 1999, p. 173

5. Opvattingen rond architectuur en cultuur in Brugge tijdens de 19de eeuw

Zoals uit het vorige hoofdstuk bleek waren het vooral de Engelsen die in Brugge het bewustzijn voor de architectuur en de cultuur in het algemeen aanwakkerden. De belangrijkste personen hierin waren dus vooral Weale en Harper King. De eerste Bruggelingen die openstonden voor hun ideeën situeerden zich binnen de katholieke kerk. Toen in 1849 Mgr. Jean-Baptiste Malou tot bisschop werd gewijd betekende dit een heuse ‘boost’ voor het neogotische gedachtegoed in Brugge. Hij liet immers zijn hele liturgische uitrusting ontwerpen in neogotische stijl.¹⁰⁷ Hij zette ook enkele architecturale projecten op. Hiervoor koos hij de Engelse architect Edward Pugin, zoon van A.W. Pugin. Edward Pugin tekende de plannen voor het buitengoed van Bisschop Malou in Sint-Michiels bij Brugge (thans verdwenen) en de bedevaartskerk in Dadizele.¹⁰⁸ Malou gaf ook de opdracht voor de bouw van de Magdalenakerk aan het Astridpark in Brugge in 1851. De eerste plannen voor dit project werden getekend door de Brugse architect P. Buyck. De Engelsen openden hierop het debat omdat ze vonden dat de stijl die Buyck hanteerde niet passend was. Ze lanceerden een tegenvoorstel maar bekwamen uiteindelijk enkel dat de architect Thomas Harper King slechts enkele aanpassingen aan het oorspronkelijke ontwerp kon doen. De bouw van de Magdalenakerk had een voorbeeld van de neogotische stijl moeten zijn waarvoor de Engelsen stonden. Uiteindelijk ging dit dus niet door en werd het beperkt tot enkele aanpassingen.¹⁰⁹

Diegene die voor de bredere verspreiding van de Engelse neogotiek zorgde was Baron Jean Baptiste Bethune (1821-1849), een neef van Bisschop Malou.¹¹⁰ Bethune had veel contacten met Malou, maar ook met de Engelsen. Hij fungeerde als een soort vertegenwoordiger van Pugin in België. Toen Pugin in 1858 sterft ontwierp Bethune meer en meer zelf. “*The Pugin of Belgium, zoals James Weale hem noemde, was vooral een voortreffelijk vertolker van de ideeën van Pugin, veeleer dan een oorspronkelijk denker*”.¹¹¹ Onder zijn bekendste ontwerpen kunnen onder andere het kasteel Van Caloen te Loppem gebouwd tussen 1858 en 1862, het architecturaal geheel in Vivenkapelle (1860), de abdij van Maredous (1872-1890) en de bedevaartskerk van Lourdes in Oostakker (1875-1877) gerekend worden.¹¹² Bethune

---

¹⁰⁷ J. VAN CLEVEN, F. VAN TYGHEM, I. DE WILDE, R. HOOZEE e.a., *Neogotiek in België*, Tielt, Lannoo, 1994 p. 97

¹⁰⁸ Ibid., p. 97

¹⁰⁹ Ibid., p. 97

¹¹⁰ J. DE MAEYER, *België: de ziel van de natie. Achtergronden en functie van ideologische concepten in de negentiende-eeuwse monumentenzorg*, in: A. BERGMANS, J. DE MAEYER, W. DENSLAGEN, H. STYNEN, W. VAN LEEUWEN, L. VERPOEST, *Negentiende-eeuwse restauratiepraktijk en actuele monumentenzorg, Handelingen van het Nederlands-Vlaams symposium, Leuven, 13-14 september 1996*, Leuven, Universitaire pers, 1999, P. 78

¹¹¹ J. VAN CLEVEN, F. VAN TYGHEM, I. DE WILDE, R. HOOZEE e.a., *Neogotiek in België*, Tielt, Lannoo, 1994, p. 100

¹¹² Ibid., p. 101

verbleef in Brugge van 1845 tot 1859, hierna trok hij naar Gent.¹¹³ Bethune's invloed groeide uit door de stichting van de Sint-Lucasscholen, en de gilde van Sint-Thomas en Sint-Lucas. Beide groeiden uit tot een waar instituut binnen de architectuurwereld. Hele generaties architecten vervulde hun opleiding aan de Sint-Lucasscholen. Samen met de scholen ontstond ook de gilde van Sint-Thomas en Sint-Lukas, weerom onder de impuls van Bethune. Deze gilde was een soort denktank rond geschiedenis, architectuur en de toenmalige monumentenzorg. Veel bekende architecten van die tijd kwamen erin samen met plaatsbezoeken en studiereizen.

Karel Verschelde (1842-1881) publiceerde onder invloed van Bethune in 1871 *Les anciens architectes de Bruges*.¹¹⁴ Hierin voerde hij een archeologische studie naar de originele laatgotische huizen in Brugge. Dit resulteerde in een modelboek waarin 40 gevels werden opgenomen. Het geldt als voorbeeld voor de nieuwe neogotische stijl die in de laatste helft van de negentiende eeuw het Brugse straatbeeld bepaalde. Later publiceerde hij ook '*Les anciennes maisons de Bruges dessinées d'après les monuments originaux*'.¹¹⁵ Verschelde bracht met zijn studies de aandacht terug op het eigen patrimonium. Hij was van mening, net zoals Weale en de Engelsen, dat de tot dan geldende manier van bouwen niet strookte met het verleden van de stad. Voor hen diende de stad haar oorspronkelijk karakter te herstellen, meer nog, versterken.

“Verschelde vertegenwoordigde een generatie van Vlaamsdenkende jongeren die in de traditie van eigen taal, religie en kunst hun oorspronkelijke identiteit wilden manifesteren. In dat kader en met het oog op het toerisme werd hij de grote promotor voor het invoeren van de Brugse stijl. Tien jaar lang, tot aan zijn dood, animeerde hij de neogotische evenementenkalender in de plaatselijke pers”¹¹⁶

Lori Van Biervliet plaatst Verschelde binnen die Engelse restauratiefilosofie.¹¹⁷ In *Stenen Herleven, 100 jaar kunstige herstellingen in Brugge* wordt Verschelde echter gezien als een navolger van de principes van Eugene Viollet-Le-Duc. Hierbij wordt hij geprezen om zijn 'streven naar volledigheid op basis van wetenschappelijk bronnenonderzoek en nauwkeurige

---

¹¹³ J. VAN CLEVEN, F. VAN TYGHEM, I. DE WILDE, R. HOOZEE e.a., *Neogotiek in België*, Tielt, Lannoo, 1994, p. 177

¹¹⁴ L. VAN BIERVLIET *Is Brugge zot, ziek of uniek?*, in: A. BERGMANS, J. DE MAEYER, W. DENSLAGEN, W. VAN LEEUWEN, *Neostijlen in de negentiende eeuw, Zorg geboden? Handelingen van het tweede Vlaams – Nederlands restauratiesymposium Enschede 3-4 September 1999*, Leuven, Universitaire pers, 2002, p. 123

¹¹⁵ K. VERSCHELDE, *Les anciennes maisons de Bruges dessinées d'après les monuments originaux*, Brugge, Beyaert-Defoort, 1875

¹¹⁶ L. VAN BIERVLIET *Is Brugge zot, ziek of uniek?*, in: A. BERGMANS, J. DE MAEYER, W. DENSLAGEN, W. VAN LEEUWEN, *Neostijlen in de negentiende eeuw, Zorg geboden? Handelingen van het tweede Vlaams – Nederlands restauratiesymposium Enschede 3-4 September 1999*, Leuven, Universitaire pers, 2002, p. 123

¹¹⁷ *Ibid.*, p. 123

opmetingen van laatgotische gevels om de grote artistieke waarde van de Brugse architectuur aan te tonen'.¹¹⁸

Ook kanunnik Adolf Duclos drukte zijn stempel op het culturele leven en de architectuurscene van Brugge. Als Bethune en Verschelde ook praktisch de voor die tijd nieuwe principes verkondigden deed Duclos dit vooral theoretisch. Hij uitte zich in de lokale tijdschriften en hield toespraken. Dit deed hij onder andere voor de gilde van Sint-Thomas en Sint-Lucas in 1874. Dit was de periode waarin het architectuurdebat in Brugge volop woedde. In zijn toespraak verkondigde Duclos de grondbeginselen van de restauratie. Bethune en Verschelde waren eerder aanhangers van de Engelse theorieën van figuren als Ruskin en Pugin. Duclos liet zich echter meer inspireren door de Franse architect en architectuurtheoreticus Viollet-le-Duc.¹¹⁹ Duclos stelde stijlzuiverheid voorop. Hierdoor moesten toevoegingen van allerlei aard uit latere bouwperiodes wijken. Ook de functie van een gebouw kreeg bijzondere aandacht. Hij pleitte ook voor het professionalisme van de architect. Een architect moest zich kunnen inleven in de geschiedenis en de tijdsgeest van het monument.¹²⁰ Duclos, die de oudheidkunde over de architectuur liet domineren, pleitte voor Brugse bouwkunst ontworpen door Brugse bouwmeesters omdat zij het dichtst bij de oude en traditionele architectuur van de stad stonden.¹²¹

In die plaatselijke pers werd een heuse campagne gevoerd om de neogotiek te promoten. Enkele voorbeelden van lokale tijdschriften zijn *La Plume*, *De Halletoren* en *Rond den Heerd*. Deze hadden een groot belang en invloed op de bevolking. Ze voerden propaganda voor politieke doeleinden. Zo waren velen ervan de spreekbuis van de katholieken tijdens de verkiezingen in het midden van de jaren 1870. Ze klaagden de problematiek van de financiële crisis aan. Ze speelden ook een voornamelijk rol in het architectuurdebat. Niet alleen de Engelse denkers schreven artikelen maar ook mensen als Verschelde, Bethune en Duclos deden dit. Op deze manier werd men in Brugge bewuster van het patrimonium en sloop de nieuwe restauratiepraktijk de stad binnen.

Omdat Delacenserie nooit zijn ideeën neerpande is het echter zeer onduidelijk op welke manier en met welke beweegredenen hij zich zo kon toeleggen op de neogotische architectuur waarmee hij zijn bekendheid verwierf. Hij was immers een leerling van de academie, waar enkel classicistische architectuur onderwezen werd. Ook is het onduidelijk of hij bij Louis Roelandt enige neogotische principes meekreeg. De enige aanwijzing voor een neogotische basis is de aanwezigheid van het werk van Eugene Viollet-Le-Duc in zijn persoonlijke

---

¹¹⁸ B. BEERNAERT, F. DUCHENE, J.P. ESTHER, eds., *Stenen Herleven, 100 jaar 'Kunstige herstellingen in Brugge' 1877-1988*, Brugge, Van de Wiele, 1988, p. 16

¹¹⁹ Ibid., p. 17

¹²⁰ Ibid., 1988, p. 17

¹²¹ L. VAN BIERVLIET in: A. BERGMANS, J. DE MAEYER, W. DENSLAGEN, (ed.), *Neostijlen in de 19de eeuw, Zorg geboden? Handelingen van het tweede Vlaams-Nederlands restauratiesymposium Enschede 3-4 september 1999*, Leuven, Universitaire Pers, p. 125

bibliotheek. Deze bibliotheek werd na zijn dood ondergebracht in de bibliotheek van de Academie voor schone Kunsten. Op de academie, die vandaag nog altijd bestaat, is er echter niet veel meer te vinden van zijn boeken.

Delacenserie vertoefde dus in een heel milieu van architectuurhistorici, historici en architectuurtheoretici. Het lijkt erop dat hij doorheen al deze ideeën en opvattingen over architectuur zijn eigen weg had gevonden. De mening van Louis Delacenserie moet eerder als een synthese van de Engelse en de Franse manier van denken gezien worden. Alhoewel Viollet-le-Duc allicht voor de grootse theoretische fundering van het werk van Delacenserie instond bleef Delacenserie niet blind voor andere ideeën en opvattingen. Net zoals Viollet-le-Duc streefde ook Delacenserie vaak naar stijleenheid en waren zijn restauraties op voorhand goed onderzocht om voldoende rekening met het verleden te kunnen houden.

6. LOUIS DELACENSERIE: het oeuvre

Dit deel van het onderzoek zal zich toespitsen op het oeuvre van de architect. Eerst wordt er een algemeen overzicht van de activiteiten van Louis Delacenserie gegeven. Hierbij zal er stilgestaan worden bij de grote lijnen van zijn loopbaan, de chronologie in zijn werk en een analyse hiervan. Hierna zullen de belangrijkste projecten in zijn oeuvre kort besproken worden. Er wordt een opsplitsing gemaakt tussen de restauratieontwerpen en de nieuwbouwprojecten. Het gaat hier om die projecten van de architect waarover wel al aandacht werd besteed in de literatuur. Deze gebouwen behoren dan ook tot het neogotische oeuvre van de architect. Binnen het oeuvre van Louis Delacenserie nemen die restauratieprojecten een aanzienlijke plaats in. Hij nam vrijwel alle grote officiële monumenten van de stad Brugge onder handen. Dit gebeurde vooral tijdens de periode dat hij de functie van stadsarchitect waarnam. Ook hierna werd zijn expertise nog veel gevraagd.

Voor dit deel van het onderzoek werd er voornamelijk gebruik gemaakt van de beschikbare literatuur. Hierover is al heel wat gepubliceerd. Om alles chronologisch te kunnen plaatsen wordt er bij elke van de behandelde items verwezen naar de oeuvrelijst waarin alle gebouwen van de architect werden opgenomen.

In dit deel van het onderzoek wordt er dus dieper ingegaan op de activiteiten van de architect. Dit onderzoek wil ook een andere kant van de architect aan bod laten komen, een kant waaraan tot nu toe slechts weinig aandacht werd besteed. Dit zal uitvoerig in het volgende deel van het onderzoek aan bod komen. Het is hier niet de bedoeling om terug te vervallen tot de enge blik waarmee naar Louis Delacenserie werd gekeken. Ook in dit neogotische deel van het oeuvre kunnen aanwijzingen gevonden worden die bijdragen tot een betere en ruimere duiding van de architect.

6.1. Het oeuvre: algemeen

De vroegst gekende door Delacenserie ontworpen gebouwen dateren uit 1869. Delacenserie werd op een of andere manier betrokken bij de sanering van de wijk rond het nieuwe theatergebouw. Hij is immers dé architect die zowat alle nieuwe gebouwen in die buurt tekende. Enkele van die gebouwen werden in de loop van de 20ste eeuw reeds afgebroken. Het eerste huis bevindt zich op de hoek van de Kuipersstraat en de Jacob van Ooststraat. (Afb 4) Het is een neoclassicistische woning waarin vandaag een horecafunctie gevestigd is. Naast dit eerste ontwerp, tekende Delacenserie een eenheidsontwerp voor een neoclassicistische gevel. (Afb. 5) Hier werden verschillende woningen ondergebracht. Het is een lange gevel met in het midden een risaliet, terug volgens een neoclassicistische vormgeving. In het volgende jaar volgen nog enkele andere projecten in de omliggende Jacob Van Ooststraat en de Niklaas Desparsstraat. Het laatste huis werd er gebouwd in 1870.

In deze eerste periode in de nog prille carrière van Louis Delacenserie, zetet hij zijn opleiding dus verder. In die zin dat deze eerste ontwerpen werden uitgevoerd in de stijl die hij in zijn opleiding meekreeg en waarmee hij ook de Prijs van Rome won.

Vanaf 1870 neemt de carrière van Delacenserie een andere wending. In dat jaar bekleedde hij de functie van stadsarchitect aan de stad Brugge. Deze volgende fase bracht ook een hele resem nieuwe activiteiten met zich mee. Naast nieuwbouwprojecten zal Delacenserie instaan voor een hele reeks restauraties aan het historische patrimonium van de stad. Hij wordt in deze periode de belangrijkste architect van de stad.

De eerste jaren als stadsarchitect stonden in het teken van verschillende restauraties. Hij begon met de restauratie van het exterieur van de Basiliek van het Heilig Bloed en de Sint-Basiliuskapel. (Afb. 6) Deze restauratie, die begon in 1870, sleepte aan tot in 1877. Ondertussen maakte Delacenserie ook de plannen voor de restauratie voor de Criminele Griffie, de Onze-Lieve-Vrouwekerk, het stadhuis, de Burgerlijke Griffie en de Sint-Walburgakerk.

Naast de restauraties was Delacenserie in zijn functie als stadsarchitect ook verantwoordelijk voor de goedkeuring van alle bouwaanvragen in Brugge. Volgens de auteurs van boek *Stenen Herleven, 100 jaar kunstige herstellingen in Brugge*, blijkt dat Delacenserie zo'n 125 bouwprojecten goedkeurde en dat hieruit kan worden afgeleid dat hij: *“een uitgesproken visie had inzake nieuwbouw en restauratie. (...) zijn ontwerpen en doorgedreven restauraties tonen de schatplichtigheid aan Viollet-le-Duc overduidelijk aan.”*¹²²

---

¹²² B. BEERNAERT, F. DUCHENE, J.P. ESTHER, eds., *Stenen Herleven, 100 jaar 'Kunstige herstellingen in Brugge' 1877-1988*, Brugge, Van de Wiele, 1988, p. 20

Een belangrijk aspect binnen zijn ambtstermijn is de realisatie van het systeem van de ‘Kunstige Herstellingen’. Dit systeem, dat nog altijd bestaat, werd onder initiatief van de toenmalige schepen A. Ronse in het leven geroepen. Dit gebeurde in 1876. Het jaar erop werd er voor het eerst een budget voor restauraties vrijgemaakt.¹²³ Delacenserie was dan ook de eerste architect in Brugge die een ontwerp voor een restauratie maakte waarbij beroep zou gedaan worden op de stadstoelage. In 1877 restaureerde hij ermee de gevel van het huis aan het Jan van Eyckplein nr. 8. (Afb. 7) Het betrof niet alleen het ontpleisteren van de gevel, ook het baksteenmetselwerk werd onder handen genomen.¹²⁴

Gedurende heel zijn carrière, tot het einde van zijn leven, zal Delacenserie nieuwbouw opdrachten uitvoeren. Naast zijn eerste ontwerpen in het theaterkwartier zullen het vooral grote opdrachten zijn. Grote gebouwen die vaak een monumentale en representatieve functie meekregen. Met de bouw van de Rijksnormaalschool vanaf 1878 verwezenlijkt Delacenserie één van zijn eerste grote projecten. (afb. 8) Hij is met verschillende projecten tegelijk bezig. Tijdens de bouw van de rijksnormaalschool werd ook het kasteel Bloemendale gebouwd. (Afb 9) Dit laatste is een project dat nog niet eerder in de literatuur over Delacenserie werd opgenomen. Ongeveer in dezelfde periode, in 1880, verkreeg hij ook de opdracht voor de bouw van de Minnewaterkliniek De bouw van dit gebouw startte pas in 1886 wat erop wijst dat de andere projecten voorgang kregen. In 1878 vernielde een brand het Gouvernementsgebouw op de markt. Enkele jaren later zal Delacenserie ook hier instaan voor het ontwerp van een nieuw gebouw, het huidige Provinciaal hof. De werken hiervoor startten wel pas in 1887. In feite bouwde Delacenserie zijn eerste grote project niet in Brugge. In 1875 bouwde hij immers het stadhuis van Diksmuide. Spijtig genoeg bleef er na WO I niet veel over van deze realisatie. De werken aan dit gebouw duurden tot in 1880.¹²⁵ Dit wijst er dus op dat Louis Delacenserie aan het eind van de jaren 70 van de negentiende eeuw met een 4-tal projecten tegelijk bezig was. Van de gebouwen in Brugge kan er aangenomen worden dat hij die opdrachten verkreeg binnen zijn functie van stadsarchitect. De opdrachten buiten Brugge geven aan dat de titel van stadsarchitect geen beperking oplegde voor andere activiteiten als architect.

In 1892 legde hij de functie van stadsarchitect neer. Hij werd er opgevolgd door zijn leerling Charles Dewulf. Delacenserie bleef echter met veel projecten bezig. De reden dat hij stoptte met deze functie is niet bekend. In die periode is hij wel bezig met de bouw van het Provinciaal hof. Misschien belette deze werf hem zijn activiteiten als stadsarchitect uit te voeren. In deze periode was ook de restauratie van het Huis van de heren van Gruuthuse aan de gang (Afb. 10) en de realisatie van de Minnewaterkliniek was juist afgerond. Hij bleef wel

---

¹²³ B. BEERNAERT, F. DUCHENE, J.P. ESTHER, eds., *Stenen Herleven, 100 jaar ‘Kunstige herstellingen in Brugge’ 1877-1988*, Brugge, Van de Wiele, 1988, p. 18

¹²⁴ Ibid., p. 20

¹²⁵ *Stadhuis, belfort en politiecommissariaat van Diksmuide*, op de website van het VIOE, <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/78010>, geraadpleegd op 4/8/2010, zie Bijlage III.1.

actief bezig voor de stad, bijvoorbeeld met de aankleding van de Gotische Zaal in het stadhuis. Dit project liep in de periode tussen 1890 en 1905. Gelijktijdig voerde Delacenserie ook werken uit aan de bijgebouwen van de Sint-Basiliuskapel en de basiliek van het Heilig Bloed.

In het laatste decennium van de negentiende eeuw werkte Delacenserie aan een reeks kleinere projecten van allerlei aard, restauratie, nieuwbouw en ‘Kunstige Herstellingen’. In 1892 bouwde hij aan de overzijde van de Minnewaterkliniek een vrijstaand huis in dezelfde stijl als de kliniek. In datzelfde jaar restaureerde hij de gevel van het voormalig ambachtshuis van de schoenmakers in de Steenstraat. (Afb. 11) In 1893 voerde hij een ‘Kunstige herstelling’ uit aan het Hof Bladelin in de Naaldenstraat in Brugge. Hij vernieuwde hier het beeldhouwwerk in de nis boven de poort van het hof. (Afb. 12) In 1899 werden ook de gevels van dit hof aangepakt. Het is echter niet duidelijk wie deze restauratie uitvoerde.¹²⁶ In 1894 restaureerde Delacenserie een woonhuis in de Moerstraat te Brugge. De gevels werden in een neogotisch kleedje gestoken met onder andere de Brugse travee en baksteen maaswerkversiering. Bij dit gebouw werd een voorgebouwde voorzien met een windvaan als opvallendste kenmerk.

In 1895 en 1896 was hij actief rond het bekende Minnewater in Brugge. De watervoorziening voor de reien loopt vanuit het Minnewater de stad binnen. Om het waterniveau in de stad op een constant peil te houden werd er aan het begin van de 16de-eeuw een sashuis gebouwd. Louis Delacenserie nam in 1895 dit sashuis grondig onder handen. (Afb. 13) Hij restaureerde het gebouwtje en smukte het op met steunberen en pinakels met hogels. Ook zien we hier een hoge schoorsteen met maaswerk versierd, wat in meerdere van zijn ontwerpen terugkeert, zowel in nieuwbouw als restauratie. Naast het sashuis ontwierp hij ook een Brug over het water die het Wijngaardplein met de achterzijde van het Begijnhof en de promenade naast het Minnewater verbindt. De bouw van deze brug kan ongetwijfeld gezien worden binnen de toeristische ontplooiing van de stad.

Aan het eind van de negentiende eeuw ontwierp hij de plannen voor een restauratie en nieuwbouw voor een woonhuis gelegen aan de Sint-Jansstraat nr. 18 in Brugge. (Afb. 14) Het betrof hier een dubbelhuis in neorococostijl met een koetshuis in de achterliggende Sint-Walburgastraat. Een jaar voordien, in 1898, voerde Delacenserie een ‘Kunstige herstelling’ uit, terug aan een woonhuis aan de Spiegelrei nr. 17-18. Opmerkelijk is dat het hier om een ontwerp gaat in Neobarokke stijl. (Afb. 15)

Aan het begin van de twintigste eeuw en op het einde van zijn leven kende de carrière van Louis Delacenserie nieuwe hoogtepunten. Hij voerde verschillende opdrachten uit zowel binnen als buiten Brugge. In Brugge stond hij in voor enkele belangrijke restauraties. Als

---

¹²⁶ “Hof Bladelin”, *patriciërswooning, thans klooster van de zusters van Onze-Lieve-Vrouw-Hemelvaart*, op de website van het VIOE, <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/29518>, geraadpleegd op 4/8/2010, zie bijlage III.2.

eerste wordt hier vermeld: de restauratie van de Poortersloge in de Academiestraat te Brugge in 1899-1903.¹²⁷ (Afb. 16) Delacenserie creëert hier wel terug een ideaal gotisch gebouw. Hij sloopt een eerdere negentiende-eeuwse uitbreiding en betrok ook een ouder zeventiende-eeuws aanpalend pand in het ontwerp. Dit had als doel om dit historische gebouw terug in zijn ere te herstellen. De tuin van de Poortersloge werd tegelijk afgesloten met een typische neogotische afsluiting. Hiervoor ontwierp Delacenserie een lage arduinen muur met interessant smeedwerk erop. Ook de lantaarns werden in het ontwerp opgenomen. (Afb. 17)

Ondertussen ontwierp hij de plannen voor wat één van zijn grootste verwezenlijkingen is geworden, namelijk het Centraal station in Antwerpen. (Afb. 18) De werken aan het station begonnen in 1900 en werden afgerond in 1905. Dit ontwerp in neobarokke stijl zou onder impuls van Koning Leopold II tot stand zijn gekomen. Gelijktijdig was Delacenserie ook in Oostende bezig aan een grote werf. Daar startte de bouw van de Sint-Petrus- en Sint-Pauluskerk in 1901. (Afb. 19) Deze neogotische kerk werd in het zelfde jaar afgewerkt als het Centraal station in Antwerpen. Ook de opdracht in Oostende zou Delacenserie van Koning Leopold II zelf verkregen hebben. Na 1905 en terug in Brugge ontwierp Delacenserie nog de restauratie en de herbouw van de westelijke gevel van de Onze-Lieve-Vrouwekerk (1906-1908). (Afb.20) Toen er in deze periode ook initiatieven werden genomen om naast het Provinciaal hof en op de hoek van de Markt in Brugge een ambtshuis voor de gouverneur te bouwen maakte ook Delacenserie hiervoor een ontwerp. Dit ontwerp in neorenaissancestijl werd echter niet gekozen. De bevoegde beleidsvoerders verkozen een neogotisch ontwerp van de hand van architect Coomans. De bouw van het Provinciaal hof was ondertussen nog altijd niet voltooid. De linkervleugel werd als laatste pas in de eerste wereldoorlog en het interbellum gebouwd.

In 1900 ontwierp Louis Delacenserie zijn, tot nu toe, enige bekende stadsontwerp. Merkwaardig genoeg deed hij dit niet voor Brugge. Het betrof een aanlegplan voor de badplaats Wenduine.¹²⁸ Meer is er voorlopig niet over gekend.

Delacenseries' laatste wapenfeit wat betreft nieuwbouwprojecten is een gebouw in Oostende. Op het einde van zijn leven ontwierp hij er een officiersmess voor de marinekazerne bootsman Jonsen. Dit laatste gebouw in zijn oeuvre ontwierp hij in een neoclassicistische stijl, de stijl waarmee alles begon.

Na zijn dood werden nog enkele plannen van zijn hand uitgevoerd. De officiersmess werd afgewerkt in 1911 en zoals al eerder aangegeven sleepte de bouw van het Provinciaal hof aan tot in het interbellum. Tussen 1911 en 1913 werd er nog een restauratie uitgevoerd aan de

---

¹²⁷ Van Poortersloge tot Rijksarchief : een gebouw met inhoud te Brugge 15de eeuw – 1995, Brussel, Algemeen rijksarchief, 1995

¹²⁸ R. GOBYN, Te kust en te kuur, Badplaatsen en kuuroorden in België 16de – 20ste eeuw, Brussel ASLK, 1987, p. 303

oostelijke gevel van het de middeleeuwse ziekenzalen van het historische Sint-Janshospitaal. De plannen werden gemaakt door Delacenserie, hij deed dit samen met de al eerdere vernoemde architect Coomans. Coomans voerde de plannen uiteindelijk verder uit.

6.2. Restauratieprojecten

6.2.1. De restauratie van de Burgerlijke Griffie

(Afb. 20)

De Burgerlijke Griffie werd gebouwd in de periode 1534-1537. Het geldt als een vroeg voorbeeld van renaissancearchitectuur in Vlaanderen. In deze gevel gingen de voor die tijd nieuwe renaissancevormen wel nog samen met de gangbare stijl. Die gangbare stijl was de laatgotische stijl, ze werd in Brugge nog tot in de 17de eeuw toegepast.¹²⁹ De gevel werd geordend: verticaal door gecanneleerde halfzuilen en horizontaal door gebeeldhouwde friezen. Dit zijn typische renaissance vormen. De gevel werd aan de bovenzijde voorzien door drie toppen telkens in de vorm van een voluut en werden afgewerkt met gotische hogels. Dit opmerkelijke gebouw valt vooral op doordat het naast het gotische stadhuis werd geplaatst. Toen er in 1871 aandacht werd besteed aan dit gebouw in ‘La Plume’ begon de stad initiatieven te nemen voor de restauratie.¹³⁰ La Plume legde immers de vinger op de wonde en klaagde de bedenkelijke toestand van dit opmerkelijke gebouw aan. Delacenserie kreeg de opdracht om een restauratie voor te bereiden. Deze 19de eeuwse restauratie werd in aanloop van de restauratie van 2000 grondig bestudeerd door de dienst Monumentenzorg van de Stad Brugge. Een medewerker van deze dienst, Jan Esther, schreef er tevens enkele publicaties over. Zoals in M&L in 1997¹³¹ en in het boek dat werd gepubliceerd naar aanleiding van het eerste Vlaams–Nederlands symposium over negentiende-eeuwse restauratiepraktijk. Veelal werden restauraties uit die periode als hard, verregaand en ongefundeerd bestempeld. Maar uit deze studie bleek dat dit niet altijd zo was. Delacenserie maakte in 1873 al een eerste kostenraming, in 1875 werd deze aan de gemeenteraad voorgelegd. In 1877 werd een jury samengesteld om een geschikte beeldhouwer te vinden voor het sculpturaal programma van het gebouw. Delacenserie zetelde in deze jury.¹³² Het spreekt voor zich dat er van de originele sculptuur en polychromie niet veel over gebleven was. De sculpturale friezen waren immers in een zachte zandsteen uitgevoerd. Men stelde zich dan ook de vraag op welke manier dit monument diende gerestaureerd te worden. Delacenserie kwam tussen verschillende fronten te staan. De toenmalige Koninklijke Commissie voor Monumenten, van mening dat er veel

---

¹²⁹ J. ESTHER, *De burgerlijke griffie op de Burg in Brugge: kleurrijk eerherstel van een negentiende-eeuwse restauratie*, in: A. BERGMANS, J. DE MAEYER, W. DENSLAGEN, H. STYNEN, W. VAN LEEUWEN, L. VERPOEST, *Negentiende-eeuwse restauratiepraktijk en actuele monumentenzorg, Handelingen van het Nederlands-Vlaams symposium, Leuven, 13-14 september 1996*, Leuven, Universitaire pers, 1999, P. 202

¹³⁰ *Ibid.*, P. 206

¹³¹ J. ESTHER, *Kleurrijk eerherstel van een 19de-eeuwse restauratie, de Burgerlijke Griffie op de Burg in Brugge*, in: M&L, Monumenten en Landschappen, archeologie, Gent, Snoeck-Ducaju,

¹³² J. ESTHER, *De burgerlijke griffie op de Burg in Brugge: kleurrijk eerherstel van een negentiende-eeuwse restauratie*, in: A. BERGMANS, J. DE MAEYER, W. DENSLAGEN, H. STYNEN, W. VAN LEEUWEN, L. VERPOEST, *Negentiende-eeuwse restauratiepraktijk en actuele monumentenzorg, Handelingen van het Nederlands-Vlaams symposium, Leuven, 13-14 september 1996*, Leuven, Universitaire pers, 1999, P. 208

van het oorspronkelijke kon behouden worden, stelde zich gematigd op.¹³³ Delacenserie ging echter veel verder dan dat. Hij had uitvoerig aandacht voor de polychromie en vergulding van de gevel. De restauratie zelf werd uiteindelijk in 1881 afgerond.¹³⁴ Esther plaatst Delacenserie tegenover het standpunt van de commissie. Misschien moet ook de rol van de opdrachtgevers in rekening worden gebracht. Die opdrachtgevers, het stadsbestuur, hadden uiteraard ook een eigen standpunt in de restauratie. Historici zoals Verschelde en Duclos en hun verhaal in tijdschriften als *La Plume*, pleitten tevens voor een harde restauratie, een restauratie die meer aanvulde naar een ideaal beeld dan louter consolideerde. Het katholieke stadsbestuur volgde uiteraard hun standpunten. Misschien kan er een andere nuance gelegd worden door Delacenserie tussen al deze actoren te plaatsen, in plaats van enkel tegenover de commissie. Uit de gemelde studie van 2000 bleek trouwens ook dat Delacenserie niet zomaar zijn eigen gang ging in het ontwerp voor de restauratie. Zeer lang werd deze restauratie als ‘hard’ en nefast voor het oorspronkelijke beschouwd. In deze publicaties nuanceert Esther. Uit het historisch en natuurwetenschappelijk onderzoek van de negentiende-eeuwse restauratie bleek dat Delacenserie *“veel aandacht heeft besteed aan de oorspronkelijke vormtaal én de kleurige afwerking (...) zijn visueel onderzoek naar de originele polychromie, zijn kennis van de iconografische bronnen en de uiteindelijke nieuwe kleurstelling getuigen van een verassend uitzicht”*.¹³⁵

Esther plaatste Delacenserie wel bij de fundamentalisten: *“In het kielzog van Eugène Viollet-Le-Duc, legde hij (Delacenserie) meer de nadruk op stijlzuiverheid dan op het behoud van de authenticiteit.”*¹³⁶ Misschien dient de bedenking gemaakt te worden dat ook vandaag vele herstellingen te maken hebben met een zachte steen die de tijd niet goed doorstaat. Veel sculptuurwerk wordt hierdoor onleesbaar. Delacenserie, als een negentiende-eeuwse architect bleek dan toch nog op een voor die tijd goede manier om te gaan met de informatie die hij had. Hij vervulde weliswaar het iconografisch programma maar deed dit volgens de studie van Esther wel op een gefundeerde manier.

---

¹³³J. ESTHER, *De burgerlijke griffie op de Burg in Brugge: kleurrijk eerherstel van een negentiende-eeuwse restauratie*, in: A. BERGMANS, J. DE MAEYER, W. DENSLAGEN, H. STYNEN, W. VAN LEEUWEN, L. VERPOEST, *Negentiende-eeuwse restauratiepraktijk en actuele monumentenzorg, Handelingen van het Nederlands-Vlaams symposium, Leuven, 13-14 september 1996*, Leuven, Universitaire pers, 1999, P.208

¹³⁴ Ibid., P. 209

¹³⁵ Ibid., P. 217

¹³⁶ Ibid., P. 217

6.2.2. De werken aan de Onze-Lieve-Vrouwekerk

In 1871 voerde Delacenserie een opdracht uit aan de Onze-Lieve-Vrouwekerk. De torenspits werd in de periode 1853-1858 herbouwd door de toenmalige stadarchitect en voorganger van Delacenserie, Jean-Brunon Rudd. In 1871 ontwierp Delacenserie de balustrade en de hoektorentjes van de torenspits om die af te werken. (Afb. 21 en 22) Met deze toevoegingen kreeg de kerktoeren een duidelijkere gotische uitstraling. Zowel de balustrade als de hoektorentjes werden voorzien van neogotische hogels. Ook de uitsparingen in de balustrade kregen een gotische vormgeving. Vandaag zijn deze ingrepen helemaal ingeburgerd en menig toerist of passant weet niet dat dit negentiende-eeuwse toevoegingen zijn. Maar het zijn wel juist deze balustrade en hoektorentjes die de kerk die gotische identiteit meegeven. En hierin was Delacenserie een meester.

Ruim 30 jaar later zou Louis Delacenserie een tweede maal werken uitvoeren aan de kerk. Toen tussen 1906 en 1908 het triforium werd gerestaureerd nam men ook de kans om de volledige westgevel te herbouwen. (Afb. 23) Voorheen stonden er twee traptorentjes en nog enkele kleine huisjes tegen de gevel aangebouwd.¹³⁷ Hiervan kunnen vandaag nog altijd sporen teruggevonden worden. Delacenserie tekende de plannen uit. Ditmaal liet hij zich inspireren door andere voorbeelden uit de Scheldegotiek. Als voorbeeld dienden vooral architecturale elementen van kerken uit Doornik. Hij baseerde zich onder andere voor de buitenloopgang op de Sint-Jakobs- en Sint-Niklaaskerk, voor het timpaan en de drielichten haalde hij inspiratie uit de Sint-Kwintenskerk.¹³⁸

De geschiedenis van de kerk werd behandeld in: *De onze Lieve Vrouwekerk te Brugge, Kunst en Geschiedenis* uit 1997. Met thema's als: het ontstaan van de kerk en het kappittel, de periode van de godsdienstoorlogen en de vernietigingen tijdens de Franse overheersing. Luc Devliegheer en Lori van Biervliet schreven er een bijdrage over de bouwgeschiedenis van de kerk. Opmerkelijk is dat geen van beide auteurs veel over de activiteiten van Louis Delacenserie schreven. Devliegheer heeft het hier over de toevoegingen aan de toren: “*In 1870-1871 verschenen de vier hoektorentjes en de borstwering ertussen opnieuw in het stadsbeeld, zij het in een gewijzigde en minder gelukkige uitvoering van architect L. Delacenserie.*”¹³⁹ Hij ging ook kort in op de herbouw van de westgevel van de kerk door Delacenserie. Hier stelt hij dat Delacenserie, die al op het einde van de negentiende eeuw

---

¹³⁷ L. DEVLIEGHER, *De bouwgeschiedenis van de kerk*, in: H. DE SMAELE, E. FLOUR, V. HEYNDRIKX, e.d., *De Onze-Lieve-Vrouwekerk te Brugge, Kunst en Geschiedenis*, Brugge, Jong Kristen Onthaal voor Toerisme, 1997, p. 102

¹³⁸ *Onze-Lieve-Vrouwekerk*, op de website van het VIOE <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/82359>, geraadpleegd op 4/8/2010, zie bijlage III.3.

¹³⁹ L. DEVLIEGHER, *De bouwgeschiedenis van de kerk*, in: H. DE SMAELE, E. FLOUR, V. HEYNDRIKX, e.d., *De Onze-Lieve-Vrouwekerk te Brugge, Kunst en Geschiedenis*, Brugge, Jong Kristen Onthaal voor Toerisme, 1997, p. 101

plannen maakte voor de herbouw dit deed zonder voorafgaand onderzoek. Verder zegt hij dat de westgevel in de voorgaande eeuwen grondig werd verbouwd en er eigenlijk maar weinig sporen meer waren van de oorspronkelijke toestand.¹⁴⁰ Lori van Biervliet heeft het over de negentiende-eeuwse restauraties. Hierbij heeft ze veel aandacht voor de invloed van de Engelse architecten en historici die zich uitlieten over de kerk en de bedenkelijke toestand ervan in de negentiende eeuw. Doorheen de eeuw werd de kerk immers als het ware opnieuw ingericht na een periode van verval op het einde van de 18de eeuw. De kerk werd zelf een aantal jaar gesloten nadat zowat de hele inboedel was verdwenen, verkocht of vernietigd.¹⁴¹ Wanneer er in de negentiende eeuw een bewustzijn groeit omtrent het historische en culturele patrimonium worden er ook initiatieven gestart om de Onze-Lieve-Vrouwekerk te restaureren. Van Biervliet heeft het vooral over de restauraties van het interieur en de samenstelling van de roerende goederen. Aan de restauraties van het exterieur besteedt ze geen aandacht, dus ook niet aan de verwezenlijkingen van Delacenserie.

---

¹⁴⁰ L. DEVLIEGHER, *De bouwgeschiedenis van de kerk*, in: H. DE SMAELE, E. FLOUR, V. HEYNDRIKX, e.d., *De Onze-Lieve-Vrouwekerk te Brugge, Kunst en Geschiedenis*, Brugge, Jong Kristen Onthaal voor Toerisme, 1997, p. 102

¹⁴¹ L. VAN BIERVLIET, *De kerk in de eeuw van restauratie, toerisme en neogotiek*, in: H. DE SMAELE, E. FLOUR, V. HEYNDRIKX, e.d., *De Onze-Lieve-Vrouwekerk te Brugge, Kunst en Geschiedenis*, Brugge, Jong Kristen Onthaal voor Toerisme, 1997, p.276

6.2.3. De restauratie van de Sint-Basiliuskapel en de basiliek van het Heilig Bloed

(Afb. 24 en 25)

De Sint-Basiliuskapel en de Basiliek van het Heilig Bloed bevinden zich op de Burg in Brugge. Op deze site bevinden zich verschillende kapellen en functies. Op de gelijkvloerse verdieping bevindt zich de Sint-Basiliuskapel met erboven de basiliek van het Heilig Bloed en de Heilige-Kruiskapel. Daarnaast is er nog het trappenhuis, dat toegang verschaft tot de kapellen op de verdieping. Naast dit trappenhuis bevindt zich de Criminele Griffie. In het laatste kwart van de 19de eeuw werden deze gebouwen grondig onder handen genomen. In de eerste plaats werd er aan het interieur gewerkt. Dit gebeurde aanvankelijk door de ingeweken Engelsman Brangwyn. Later werd deze opgevolgd door de pleitbezorger van de gotiek in België: de Bethune. In deze campagne werd er uitvoerig aandacht besteed aan vormgeving van het interieur en de glas-in-loodramen.

Later in de negentiende eeuw, meerbepaald tussen 1870 en 1877, stond Louis Delacenserie in voor een restauratieontwerp van het gehele exterieur van de gebouwen. Net als bij de Onze-Lieve-Vrouwekerk werd Louis Delacenserie opnieuw enkele jaren later aangeduid als architect voor andere werken op de site. Aan het einde van zijn carrière als stadarchitect, in 1889, ontwierp Delacenserie de plannen voor een conciërgerie en een museum voor de confrérie van het Heilig Bloed. Dit gebeurde in de zogenaamde neo-Brugse stijl. Delacenserie leverde hier een gebouw dat zowat model staat voor zijn visie omtrent de neo-Brugse stijl. Er zijn opvallende gelijkenissen met andere grote projecten, zoals het Provinciaal Hof op de markt. De aankleding van de gevels zijn gelijkaardig en zeer typerend. De architect voorzag bijvoorbeeld baksteen maaswerk, Brugse traveeën en stenen kruisvensters.

Ook na 1890, het jaar dat hij zijn activiteiten als stadsarchitect stopt, blijft hij aan dit project doorwerken. Tussen 1891 en 1894 werkt hij er samen met Baron de Bethune aan verder. Delacenserie werkt de bouw van het trappenhuis en de Criminele Griffie af. Samen besteden ze aandacht aan het beeldhouwwerk. Tussen 1895 en 1896 voerde Delacenserie nog een volledige restauratie uit van de Sint-Basiliuskapel.

Louis Delacenserie was dus een hele tijd werkzaam op deze site. Uit dit project blijkt dat hij als stadarchitect maar ook erna dergelijke opdrachten toegeschoven kreeg. wat uiteraard iets zegt over zijn bekendheid en professionaliteit. Deze opdrachten werden niet alleen voor het stadsbestuur uitgevoerd maar ook de Confrérie van het Heilig Bloed, die eerder als een particuliere groep kan worden beschouwd, deed beroep op de architect. Ook belangrijk voor de loopbaan van de architect, was de samenwerking met de Bethune tussen 1891 en 1894. Dit is tot dusver gekend de enige keer dat de twee architecten met elkaar samenwerkten. Bethune was toen de grootste architect en ontwerper in de wereld van de neogotiek en wordt eerder beschouwd als een aanhanger van de Engelse theorieën over restauratie en architectuur. Bethune was tevens in 1862 de oprichter van de Sint-Lucasscholen voor architectuur.

Delacenserie was dus een generatie te oud om hier onderwijs te kunnen genieten. Het is opmerkelijk dat er in Brugge, toch wel een groot centrum van gotiek, nooit een Sint-Lucasschool werd opgericht in tegenstelling tot andere steden als Brussel, Namen, Luik en Antwerpen. Louis Delacenserie bleef altijd schatplichtig aan de Academie en zijn klassieke opleiding. Het is dus niet duidelijk hoeveel Delacenserie van Bethune overnam, noch persoonlijk, noch via de Sint-Lucasscholen waren er veel contacten. Het is bovendien opmerkelijk dat Brugge vrijwel niet aan bod komt in de studies over de Sint-Lucasscholen die door het KADOC in Leuven werden gevoerd.¹⁴²

---

¹⁴² J. DE MAEYER (ed.), *De Sint-Lucasscholen en de Neogotiek, 1862-1914* (Kadoc Studies, 5), Leuven, 1988

6.2.4. Huis van de heren van Gruuthuse

(Afb. 26)

Het Huis van de heren van Gruuthuse is gelegen naast de Onze-Lieve-Vrouwekerk in Brugge en is vandaag gekend omwille van het Gruuthusemuseum dat er zich in bevindt. De eerste gebouwen op deze site zouden dateren uit de 13de eeuw. Bijgevolg kent het Gruuthuse al een uitgebreide geschiedenis en bouwgeschiedenis.

De kern van de huidige gebouwen op de site werd in de 15de eeuw gebouwd in opdracht van de Heren van Gruuthuse. Het was vooral Lodewijk van Gruuthuse die zijn stempel drukte op het gebouw. Hij liet het eigenlijke paleis bouwen met de beroemde privékapel die uitkijkt op het koor van de Onze-Lieve-Vrouwekerk. Naast het paleis voorzag hij ook stallingen, dienstruimte en een galerij die uitgeeft op de binnenplaats van de site. Volgens de wetenschappelijke inventaris van het VIOE werd het geheel op het einde van de 16de eeuw, in 1596, verkocht aan de Spaanse koning Filips IV.¹⁴³ Aangezien deze koning pas in 1605 werd geboren kan het niet anders dan dat het aan Filips III werd verkocht. Hij schonk het enkele jaren later aan Wenceslas Cobergher (tussen 1557 - 1561 en 1634). Cobergher was naast architect ook kunstschilder, graficus en ingenieur en was één van de eerste architecten die in Vlaanderen de barokke architectuur introduceerde. Één van zijn bekendste ontwerpen is de basiliek van Scherpenheuvel (1609-1627). Cobergher was voornamelijk in Antwerpen actief maar was ook verantwoordelijk voor de drooglegging van de West-Vlaamse moeren in opdracht van Albrecht en Isabella. Cobergher vestigde zich niet in Brugge en geleidelijk aan kwam het gebouw in verval. In 1875 werd het Gruuthusepaleis door de stad aangekocht.¹⁴⁴ Van toen al rezen er plannen in Brugge om het om te vormen tot een museum. Hiervoor waren echter grondige verbouwingswerken nodig. Louis Delacenserie was als stadsarchitect uiteraard diegene die belast werd met de restauratie. Hij was een geruime tijd bezig met dit project, zelfs nadat hij de functie als stadsarchitect stopzette. De restauratiecampagne van het paleis zelf liep tussen 1883 en 1895. Delacenserie liet enkele 18de-eeuwse toevoegingen afbreken om van dit gebouw het ideale gotische paleis te maken. Hij liet verschillende delen heropbouwen zoals de traptoren, en voegde ook verschillende elementen toe naar zijn eigen ontwerp. Hij restaureerde de noordelijke en de zuidelijke vleugel van het paleis, liet de achtergevel volledig herbouwen, voegde er een 5de travee aan toe en voorzag ook een monumentaal toegangsportaal dat uitgeeft op het binnenplein. Voor veel van de onderdelen die Delacenserie herbouwde baseerde hij zich op het historische stadsplan van Marcus Gerards uit 1562. Op dit stadsplan werden zowat alle huizen van Brugge in perspectief getekend, weliswaar op een kleine schaal. Veel auteurs beschouwden later deze restauratie als zeer hard en diepgaand. En dat is inderdaad wel zo, de architect veranderde veel en voegde

---

¹⁴³ *Huis van de Heren van Gruuthuse*, op de website van het VIOE <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/82344>, geraadpleegd op 4/8/2010, zie bijlage III.4.

¹⁴⁴ Ibid.

veel toe. Dit ligt geheel in de geest van Viollet-le-Duc, die op eenzelfde manier in Frankrijk te werk ging. Als duidelijkste voorbeeld hiervan volstaat het om het kasteel van Pierrefonds te vernoemen. Het is inderdaad zo dat deze restauraties heel ver gingen en een ideale situatie nastreefden, maar zonder deze restauraties was het heel goed mogelijk dat veel gebouwen nooit zo lang bestaan zouden hebben. Dat is hetgeen dat hier en daar als positief wordt ervaren aan de bijdrage van Viollet-le-Duc. En er is een parallel te trekken met Louis Delacenserie, ook hij ging ver met de restauratie van het Huis van de Heren van Gruuthuse maar zonder ging dit gebouw misschien nooit de volgende eeuwen overleefd hebben. Bovendien moet deze hele bouwcampagne ook bekeken worden vanuit de functie dat het gebouw zou krijgen, namelijk een museum. Het kon dan ook niet anders dan dat het gebouw het duidelijkste voorbeeld moest worden van de oude traditionele architectuur.

Louis Delacenserie hield zich niet enkel bezig met het exterieur van het gebouw, ook voor de binnenzijde van het gebouw voorzag hij een heel programma. Hij decoreerde het met tal van neogotische decoratiemotieven waaronder monumentale schouwen, het familiewapen van Gruuthuse, de initialen van Lodewijk van Gruuthuse en zijn vrouw in polychroom houtsnijwerk en geregeld komt ook de leuze van de familie aan bod: *“Plus et en vous”*.

Enkele jaren na de voltooiing van de restauratie startte er een nieuwe bouwfase op de site van het Gruuthusepaleis. In de periode 1900-1901 en in 1908 ontwierp Delacenserie namelijk een nieuw gebouw dat aan de overzijde van het paleis moest komen. Dit nieuwe gebouw is gelegen tussen de binnenplaats van de site en de Gruuthusestraat. De voltooiing van dit project gebeurde pas een jaar na de dood van de architect. Het betrof hier een neogotisch gebouw met aan de zijde van de binnenplaats een open galerij. De gevels hebben alle typische neogotische elementen zoals de Brugse traveeën, baksteenmetselwerk en stenen kruisramen. (Afb. 27)

6.3. Nieuwbouwprojecten: neogotiek

Naast belangrijke restauratieactiviteiten, ontwierp Delacenserie ook enkele plannen voor nieuwbouwprojecten. Veelal betreft het hier grote projecten, voor de stad, provincie of andere instanties. Deze waren niet enkel beperkt tot Brugge. Zijn architectuur kreeg wijdere belangstelling wat leidde tot enkele belangrijke opdrachten in andere plaatsen.

6.3.1. Het stadhuis van Diksmuide

Een eerste grote opdracht was het stadhuis van Diksmuide, dat tot stand kwam in de periode tussen 1875 en 1880.¹⁴⁵ Hoe Delacenserie deze opdracht verkreeg is tot hiertoe niet geweten. Er is echter wel een spoor. Diksmuide werd toen net als Brugge bestuurd door een Liberale meerderheid. Deze meerderheid stond in Diksmuide onder leiding van burgemeester Dautricourt. Deze laatste liet het oude stadhuis uit de 16de afbreken voor de bouw van een nieuw. Misschien waren er contacten tussen de Liberale politici in beide steden en werd Delacenserie op deze manier in Diksmuide voorgesteld. Het stadhuis van Diksmuide werd in neogotische stijl gebouwd. Het bestond uit een belfort en het eigenlijke stadhuis waarin naast de administratieve diensten ook het vredegerecht was gevestigd.¹⁴⁶ Delacenserie paste hier eigenlijk een soort neo-Brugse stijl toe. Veel van het ontwerp grijpt terug op het stadhuis van Brugge. In de gevel werd bijvoorbeeld het verticalisme geaccentueerd door het inpassen van de ramen in doorlopende vensternissen. De ramen zelf zijn stenen kruisvensters en erboven werd gotisch maaswerk aangebracht. In de Eerste Wereldoorlog werd vrijwel het gehele gebouw vernietigd door Duitse beschietingen.¹⁴⁷ Na de oorlog werd het heropgebouwd naar een ontwerp van de Gentse architect Valentin Vaerwyck. Men opteerde bij de herbouw voor een ontwerp in eclectische stijl. De Brugse architect Luc Viérin stond in voor de aankleding van het interieur.¹⁴⁸ Door de verwoesting van het negentiende-eeuwse stadhuis zijn we nu aangewezen op enkele iconografische bronnen die meer kunnen vertellen over het ontwerp. Onder andere de fototheek van het Koninklijk instituut voor het Kunstpatrimonium bevat enkele eigentijdse en originele foto's van het stadhuis zoals Delacenserie het ooit tekende.

(Afb. 28 en 29)

---

¹⁴⁵ *Stadhuis, belfort en politiecommissariaat van Diksmuide*, op de website van het VIOE, <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/78010>, geraadpleegd op 4/8/2010, zie bijlage III.1.

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ Ibid.

6.3.2. De Rijksnormaalschool

(Afb. 30, 31, 32 en 33)

Dit is het eerste grote nieuwbouwproject waarvoor Louis Delacenserie de plannen tekende in Brugge. De plannen voor deze school werden gelanceerd door het vorige stadsbestuur onder leiding van burgemeester Boyaval. Dit gebeurde na de toewijzing van het Ministerie van Binnenlandse zaken. Zij bepaalden waar welke normaalschool werd gebouwd. Het was voorzien dat in deze school uitsluitend jongens les zouden krijgen. Na de wissel van het stadsbestuur door de katholieke meerderheid werd de bouw op de lange baan geschoven. Boyaval bleef echter pleiten voor de bouw van de school. Aanvankelijk werden de plannen ervoor gemaakt door architecten van het Ministerie voor openbare werken. Hiervoor voorzagen zij een gebouw in neo-Vlaamse stijl. Dit plan werd in Brugge niet met veel vreugde onthaald. Het katholieke bestuur en groeperingen als het Oudheidkundig Genootschap vonden die stijl niet geschikt. Hierop schoven zij Delacenserie naar voor als architect. Deze maakte een tegenvoorstel in neogotische, of anders gezegd, neo-Brugse stijl.¹⁴⁹ Delacenserie begon in 1878 met zijn tegenvoorstel, waarna de werken startten in 1879. In 1884 werd de school in gebruik genomen. De functie van het gebouw bleef tot op heden ongewijzigd. Vermits De Hogeschool West-Vlaanderen met het departement Onderwijs en Psychologie er thans gehuisvest is.¹⁵⁰

Het ontwerp werd in 1985 uitvoerig geanalyseerd en besproken door Inge van Oyen. Zij prijst dit ontwerp als het meest representatief binnen het oeuvre van Delacenserie. *“dit gebouw illustreert dat Delacenserie tot een volwaardige neogotische stijl met een eigen creatieve, persoonlijke inbreng was gekomen.”*¹⁵¹

De gevel van het gebouw wordt onderverdeeld door verschillende volumes. Een monumentale ingang die tot een aparte risaliet werd uitgewerkt is het hoofdvolume en springt ook wat in ten opzichte van andere bouwvolumes. In die risaliet bevindt zich een galerij. Deze galerij is geïnspireerd op die van de reiengevel van het Huis van de heren van Gruuthuse.¹⁵² Delacenserie gebruikte ook elementen uit de gevel van het huis Pieter Pourbusstraat nr. 7.¹⁵³

Op de plattegrond van het gebouw zorgt een soort kloostergang voor de scheiding tussen de klaslokalen. Verschillende binnenplaatsen zorgen binnen het gebouw voor de nodige aanvoer

---

¹⁴⁹ *Rijksnormaalschool, heden Departement Lerarenopleiding*, op de website van het VIOE <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/82824>, geraadpleegd op 4/8/2010, zie bijlage III.5.

¹⁵⁰ Campus onderwijs en psychologie van de Hogeschool West-Vlaanderen, <http://www.howest.be/Default.aspx?target=lerarenopleiding&lan=nl>

¹⁵¹ I. VAN OYEN, *De neogotische architectuur te Brugge, in Vlaams en Europees perspectief, met als belangrijkste Brugse architect Louis Delacenserie (1839-1909)*, (Onuitgegeven licentiaatverhandeling Katholieke Universiteit Leuven, Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, Departement archeologie en kunstwetenschap, Afdeling Middeleeuwen, Moderne tijden en Hedendaags Tijdperk, 1885), p. 142

¹⁵² <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/82824>

¹⁵³ J. STROOBANTS, *De rijksnormaalschool in Brugge*, in M&L, XI, 1992, nr. 4, p. 52

van licht in het gebouw. De hoofdplaats heeft een trapeziumvormig grondplan. De andere belangrijkste plaatsen zijn de inkomhal, de lerarenkamer, het directiegedeelte, de recreatieruimte, een refter en de keuken.¹⁵⁴

In de gevels van het gebouw zijn verschillende elementen terug te vinden die karakteriserend zijn voor de neogotische stijl waar Delacenserie voor stond in zijn nieuwbouwprojecten. Ze werden voorzien van de zogenaamde Brugse travee. Verder komen ook terug: maaswerk in de gevel en de geprononceerde schoorstenen. Dit teruggrijpen naar traditionele vormen wordt als een neogotische stijl beschouwd die niet alleen teruggrijpt naar de traditionele vormen maar bovendien ook aanleunt bij de regionale en lokale baksteengotiek.¹⁵⁵ Los van de traditionele vormgeving gebruikte Delacenserie wel alle moderne technieken van die tijd. In de dakgebinten en andere structurele elementen voorzag hij ijzeren structuren.

---

¹⁵⁴ B. BEERNAERT, *Monument en tijd, Uitgave n.a.v. Open Monumentendag Vlaanderen zaterdag 9 en zondag 10 september 2000*, Brugge, Stad Brugge, 2000, p. 133

¹⁵⁵ *Rijksnormaalschool, heden Departement Lerarenopleiding*, op de website van het VIOE <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/82824>, geraadpleegd op 4/8/2010, zie bijlage III.5.

6.3.3. Het Kasteel Bloemendale in Beernem

(Afb. 34)

Dit kasteel werd nog nooit opgenomen in de bestaande literatuur over Louis Delacenserie. Op de online bouwkundige inventaris van het VIOE in 2008, geïnventariseerd 2007, werd er voor de eerste maal aandacht aan besteed.¹⁵⁶ Er is dan ook maar weinig gekend over dit kasteel. Delacenserie blijkt dit gebouwd te hebben rond 1878. Hij deed dit in opdracht van Leonie Mulle de ter Scheuren, weduwe van Pierre Charles de Vrière. Hun zoon Etienne ridder de Vrière bleef er wonen tot aan zijn dood in 1936. Deze was lange tijd, tussen 1891 en 1936, burgemeester van Beernem. Het kasteel is sindsdien eigendom van de familie Sap, ooit eigenaar van het dagblad *De Standaard*. Mochten deze Vrières familie zijn van Adolphe de Vrière kan er terug een link gevonden worden tussen Delacenserie en de opdrachtgever. Adolphe de Vrière was namelijk een liberale politicus die naast gouverneur ook onder andere Minister van Buitenlandse Zaken was en volksvertegenwoordiger voor de stad Brugge.¹⁵⁷ Het is waarschijnlijk dat Delacenserie door zijn contacten met Liberale politici dergelijke opdrachten verkreeg.

In dit ontwerp ging Delacenserie niet resoluut voor één stijl. Hij combineerde de neogotische stijl gebaseerd op de Brugse- baksteengotiek met traditionele bak- en zandsteen stijl. De gevel werd vormgegeven door baksteenmotieven in de traveeën en raamnissen. Er werd zandsteen gebruikt voor onder andere de kruismonelen en de steunberen. Doorheen de gevel voorzag Delacenserie hier speklagen in diezelfde zandsteen. Dit is iets dat in eerder ontwerpen niet werd toegepast. Nu kan de vraag gesteld worden waarom hij dit hier wel deed. Misschien was het een wens van de opdrachtgever? De mogelijkheid bestaat dat hij zich hier vrijer voelde doordat hij minder gebonden was aan de strakke en bijna dogmatische Brugse stijl die hem vaak werd opgelegd. Er stond voor de bouw in 1878 een ouder gebouw dat eerder in de negentiende eeuw werd opgetrokken. Misschien baseerde Delacenserie zich op dit vroegere gebouw?

Voor de gevelwerking maakte Delacenserie net zoals enkele andere nieuwbouw projecten gebruik van verschillende volumes in het gevelvlak die terugspringen. Hij bouwde dus geen enkelvoudige lange gevel.

---

¹⁵⁶ *Kasteel Bloemendale*, op de website van het VIOE, <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/89093>, geraadpleegd op 4/8/2010, zie bijlage III.6.

6.3.4. De Minnewaterkliniek

(Afb. 35, 36, 37, 38, 39, 40)

Het project van de Minnewaterkliniek is te vergelijken met dit van de Rijksnormaalschool, zij het wel dat de aanloop ervan minder moeilijk ging. Delacenserie kreeg de opdracht voor dit project in 1880. De opdrachtgever was de Commissie van de Burgerlijke Godshuizen. Het gebouwde diende een bejaardentehuis voor oude vrouwen te worden. De werken startten in 1886, dus twee jaar na de voltooiing van de normaalschool. De tijd tussen het geven van de opdracht en de start der werken betekende dat het project van de Normaalschool absolute voorrang kreeg. Het was dan ook inmiddels uitgegroeid tot een prestigeproject.

Voordat de bouwwerken startten werd er een nieuwe straat aangelegd, de huidige Prof. Dr. J. Sebrechtsstraat. De gevel van de Minnewaterkliniek neemt de hele lengte van de straat in. Het ene andere gebouw in de straat werd ook door Louis Delacenserie ontworpen. De gevel die ongeveer een 175 meter lang is werd echter niet als één doorlopende opgevat. Verschillende volumes springen hier en daar naar voren. De ingang van het gebouw wordt ook hier aangegeven met een monumentale risaliet met galerij. De lange gevel werd terug opgesmukt met stenen kruisramen, maaswerk en de Brugse travee. Door het gebruik van een zachte zandsteen werden ramen en de hoeken van de volumes geaccentueerd. De daken werden vormgegeven door het inpassen van dakkapellen. Deze dakkapellen werden afwisselend afgetopt met trapjes of met hogels in zandsteen. Net zoals op de Normaalschool zorgen ook hier sterk geprononceerde schouwen voor een interessant dakenspel. Loodrecht op de vleugel van het gebouw aan de straatzijde werden er vier ziekenzalen gebouwd. In de lange gevel was er onder andere een kapel voor de zusters die er de zorg op zich namen. Het plan van Delacenserie voorzag ook een portierswoning en een bakkerij.¹⁵⁸

Het gebouw huisvest vandaag een rusthuis. Omdat het sinds de bouw altijd een zorggerelateerde functie had werd het in de loop der tijd steeds aangepast aan de noden van de moderne ziekenzorg. Het is dan ook evident dat er niet zoveel van het oorspronkelijke interieur bewaard werd. Er zijn nog enkele originele sporen terug te vinden in de inkom en de kapel van het gebouw.

---

¹⁵⁸ *Huis Minnewater en vrijstaand huis*, op de website van het VIOE, <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/82380>, geraadpleegd op 4/8/2010, zie bijlage III.7.

6.3.5. Het Provinciaal hof op de Markt

(Afb. 41,42 en 43)

Dit gebouw is waarschijnlijk het meest besproken ontwerp van de hand van Louis Delacenserie, waarschijnlijk omdat het monumentaal en representatief is en op het belangrijkste plein van de stad staat.

Op de plaats van het huidige Provinciaal Hof stonden voorheen al enkele andere gebouwen. Het eerste gebouw dat er stond was de *Waterhalle*. De eerste vermelding van dit bouwwerk dateert van het einde van de 13de eeuw.¹⁵⁹ Het was een overwelfde laad en loskaai voor boten die via de Reie Brugge aandeden. Goederen werden er gelost en konden zo direct op de markt verkocht worden. Het gebouw bleef in gebruik tot in de 18de eeuw. Geleidelijk aan begonnen de activiteiten er te dalen omdat er meer en meer nieuwe pakhuizen werden gebouwd aan de rand van de stad.¹⁶⁰ Het gebouw begon immers ook verschillende gebreken te vertonen. De houtenkapconstructie had erg te lijden onder de vochtigheid en er diende veel vervangen te worden. Toen in 1786 de watertoevoer werd afgesloten, besloot de stad het een jaar later af te breken.¹⁶¹ Er blijven nog slechts een paar relictten van dit gebouw over zoals enkele zuilen die nu in de tuin van het Arentshof in Brugge staan opgesteld. Het is nu vooral bekend uit iconografische bronnen zoals het historische stadsplan van Marcus Gerards uit 1562. Al tijdens de sloop van de Waterhalle werden er al voorstellen gedaan voor de bouw van een nieuw gebouw. In de plaats verscheen een nieuw *gouvernementspaleis*. Het werd gebouwd in classicistische Lodewijk XVI-stijl. Net zoals de Waterhalle betrok ook dit de hele oostzijde van de markt. Het bestond uit een gevel met een middenrisaliet en twee hoekrisalieten. De middenrisaliet had drie traveeën die werden onderverdeeld door zuilen en bekroond met een fronton. Boven het fronton rees er een koepel boven het gebouw uit.¹⁶² De hoekrisalieten werden geaccentueerd door pilasters, een gebogen dak zorgde voor de bekroning.¹⁶³ Op 20 februari 1878 sloeg echter het noodlot toe. Een zware brand legde bijna het gehele classicistische gebouw in de as.¹⁶⁴ In het Brugge van het laatste kwart van de negentiende eeuw waren ondertussen niet veel voorstanders meer te vinden van dergelijke architectuur. De heropbouw van het gebouw bleek dan ook niet aan de orde. Devliegheer, die een publicatie schreef over de geschiedenis van het Provinciaal Hof op de Markt, haalde een artikel aan uit het blad *Le Bien Public* van 7 maart 1878: “*Tous les amis de notre antique art national ont appris avec une vive satisfaction (au point de vue artistique bien entendu) l’incendie de*

---

¹⁵⁹ L. DEVLIEGHER, *Van Waterhalle tot Provinciaal hof*, Brugge, Van de Wiele, 1994, p. 9

¹⁶⁰ Ibid., p. 13

¹⁶¹ Ibid., p. 16

¹⁶² Ibid., p. 42

¹⁶³ Ibid., p. 43

¹⁶⁴ Ibid., p. 46

*l'affreuse construction qui, sous le nom de Palais du Gouvernement provincial, gâtait si déplorablement l'effet pittoresque de la Grande Place de Bruges,...*¹⁶⁵

Er diende dan ook een nieuw ontwerp getekend om een representatief Provinciaal hof te bouwen op de plaats waar eens één van de belangrijkste historische gotische gebouwen van de stad stonden. Men was zich ook bewust van de het historische belang van de Waterhalle als architecturaal voorbeeld van de Brugse bouwtrad. Devliegheer heeft in dezelfde publicatie ook uitvoerig aandacht voor de geschiedenis en aanloopperiode tot de bouw van nieuwe Provinciaal Hof. Het initiatief voor een gebouw in een 15de-eeuwse gotische stijl kwam van een reeks bekende Brugse oudheidkundigen. Zij schreven gezamenlijk een brief aan de Bestendigde Deputatie van de Provincie West-Vlaanderen die verantwoordelijk was voor het patrimonium.¹⁶⁶ Onder hen bevonden zich personen als Karel Verschelde, F. Bethune, en kanunnik Adolf Duclos. Ook Delacenserie ondertekende deze brief.¹⁶⁷ Verscheidene architecten ontwierpen plannen voor het nieuwe gebouw. Zo tekende Verschelde ook, samen met architect De Breuck, een plan. Verschelde haalde het niet maar zetelde later wel in de adviescommissie die de overige plannen diende goed te keuren. Delacenserie zetelde niet in deze commissie. Hij was immers de architect die samen met René Buyck instond voor het uiteindelijke ontwerp. Uit de verslagen van die commissie blijkt dat de eerste ontwerpen van de architecten weliswaar teruggrepen naar de oorspronkelijke Waterhalle. Maar men vond dit uiteindelijk niet gepast voor een gebouw dat een administratieve functie zou dragen. De commissie wees hen er ook op dat ze zich te weinig lieten inspireren door de Brugse stijl. Vooral het verticalisme was niet genoeg aanwezig in de eerste ontwerpen.¹⁶⁸ Vermits verschillende instanties een goedkeuring dienden te verlenen konden de werken pas startten op 21 mei 1887.¹⁶⁹ Er was vooral enige twist tussen de lokale commissie en de Koninklijke Commissie voor Monumenten. Ze vonden het toepassen van de Brugse gotische stijl verkeerd. Ze stelden een eerder 15de – 16de-eeuwse stijl voor.¹⁷⁰ Het gebouw zou er komen in een Brugse stijl en geen andere. Na een lange bouwperiode werd het gebouw pas volledig afgewerkt in 1921.¹⁷¹

De gevel van het Provinciaal Hof bestaat uit drie delen. Het middendeel heeft drie traveeën waarvan de middelste breder is dan de twee zijtraveeën. Een monumentale trap brengt de bezoeker naar de toegang tot het gebouw. Dit middendeel wordt door een hoog schilddak bedekt. In het schilddak zitten verscheidene kleine dakkapellen ingebouwd naar het voorbeeld van het stadhuis even verderop. De twee zijbeuken zijn gelijkaardig als de middenbeuk

---

¹⁶⁵ L. DEVLIEGHER, *Van Waterhalle tot Provinciaal hof*, Brugge, Van de Wiele, 1994, p. 46

¹⁶⁶ Ibid., p. 53

¹⁶⁷ Ibid., p. 53

¹⁶⁸ Ibid., p. 57

¹⁶⁹ Ibid., p. 58

¹⁷⁰ Ibid., p. 57

¹⁷¹ Ibid., p. 61

opgebouwd maar werden afgedekt door een zadeldak evenwijdig met de Markt. Stenen kruisvensters, gotisch maaswerk boven de ramen, hoektorentjes met hogels en een decoratieve daknok zijn de kenmerkende elementen van deze neogotische architectuur. Ook hier verwijst Delacenserie naar de oude architectuur uit Brugge met verschillende architecturale elementen. Bijvoorbeeld het dak, de traveenissen en de hoektorentjes refereren naar het stadhuis en de grote dakkapellen zijn ontleend aan het Huis van de Heren van Gruuthuse.¹⁷² Het interieur van het gebouw werd opgesmukt met allerlei decoratie. Wapenschilden, beeldhouwwerk, glas-in-loodramen en vloeren werden ontworpen door de beeldhouwers G. en H. Pickery, J. B. Bethune, dr. De Meyer, de glazenmaker Jules Dobbelaere en later ook de historicus Adolf Duclos.¹⁷³

---

¹⁷²L. DEVLIEGHER, *Van Waterhalle tot Provinciaal hof*, Brugge, Van de Wiele, 1994, p. 64

¹⁷³ *Ibid.*, p. 61

6.3.6. De Sint-Petrus- en Sint-Pauluskerk te Oostende

(Afb. 44, 45 en 46)

Deze neogotische kerk staat geboekstaafd als een ideaal voorbeeld van een neogotisch ontwerp. Over dit gebouw werd nog maar weinig gepubliceerd. Voor het weergeven van een geschiedenis en architecturale gegevens werd hier vooral gesteund op de bijdrage over deze kerk in de reeks *Bouwen door de eeuw heen*.¹⁷⁴

Een brand in 1896 legde de vorige kerk, de Sint-Pieterskerk, in de as. Enkel de kerktoren bleef over en staat nog altijd achter de huidige kerk. In opdracht van Koning Leopold II werd er een nieuwe kerk gebouwd. De Koning koos Louis Delacenserie als architect. De Sint-Petrus- en Sint-Pauluskerk werd gebouwd tussen 1901 en 1905. Achter de kerk werd een herdenkingsmonument voor de moeder van Leopold II, Louise-Marie van Orléans (1812-1850) gebouwd. Voor de bouw van de kerk baseerde Delacenserie zich op het ideaalbeeld van een gotische kathedraal, weliswaar op een kleinere schaal. Delacenserie baseerde zich voor dit plan onder andere op de theorieën van Eugène Viollet-le-Duc.

Deze kerk staat met het koor naar het Westen gericht. De ingang bevindt zich op het Sint-Petrus- en Sint-Paulusplein. Ze bestaat uit 1 hoofdportaal en 2 kleinere zijportalen en werden voorzien van beeldhouwwerk. Boven het middenportaal is er een groot rond rozetvenster. Een wimberg bekroont het middenportaal. Boven de beide zijportalen vertrekken twee torens die 82 meter hoog moesten worden. Uiteindelijk bleven deze beperkt tot 72 meter. De aankleding van het exterieur van de kerk gebeurde met tal van typische gotische elementen. Luchtbogen, waterspuwers, hogels, pinakels, steunberen en een dakruiter op de viering zijn in rijke getale aanwezig. Aan de decoratie van het exterieur werkte ook hier een heel team van kunstenaars mee. Er zijn glasramen van de hand van Ladon uit Gent en sculpturen, zowel binnen als buiten, van Braecke die uit Nieuwpoort afkomstig was en Van Wint uit Antwerpen. Delacenserie deed ook voor dit project op de Brugse glazenmaker Dobbelaere. Blijkbaar werkte Delacenserie net zoals andere negentiende-eeuwse architecten als Beyaert met een soort vast team van kunstenaars en ambachtslui. De eerstesteenlegging gebeurde in 1901 door de koning zelf. De bouw van de kerk zou aanslepen tot na de dood van Delacenserie. In 1910 worden de laatste werken uitgevoerd aan de Koninginnekapel¹⁷⁵

In het boek *Neogotiek in België* wordt dit ontwerp vergeleken met andere neogotische realisaties: “*Deze kerk lijkt wel, 50 jaar na datum, een archeologische revisie van de Onze-Lieve-Vrouwkerk van Laken, inclusief het thema van de Koninklijke Herdenkingskapel.*” Ze wordt ook geprezen “*Als nauwgezette reconstructie van een Hooggotische kathedraal verdient ze door haar volmaakte proporties en geraffineerde detaillering niettemin een eigen*

---

¹⁷⁴ *Parochiekerk Sint-Petrus en Paulus*, op de website van het VIOE, <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/56586>, geraadpleegd op 4/8/2010, zie bijlage III.7.

¹⁷⁵ Ibid.

plaats naast oudere voorbeelden zoals de Weense Votiefkirche (1856-79) en de door Viollet-Le-Duc zeer geprezen Saint Epvre (1863 v.) te Nancy.” De auteurs van Bouwen door de eeuwen heen, kanton Oostende zien vooral stijlgelijkenissen tussen de Koninginnekapel en de kerk in Laken.

Dit ontwerp bewijst dat Delacenserie in zijn tijd als een groot architect werd beschouwd. Velen zeggen dat er veel contact moet geweest zijn tussen Delacenserie en Koning Leopold II maar hiervan is tot op vandaag nog geen bewijs gevonden. Aangezien Delacenserie dergelijke opdrachten verkreeg moet er toch geconcludeerd worden dat hij wel degelijk in de gratie stond bij de Koning. Misschien is juist door het contact tussen de twee dat Delacenserie gelijkenissen verwerkte met de kerk in Laken. De vraag kan dan ook gesteld worden of Leopold II juist hierom vroeg. Een andere vaststelling is dat dit de enige kerk is die door Delacenserie werd ontworpen. Het is zijn enige nieuwbouw – kerk. Gedurende zijn carrière verwierf hij wel ervaring in het omgaan met kerken, maar die ervaring haalde hij vooral uit restauratieprojecten.

7. De niet neogotiek binnen het oeuvre van Louis Delacenserie.

In dit deel van het onderzoek is het de bedoeling om een analyse te maken van die projecten van de architect die niet onder de noemer neogotiek geplaatst kunnen worden. Het zal duidelijk zijn dat er hierin ook verschillende architectuurstijlen aan bod zullen komen. Het is eigenlijk ook beter om te spreken van diverse invloeden binnen het oeuvre omdat de architect ook stijlen of elementen combineerde. In dit deel van het onderzoek zal dus op zoek gegaan worden hoe Delacenseries oeuvre correct te omschrijven door ook aandacht te hebben voor de ontwerpen die tot nu toe veel minder aan bod zijn gekomen in de literatuur.

In de eerste plaats kunnen enkele cijfers enige duidelijkheid scheppen in het oeuvre van Louis Delacenserie. Globaal gezien zijn er in totaal 56 projecten van de architect gekend. Het kan heel goed zijn dat er het in realiteit meer zijn omdat er allicht enkele huizen verloren zijn gegaan zowel in het straatbeeld als in het archief. Van deze lijst zijn er 28 restauraties en dus evenveel nieuwbouwprojecten. In deze opdeling is het niet altijd duidelijk tot welke groep sommige projecten behoren. Er zijn restauraties gekend die evengoed als een nieuwbouwproject kunnen bestempeld worden maar los van deze discussie wordt hier gekozen om deze toch onder de restauraties te plaatsen omdat de ingesteldheid dezelfde is: namelijk het herstellen van een gevel of een huis naar een vroegere toestand. Er bestaat inderdaad wel een discussie over de restauraties van die tijd maar deze is hier niet van toepassing. Zowel bij een restauratie als bij een restauratie die eerder naar een nieuwbouw neigt blijft het de intentie van de architect om te herstellen of terug te veranderen zoals het was of kon geweest zijn. Louis Delacenserie kan vanuit deze cijfers dus als een restaurateur – architect bestempeld worden. Hij was dus veelzijdig in zijn activiteiten. Als nu de cijfers van de nieuwbouwprojecten bekeken worden blijkt dat de neogotische projecten en niet neogotische ongeveer evenredig verdeeld zijn. Ook hier moet natuurlijk een nuance gemaakt worden aangezien gebouwen als het kasteel Bloemendale in Beernem als een mengstijl kunnen beschouwd worden tussen neogotiek, neorenaissance en traditionele bak- en zandsteenarchitectuur. Er is dus geen overwicht van een bepaalde stijl in de nieuwbouwprojecten. Het is echter wel zo dat die neogotische nieuwbouwprojecten veel meer in het oog springen. Het zijn immers veelal grote openbare gebouwen die in het straatbeeld van de stad Brugge veel aandacht opeisen. Het is dan ook duidelijk dat Delacenserie bij overheidsopdrachten op één of andere manier in het neogotische keurslijf werd gedwongen. De cijfers vertellen ook dat Louis Delacenserie inderdaad het merendeel van zijn oeuvre in Brugge verwezenlijkte. Van de 56 items die in de oeuvrelijst werden opgenomen zijn er maar 6 buiten Brugge. Onder die 6 zit maar één opdracht voor een particulier de andere werden door toedoen van overheden of Koning Leopold II toegewezen aan de architect.

In de volgende hoofdstukken wordt een analyse gemaakt van het niet neogotische deel van het oeuvre van de architect. Eerst zal er aandacht besteed worden aan de eerste activiteiten van de architect. Zijn eerste ontwerpen kon Delacenserie in Brugge verwezenlijken in de kantlijn van de bouw van de nieuwe stadsschouwburg in de jaren '60 van de negentiende eeuw. Na dit eerste deel zullen achtereenvolgens de projecten binnen en buiten Brugge behandeld worden. To slot zal er een casus dieper uitgewerkt worden: de officiersmess van de marinekazerne Bootsman Jonsen in Oostende. Dit was tevens ook het laatste ontwerp van de architect.

7.1. Casus theaterkwartier

Toen in de jaren '60 van de negentiende eeuw de plannen rezen voor de bouw van een nieuwe stadsschouwburg voor de stad Brugge betekende dit ook een stedenbouwkundige ingreep in het stadswefsel. Men gebruikte de bouw van deze nieuwe stadsschouwburg voor de sanering van de stadswijk die vandaag het theaterkwartier wordt genoemd. Deze wijk situeert zich ten noorden van de markt in Brugge. Het was in dit project dat Delacenserie de kans kreeg om zijn eerste stappen als architect te zetten. Hij was er verantwoordelijk voor de bouw van enkele gevelrijen in de aanpalende straten van de stadsschouwburg. In dit deel van de studie wordt er dan ook ingegaan op deze fase in het oeuvre van de architect. Bovendien zijn deze gevels in een neoclassicistische stijl opgetrokken. Dit deel van het onderzoek baseert zich op diverse bronnen. Naast de gebouwen in situ, waarvan de basisinformatie gekend is via de inventaris van het VIOE, was ook archiefonderzoek nodig. Er zijn immers al enkele gebouwen die in de loop van de 20ste eeuw gesloopt werden en die amper nog gekend zijn. Hier stelde zich een bijkomende problematiek. Veel van de bouwaanvragen die zich in het stadsarchief bevinden zijn niet ondertekend door de architect of zijn zelfs niet meer toe te wijzen aan een bepaald adres. In de volgende onderdelen wordt er achtereenvolgens ingegaan op de algemene geschiedenis en context van het grote project en de rol en de verwezenlijkingen van Louis Delacenserie. Over de bouw van de stadsschouwburg verscheen in 1995 een studie van André Vanhoutryve met als titel: *'Van comédie tot Koninklijke Stadsschouwburg, Brugse politiek en toneelcultuur'*. Hierin behandelt hij de volledige geschiedenis van de Stadsschouwburg, deze was hier dan ook nuttig om de context van de eerste realisaties van Louis Delacenserie te schetsen.

7.1.1. Project: een nieuwe stadsschouwburg voor Brugge

De historiek van het project voor de bouw van een nieuwe stadsschouwburg gaat terug tot 1861.¹⁷⁶ Samen met de bouw ervan werden een reeks nevenprojecten in gang gezet. Men voorzag onder andere de verbreding van de Vlamingstraat die de verbinding maakte tussen de stadsschouwburg en de markt. Belangrijker was de nood om de hele buurt rond de 'oude comédie' volledig te saneren. Deze oude stadswijk had een dicht patroon van kleine straatjes met arbeidershuisjes. In deze wijk waren in de loop der tijd enkele problemen ontstaan. Doordat er heel wat mensen op een kleine oppervlakte bijeenwoonden was er een zeer slechte

---

¹⁷⁶ A. VAN HOUTRYVE, *Van "Comédie" tot "Koninklijke Stadsschouwburg", Brugse Politiek en toneelcultuur tussen 1750 en 1994, Historische analyse en retrospectieve*, Brugge, Drukkerij Brunet en Zonen BVBA, 1995, p. 172

hygiëne en een groot veiligheidprobleem. Het was ook dé buurt in Brugge waar het grootste aantal prostituees aanwezig waren.

De plannen voor de sanering, de daarbij gepaarde afbraak van verschillende woningen en het vrijmaken van de gronden voor de nieuwe stadsschouwburg werden gestemd op de gemeenteraad van 17 februari 1865.¹⁷⁷ Zowel liberale als katholieke politici stemden voor het ontwerp. Er waren slechts twee tegenstemmen waarvan één zeer opmerkelijke. De liberale burgemeester Boyaval stemde tegen het project van zijn eigen administratie. Volgens Van Houtryve zou de reden hiervoor kunnen zijn dat hij, burgemeester Boyaval, het project te groot en te kostelijk vond. Nog een opmerkelijk feit is de goedkeuring die het plan van de katholieke politici meekreeg die toen in de oppositie zetelden. Ook hier geeft Van Houtryve een uitleg voor: *“Was het niet omdat op die manier een kwartier, dat niet alleen op hygiënisch, maar ook op moreel gebied minder goed befaamd was, zou verdwijnen?”*¹⁷⁸ Dan rest er nog de tweede tegenstem. Deze kwam van de katholieke politicus Van Caloen. Voor deze tegenstem geeft Van Houtryve echter geen verklaring maar die is er echter wel. De familie Van Caloen had immers een eigendom in deze buurt. Hun perceel grensde aan de plaats waar de stadsschouwburg zou verrijzen en allicht werd een deel van hun eigendom onteigend. Dit gebouw wordt in het volgende hoofdstuk nog eens aangehaald.

Voor de verwezenlijking van het project was het nodig om in totaal 45 panden te slopen. Een groot deel ervan was wel al eigendom van de stad. Toch dienden er nog een aanzienlijk aantal te worden onteigend.¹⁷⁹ De kleine straatjes die er vroeger waren verdwenen en er kwamen nieuwe bredere in de plaats die het wooncomfort in de buurt moesten verbeteren. Soms spreekt men hier ook over de Hausmannisering van Brugge naar voorbeeld van de bekende urbanisatieplannen in Parijs. In Brugge gebeurde dit allemaal op een veel kleinere schaal en op de verbreding van enkel straten na, vrijwel enkel in het theaterkwartier.

Voor het ontwerp van de nieuwe stadsschouwburg werden verschillende voor die tijd belangrijke architecten aangeschreven. Architect M. Alleweireldt was er één van. Deze architect uit Brugge bouwde voornamelijk in neoclassicistische stijl. Veel van de gevels in Brugge zijn van zijn hand. Een andere architect die een ontwerp maakte was Léon Suys.¹⁸⁰ In Brugge verkoos de publieke opinie het plan van Suys.¹⁸¹ Na debatten in verschillende

---

¹⁷⁷ A. VAN HOUTRYVE, *Van “Comedie” tot “Koninklijke Stadsschouwburg”, Brugse Politiek en toneelcultuur tussen 1750 en 1994, Historische analyse en retrospectieve*, Brugge, Drukkerij Brunet en Zonen BVBA, 1995, p. 193

¹⁷⁸ Ibid., p. 216

¹⁷⁹ Ibid., p. 192

¹⁸⁰ Ibid., p. 221

¹⁸¹ Ibid., p. 232

adviescomités, het stadsbestuur en de gemeenteraad verkoos men uiteindelijk het plan van G. Saintenoy.¹⁸²

Om verwarring te voorkomen volgt hier enige duiding bij de naam Gustave Saintenoy. Het gaat hier niet om de bekende Brusselse architect Paul Saintenoy maar wel over zijn vader. Paul Saintenoy werd pas in 1862 geboren en ontwierp onder andere het bekende Old England warenhuis in Brussel aan het einde van de negentiende eeuw, nu het muziekinstrumentenmuseum. De schoonvader van Gustave Saintenoy, Jean-Pierre Cluysenaar, was ook een bekende architect. Hij ontwierp onder andere de Sint-Hubertusgalerijen in Brussel (1845-1847). Die Sint-Hubertusgalerijen werden in een neorenaissance stijl ontworpen.¹⁸³ Gustave Saintenoy ontwierp naast de stadsschouwburg in Brugge ook enkele woningen en banken in Brussel.¹⁸⁴

Saintenoy ontwierp het nieuwe theatergebouw, net zoals zijn schoonvader met de galerijen, in neorenaissance stijl. Voor de brandveiligheid werd er geopteerd om een volledig vrijstaand gebouw te bouwen. De voor- en achtergevel bestaan uit 5 traveeën, de zijgevels uit 11. De voorgevel werd uit verschillende soorten natuursteen opgetrokken, voor de andere gevels voorzag men een bepleistering. Het gebouw telt 2 bouwlagen en streeft een horizontalisme na dat wordt benadrukt door een zware kroonlijst. Drie traveeën van de voorgevel springen vooruit en vormen zo een portiek. Deze voorgevel werd gedecoreerd met verschillende renaissance motieven als Korinthische zuilen en médaillons. Deze architectuurstijl is voor Brugge zeer opmerkelijk te noemen omdat ze eigenlijk nauwelijks werd toegepast. Er werd toen vooral gekozen voor neoclassicisme in plaats van neorenaissance.

---

¹⁸² A. VAN HOUTRYVE, *Van "Comedie" tot "Koninklijke Stadsschouwburg"*, *Brugse Politiek en toneelcultuur tussen 1750 en 1994, Historische analyse en retrospectieve*, Brugge, Drukkerij Brunet en Zonen BVBA, 1995, p. 236

¹⁸³ J. VANDERBREEDEN, F. DIEKSENS-AUBRY, *De 19de eeuw in België, Architectuur en interieurs*, Tielt; Lannoo, 1994, p.127

¹⁸⁴ A. VAN HOUTRYVE, *Van "Comedie" tot "Koninklijke Stadsschouwburg"*, *Brugse Politiek en toneelcultuur tussen 1750 en 1994, Historische analyse en retrospectieve*, Brugge, Drukkerij Brunet en Zonen BVBA, 1995, p. 238

7.1.2. De eerste ontwerpen van Louis Delacenserie in het theaterkwartier.

Zoals eerder al werd aangehaald werkte Louis Delacenserie als architect mee aan de plannen voor de sanering van de oude stadswijk die plaats moest maken voor de stadsschouwburg. Hij ontwierp namelijk het merendeel van de woningen die in de nieuw aangelegde straten rondom de schouwburg werden gebouwd. Dit zijn tevens de eerste gekende projecten van Delacenserie als architect. Zijn realisaties situeren zich in de Kuipersstraat, Niklaas Desparsstraat en de Jakob Van Ooststraat.

Uit het archiefonderzoek omtrent de plannen voor de nieuwe huizen in deze wijk blijkt dat er telkens de naam Lievin Denys. Voorkomt. Hij was blijkbaar diegene die telkens als bouwheer optrad en dus fungeerde als bouwpromotor van de site. Alle huizen die door Delacenserie werden ontworpen werden in de korte periode tussen 1869 en 1870 gebouwd.

Een eerste gebouw dat Delacenserie er ontwierp is een hoekhuis op de hoek van de Kuipersstraat en de Jakob Van Ooststraat, met adres *Kuipersstraat nummer 14*. (Afb.48) Het is het huidige Café du Grand Theatre. Delacenserie ontwierp deze gevel in 1869.¹⁸⁵ (Afb.49) Het langste deel van de gevel bestaat uit 5 traveeën en bevindt zich in de Kuipersstraat, om de hoek loopt het gebouw nog eens 2 traveeën door. De gevel is bepleisterd, witgeschilderd en voorzien van uitgekende ornamentiek. De vensters hebben per verdieping andere afmetingen en zijn van het Franse type. Op de gelijkvloerse verdieping worden die vensters bekroond door een doorlopende rij van bogen. Deze loopt ook om de hoek van het gebouw door. Boven deze rij en de ramen van de bovenste verdieping zorgt een geprofileerde lijst voor een onderverdeling. Tussen de eerste verdieping en de bovenste loopt de decoratie over de verdieping door. Hier zijn de ramen ook nog eens afzonderlijk in een geprofileerde lijst geplaatst. Opmerkelijk is dat dit gebouw ook als een café is ontworpen. De woorden café en restaurant zijn namelijk op de bouwaanvraag af te lezen. Uit de bouwaanvraag blijkt dat de architect echter nog meer decoratie had voorzien. Op het gevelplan voorzag de architect bijvoorbeeld ook motieven met medaillons en guirlandes in tussen de bogen van de gelijkvloerse verdieping. De omlijsting van de ramen op de bovenste verdieping ziet er vandaag ook iets anders uit dan op de bouwaanvraag voorzien was. De architect tekende een afwisselend patroon van enerzijds rechthoekige ramen en anderzijds ronde ramen, vandaag zijn er echter enkel rechthoekige ramen op te merken. Ten slotte is er ook een verschil merkbaar in de kroonlijst. Op het gevelplan zien we een kroonlijst afgewerkt met tanden en klossen die telkens de traveeën van elkaar onderscheiden. Op de hoek waren er dubbele klossen voorzien. Deze klossen maakten tegelijk ook een verbinding tussen de kroonlijst en de iets lager gelegen en geprofileerde lijst. Deze kroonlijst werd met tanden uitgevoerd zonder een verbinding met die onderliggende lijst.

---

¹⁸⁵ SAB, Brugge, Bouwvergunningen 1800 - 1953, nr. 122/1869, Bouwdossier woning Kuipersstraat 14, (1869)

De architect voorzag dus in zijn ontwerp meer decoratie dan er uiteindelijk vandaag te zien is. Dit zorgt er ook direct voor dat het onderbrengen van dit gebouw in een bepaalde stijl moeilijker is. Zonder de originele bouwaanvraag is deze gevel ook makkelijk neoclassicistisch te noemen. Het gebouw geeft immers een sobere witgekalkte en geschilderde gevel met eenvoudige rechthoekige ramen. Doch moet het uitgangspunt van de architect anders geweest zijn. Aangezien hij ook decoratiemotieven als medaillons en guirlandes voorzag in het originele ontwerp is het duidelijk dat van begin af aan het de bedoeling was om een gevel in neorenaissance te ontwerpen. Het gebruik van die guirlandes en medaillons én ook de ronde ramen passen binnen deze stijl. Louis Delacenserie liet zich meer dan waarschijnlijk inspireren door het nieuwe gebouw aan de overkant in de Jacob Van Oosstraat, de nieuwe stadsschouwburg. Zoals hierboven al aangehaald ontwierp Gustave Saintenoy deze in de neorenaissance stijl. Deze was al enkele malen toegepast in Brussel maar voor Brugge was het een primeur. Het was de architect van de Koninklijke Sint-Hubertusgalerijen Jean-Pierre Cluysenaar, de schoonvader van Gustave Saintenoy die in 1843 aan de rand van de Brusselse Leopoldwijk de stijl introduceerde in België.¹⁸⁶ Deze nieuwe wending in de architectuur kon in Brugge misschien gemakkelijk omdat ze wel nog heel wat aanknopingspunten had met het overheersende neoclassicisme. De vroege neorenaissance die in België en in Brugge tijdens de jaren '60 van de negentiende eeuw werd geïntroduceerd was eerst nog volledig bepleisterd zoals bij het neoclassicisme.¹⁸⁷ Het was de vormentaal van de decoratie elementen in de gevels die het verschil kon maken. Andere bekende architecten die de neorenaissance toepasten zijn onder andere Alphonse Balat (1818-1895) met als het Paleis van de Markies d'Assche (vandaag de Raad van State, ontworpen in 1858)¹⁸⁸ en Leon Suys (1923-1887) waarvan het Beursgebouw in Brussel uit 1871-73 een bekend voorbeeld is.¹⁸⁹

De officiële bouwaanvraag die bewaard is in het stadsarchief in Brugge werd echter niet ondertekend door de architect. Zowel in de inventaris van het VIOE¹⁹⁰ als in de vroegere inventaris door Luc Devliegheer uit 1975¹⁹¹ wordt dit gebouw toegeschreven aan Louis Delacenserie. Meer dan waarschijnlijk gebeurde dit op basis van de stilistische kenmerken van de gevel en van de tekening op de bouwaanvraag. Ook omdat de rest van de gevels in dit deel van de Kuipersstraat door Delacenserie werden ontworpen, en dit vrijwel tegelijkertijd, maakt het heel aannemelijk. In deze beide bronnen wordt dit gebouw wel als neoclassicistisch omschreven. Dit gebeurde echter louter op basis van de visuele kenmerken alhoewel er ook

---

¹⁸⁶ J. VANDERBREEDEN, F. DIEKRESENS-AUBRY, *De 19de eeuw in België, Architectuur en interieurs*, Tielt; Lannoo, 1994, p.122

¹⁸⁷ Ibid., p.121

¹⁸⁸ Ibid., p.124

¹⁸⁹ Ibid., p.128

¹⁹⁰ *Neoclassicistisch breedhuis met horecafunctie*, op de website van het VIOE, <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/29430>, geraadpleegd op 4/8/2010, zie bijlage III.8.

¹⁹¹ LUC DEVLIEGHER, *De huizen te Brugge, Kunstpatrimonium van West-Vlaanderen*, 1975, p. 188

nu nog in de gevel enkele elementen zitten die wijzen op een neorenaissance inslag zoals de bogen boven de vensters van de eerste bouwlaag.

In dezelfde straat en vlak naast het vorige beschreven project ontwierp Delacenserie een gevelrij op de adressen nummer 4 tot 12. Het is één lange neoclassicistische gevel waarin verschillende woningen en winkelpuizen werden ondergebracht.¹⁹² De bouwaanvraag voor deze gevelrij werd goedgekeurd in 1869. Bovendien werd deze wel ondertekend door de architect. In essentie betreft het hier een eenvoudige gevel. Het gevelvlak wordt in het midden doorbroken door een iets naar voren geplaatste risaliet. Deze risaliet onderscheidt zich van de rest van de gevel door de decoratie ervan met neblokken en wordt bekroond door een fronton met een rond raampje in. Een kroonlijst met tanden liep over de hele gevel door. Nu is die bij enkele delen van de gevel verdwenen. Ook de hoeken werden geaccentueerd met dezelfde soort neblokken als de middenpartij. Ook in dit gebouw werden Franse vensters ingebouwd. Alternerend worden ze over de verdiepingen heen door een lijstspel met elkaar verbonden. In het oorspronkelijk plan voorzag Delacenserie op de gelijkvloerse verdieping vijf winkelpuizen.

De etalages hadden grote vensters waarvan de middelste telkens naar boven toe afgerond werden. In de boogvelden tekende Delacenserie een summiere vorm van decoratie. Vandaag is er van deze winkelpuizen niets meer merkbaar. Het is bovendien ook niet duidelijk hoe het gebouw uiteindelijk werd uitgevoerd. Het kan evengoed zijn dat deze winkelpuizen nooit werden gerealiseerd. Op een oude foto uit 1913 blijkt dat de onderverdeling van de vensters en de deuren van de eerste bouwlaag en de vormgeving van de winkelpuizen toen al niet meer overeenkwam met het oorspronkelijke ontwerp getekend op de officiële bouwaanvraag van Delacenserie.

De bouwheer die zijn naam op deze bouwaanvraag plaatste was Lievin Denys. In dit gebouw werden een 5-tal woningen voorzien boven de winkels en dus kan je stellen dat het fungeerde als een appartementsgebouw met commerciële functies. Denys kan dan ook beschouwd worden als een bouwpromotor die niet alleen de opdracht gaf voor dit gebouw maar ook voor enkele andere in het theaterkwartier. Uit enkele oudere bronnen blijkt dat Lievin Denys een aannemer was en woonde in de Langerei.¹⁹³ Hij fungeerde hier dus als bouwheer en was meer dan waarschijnlijk ook de aannemer voor al deze bouwwerken. Over de samenwerking tussen deze aannemer en Louis Delacenserie is verder nog niets specifiek bekend.

Het volgende huis in de straat is een hoekhuis dat ook door Louis Delacenserie werd ontworpen. Het huis heeft als adres Niklaas Desparsstraat 1 en bevindt zich dus op de hoek met de Kuipersstraat.

---

¹⁹² SAB, Bouwaanvraag, 1869.

¹⁹³ <http://users.skynet.be/fc140012/pdfbestanden/rptHandelaarsWebsite.pdf> , geraadpleegd op 20/7/2010

(Afb 50 en 51) Dit hoekpand werd eveneens in 1869 gebouwd. Ook dit is een neoclassicistisch gebouw. De gevel werd terug bepleisterd en witgeschilderd. Er is decoratie in de vorm van negblokken en verschillende lijsten zowel vertikaal over de verdiepingen heen en horizontaal tussen de ramen. Die ramen zijn ook hier terug van het Franse type en zijn op de eerste verdieping '*fenêtre a terre*'. Een klein balkonnetje op de hoektravee brengt een extra versiering aan. Op het zicht zijn zowat alle elementen van een neoclassicistische gevel aanwezig. Het originele plan van de gevel geeft echter een ander beeld.¹⁹⁴ Op dit plan, ook hier door Delacenserie ondertekend, is merkbaar dat hij in het ontwerp een andere stijloppvatting hanteerde. Op het plan gaf hij eerder een baksteengevel weer die bovendien werd voorzien van gevelankers in plaats van het huidige neoclassicistische beeld. De negblokken en geprofileerde lijsten zijn er wel op te zien. Het originele ontwerp lijkt dan ook meer op een traditionele bak- en zandsteen stijl waarbij de speklagen in zandsteen hier vervangen werden door neoclassicistische elementen. Net zoals het eerste gebouw dat in dit onderdeel werd besproken liet Delacenserie zich ook inspireren door de neorenaissance. Ook hier is het niet mogelijk om na te gaan hoe het gebouw uiteindelijk werd gebouwd. Wat wel zeker is, is dat vandaag de gevel juist omwille van de bepleistering een voornamelijk neoclassicistisch uitzicht heeft.

Als we nu de hoek omslaan en de Niklaas Desparsstraat inlopen komen we nog enkele projecten tegen die door Delacenserie werden getekend. Een eerste is het gebouw vlak naast het hoekpand dat hierboven werd besproken, Niklaas Desparsstraat nr. 3. Het is een ietwat kleinere gevel die uit 3 traveeën bestaat. Het huidige uitzicht van de gevel werd bepaald door een latere bouwcampagne maar toch bleef het oorspronkelijke ontwerp behouden. Dit huis bestaat uit drie bouwlagen. De gevel werd gedecoreerd met geprofileerde lijsten, ze zorgen voor een onderverdeling tussen de bouwlagen. De geprofileerde lijsten komen ook voor rond de ramen. Net zoals nu had ook het originele ontwerp een winkelpui. Voor die winkelpui voorzag Delacenserie een onderverdeling door smeedijzeren pylonen die naar boven toe in een boog uitlopen. De boogvelden werden versierd met krullende decoratiemotieven. Vandaag ziet deze winkelpui er enigszins anders uit. In plaats van de fijne vensterverdeling zijn er nu gewone ramen van elkaar gescheiden door muur. Deze ramen werden in een latere bouwphase aan de bovenzijde net zoals die van de eerste verdieping voorzien van rondbogen. Op de bovenste verdieping worden de ramen van elkaar gescheiden door geprofileerde pilasters. De gevel van dit pand is grijs geschilderd, met een donkere plint. Bij de inventarisatie voor de reeks *Bouwen door de eeuwen heen* in 1999 maakt men nog melding van een bepleisterde en witgeschilderde gevel.¹⁹⁵ Volgens diezelfde inventaris leunt deze gevel meer aan bij de second empire stijl. Op de bouwaanvraag uit 1869 staat ook hier de naam van Dhr. Denys.

---

¹⁹⁴ SAB, Brugge, Bouwvergunningen 1800 - 1953, 101/1869, Bouwdossier Niklaas Desparsstraat nr. 1

¹⁹⁵ *Breedhuis van 1869*, op de website van het VIOE, <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/29842>, geraadpleegd op 4/8/2010, zie bijlage III.10.

Wat verderop in de straat is er nog een derde gevel van Delacenseries hand. Het is de gevel aan de Niklaas Desparsstraat met nummers 11-13. (Afb. 52) Het is een samenstelling van twee huizen. In 1869 werden die twee samengevoegd en door Delacenserie tot een groot herenhuis omgebouwd. Vandaag is er in dit pand een hotel gevestigd. In de inventaris wordt dit gebouw als neoclassicistisch bestempeld. Doch zien we in de gevel dezelfde pilasters terugkomen in de bovenste verdieping als het huis Niklaas Desparsstraat nr. 3. Eigenlijk kan gesteld worden dat ook hier Delacenserie zich liet inspireren door verschillende stijlen. Zowel second empire als neoclassicisme zijn in de gevel zichtbaar. De gevel overleefde de tijd vrijwel ongewijzigd. Veel decoratie die op de oorspronkelijke bouwaanvraag werd getekend zijn nog altijd in dezelfde vorm aanwezig. Zo ook het ronde decoratiewerk in de borstwering van het balkon boven de ingang als de borstweringen voor de ramen op de eerste verdieping. Andere kenmerkende elementen in de gevel zijn onder andere het fronton boven het raam op de bovenste verdieping in de travee van de ingang, een meer uitgewerkte kroonlijst waarin die pilasters in doorlopen, geprofileerde lijsten in de gevel en tevens kroonlijsten boven de ramen op de eerste verdieping. Het balkonnetje boven de ingang wordt ondersteunt door voluten in een steen die werd beschilderd. De borstweringen bestaan uit een blauwe hardsteen en de decoratie in het midden werd in zachte zandsteen gemaakt. Ook het raam op de bovenste verdieping van de ingangtravee heeft een balkonnetje, ditmaal werd voor de borstwering gietijzer gebruikt. Dit plan werd overigens door de architect gesigneerd op 29 juli 1869.¹⁹⁶ Op het gevelplan van de bouwaanvraag gaf Delacenserie rechts van de gevel ook een aanzet voor een toegangspoort. Deze toegangspoort werd op dit plan omgeven door bij de gevel passende negblokken. Het is echter niet duidelijk of die poort ooit gebouwd werd. Op deze plaats staat vandaag een hedendaagse woning.

Hierboven werden al de panden in de Niklaas Desparsstraat met nummers 1, 3 en 11-13 besproken. Blijven er nog de nummers 5 en 7-9 over. In de inventaris vermoedt men dat het huis met nummer 7-9 in 1869 werd gebouwd.¹⁹⁷ Dit is zeer aannemelijk aangezien zowat heel deze straatkant toen werd gebouwd. Er is echter geen oorspronkelijke bouwvergunning meer te vinden. In het stadsarchief bevindt zich wel een bouwvergunning uit 1927. Het is een aanvraag voor enkele aanpassingen aan de bestaande gevel. Er werd gevraagd om het dak te veranderen in een mansardedak en traliewerk voor de ramen te plaatsen. Gelukkig werd er bij deze bouwaanvraag ook een situatie voor de verbouwingen bijgevoegd. Zonder de veranderingen die er in 1927 gebeurden wordt deze gevel er één die binnen de stijl past die Delacenserie gebruikte voor de nummers 3 en 11-13 in dezelfde straat. We zien de negblokken, Franse ramen, geprofileerde lijsten en ook een soort van pilasters tussen de ramen. Alhoewel er geen perfecte reconstructie van de oorspronkelijke mogelijk is op basis van de plannen uit 1927 gevel kan men zich er wel een idee van vormen. Stilistisch is het dan

---

¹⁹⁶ SAB, Brugge, Bouwvergunningen 1800 - 1953, 94/1869, Bouwdossier Niklaas Desparsstraat nr. 11-13

¹⁹⁷ *Samenstel van twee dubbelhuizen*, op de website van het VIOE, <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/29843>, geraadpleegd op 4/8/2010, zie bijlage III.11.

ook aannemelijk dat ook deze gevel door Delacenserie werd ontworpen. Na verder onderzoek in het stadsarchief blijken er nog enkele onbekende bouwaanvragen te zijn waarvan men vermoed dat ze tot de Niklaas Desparsstraat behoren en waarop men tot nu toe geen straatnummer kan plakken. Dit is het geval voor de bouwaanvraag met nummer 59/1869. Het jaartal ervan past binnen de bouwcampagne. Bovendien werd dit plan ondertekend door Delacenserie. Na vergelijking van deze bouwaanvraag en die uit 1927 blijkt dat deze over dezelfde woning handelen. Louis Delacenserie is dus met zekerheid de architect van het pand Niklaas Desparsstraat 7-9.

Voor het pand met adres Niklaas Desparsstraat nr. 5 heeft de inventaris echter geen fiche. Op deze plaats staat een woning uit de 20ste eeuw in een versimpelde gotische stijl. In het stadsarchief is er wel een bouwdoossier van dit adres maar met de aanduiding ‘waarschijnlijk’. Deze bouwaanvraag werd niet ondertekend maar er staat wel een nummer en jaartal op: nummer 100 in het jaar 1869.¹⁹⁸ Dus werd er ook op dit adres tijdens de bouwcampagne van 1869 een nieuw gebouw ingepland. Men situeerde dit gebouw in het stadsarchief op deze plaats door enkele andere aanwijzingen. Op deze bouwaanvraag staat namelijk “*Ville de Bruges. Nouveau quartier de théâtre. Projet de façade pour la maison à construire sur le lot 25*”. Deze gevel werd dus in het nieuwe kwartier gebouwd en met lotnummer 25. Dat lotnummer past ten opzichte van de nummers die gekend zijn en met zekerheid aan een adres gelinkt zijn. Op het gevelplan werd ook de aanzet getekend voor de aanpalende huizen. Ook dit komt overeen met de gekende projecten. Stilistisch kan ook dit project aan Delacenserie worden toegeschreven. Dit is wel een meer eenvoudige gevel dan de andere in de straat. Mogelijk was dit een wens van de (onbekende) bouwheer. Het is vooral de tekening van het aanpalende huis aan de linkerzijde die quasi gelijk is aan het bekende plan van Delacenserie op dit adres (Niklaas Desparsstraat nr. 3).

In dit hoofdstuk is er nog één project waar aandacht moet aan besteed worden. De Jakob van Ooststraat kwam in het begin van dit hoofdstuk al eens aan bod in verband met het hoekhuis dat Delacenserie er bouwde. De overige architectuur in deze straat is vooral een resultaat van bouwcampagnes in de 20ste eeuw. Een voormalig winkelcentrum neemt er de grootste plaats in, op de hoek met de Vlamingstraat.

Op het adres Jakob Van Ooststraat nr. 4 stond vroeger een bank. Vandaag is hier een horeca-functie gevestigd. Deze bank werd in het interbellum gebouwd. Er is echter ook een bouwvergunning bekend uit 1870.¹⁹⁹ Het is een plan voor een toegangspoort en een bijhorende omheiningmuur met traliewerk. Het plan werd ook getekend door Delacenserie. De opdrachtgever was weduwe Van Oekenhout – Van Caloen. Familie van de bekende

---

¹⁹⁸ SAB, Brugge, Bouwvergunningen 1800 - 1953, 100/1869, (Waarschijnlijk bouwdoossier Niklaas Desparsstraat nr. 5)

¹⁹⁹ SAB, Brugge, Bouwvergunningen 1800 - 1953, 45/1870 Bouwdoossier Jakob Van Ooststraat nr. 4

familie Van Caloen, opdrachtgever van het kasteel in Loppem. Deze weduwe had een eigendom die zich uitstreckte tussen de Jakob van Ooststraat, Vlamingstraat en de achterliggende Niklaas Deparsstraat. In 1870, vlak na de voltooiing van de nieuwe stadsschouwburg gaf zij dus de opdracht aan Delacenserie voor de bouw van deze toegangspoort. In het interbellum kwam de bank op het terrein of tuin achter de poort en omheiningmuur. In de bouwaanvraag van 1927 vraagt men vanuit de stad om de bestaande structuur die er stond, dus de muur en poort van Delacenserie, te respecteren. En men deed dit ook; op een bepaalde manier. In de huidige gevel zijn nog bepaalde lijnen te herkennen zoals Delacenserie ze in 1870 tekende. (Afb. 53)

Deze eerste periode in de carrière van Louis Delacenserie werd dus vooral geïnspireerd door de klassieke bouwtraditie. Dit is ook de manier van bouwen die hij tijdens zijn opleiding meekreeg. Op een kleine twee jaar tijd realiseerde Delacenserie hier heel wat projecten. Toch blijft het merkwaardig hoe een beginnend architect direct al deze opdrachten verkreeg. Hij werkte hier ook voor verschillende eigenaars. In de eerste plaats voor dhr. Denys, in zijn opdracht ontwierp Delacenserie twee ontwerpen. Uit een snel onderzoek in het stadsarchief blijkt dat deze Denys voor een hele reeks projecten in de periode 1869 – 1870 optrad als bouwheer.

Delacenserie verwezenlijkte in deze periode niet minder dan acht nieuwe gebouwen. Deze zijn niet allemaal in dezelfde stijl te plaatsen. Uit de plannen en de tot ons gekomen gebouwen blijkt dat hij naast neoclassicisme tevens second empire, neorenaissance en de traditionele bak- en zandsteenstijl gebruikte. Vooral het hoekgebouw Kuipersstraat / Niklaas Deparsstraat neemt een bijzonder plaats in al deze ontwerpen. Misschien voorzag Delacenserie hier een meer lokale baksteenstijl om een overgang te maken tussen de omgeving en de nieuwe gebouwen. Dit ontwerp luidt wel zijn periode als stadsarchitect in. In deze functie die hij vanaf 1870 bekleedde werd hem vooral gevraagd om neogotisch of lokaal geïnspireerd te werken.

Ook andere architecten ontwierpen in dit theaterkwartier verschillende gebouwen. Deze lagen voornamelijk ten noorden van de stadsschouwburg, terwijl Delacenserie zoals bleek de hele zuidkant voor zijn rekening nam en er de mogelijkheid kreeg om er een nieuw stadsdeel te ontwerpen.

7.2. Het Grand Hotel du Sablon

(Afb. 54 en 55)

Louis Delacenserie ontwierp deze gevel in 1886 voor de hotelier Desmet-Desmedt.²⁰⁰ Ook tijdens deze werken was Delacenserie met enkele projecten tegelijk bezig, onder andere de restauratie van het huis van de heren van Gruuthuse en de bouw van de Minnewaterkliniek.

Deze gevel valt op door zijn rijke decoratie en vormgeving tussen de vele neoclassicistische panden in de straat. De gevel is een spel van verschillende soorten bouwmaterialen en decoratiemotieven. Hij werd voornamelijk in rode baksteen opgetrokken maar gele en zwarte bakstenen zorgen voor accenten.

Tussen het metselwerk zitten er muurankers in de vorm van een lelie. Er werden zwarte baksteentjes gebruikt om speklagen van twee stenen hoog te vormen tussen de ramen.

De pilasters op de eerste verdieping zijn in de gele baksteen. Naast de pilasters die de ramen flankeren voorzag Delacenserie ook zuilen die de verbinding maken tussen het balkon boven de monumentale ingang en de middelste dakkapel. Ieder van de vijf traveeën werden bekroond met een dakkapel. De ramen van die dakkapellen zijn ook geflankeerd door pilasters. Hier zijn die pilasters vervaardigd in een zachte zandsteen. De middelste dakkapel wordt bekroond met een gebogen fronton, de andere vier door een driehoekig fronton. Vazen in terracotta werden boven de vier dakkapellen met driehoekig fronton geplaatst. De zuilen en pilasters op de eerste verdieping hebben Ionische kapitelen. De pilasters naast de middelste dakkapel hebben een Korinthisch met een gecanneleerde schacht en diamantkoppen erop in hardsteen. De kapitelen van de andere dakkapellen zijn niet tot een bepaalde orde te herleiden maar kregen wel een rechte vormgeving mee afgewerkt met knoppen. De delen van de gevel die in de zachte zandsteen werden gemaakt vertonen echter sterke verwerking door weer en wind. Zo zijn de canules van de pilasters bijna niet meer te herkennen. De monumentale toegang werd in hardsteen gemaakt. Diamantkoppen sieren hier de omlijsting van de deur. Deze dubbele deur werd aangekleed met briefpanelen. Deze briefpanelen zijn misschien eerder terug te brengen tot de neogotische invloed binnen het werk van Delacenserie. Boven de deur staat nog altijd de naam van de toenmalige bouwheer in de hardsteen gebeiteld in een cartouche: Desmet–Desmedt. Naast deze cartouche steken twee voluten uit die het balkon boven de ingang dragen. Door zijn ornamentiek en stijlkeuze kan deze gevel naast het oorspronkelijke ontwerp voor het hoekpand in de Niklaas Desparsstraat nr.1 geplaatst worden, deze liggen slechts enkele honderden meters uit elkaar. Zowel de opbouw van de gevel en het gebruik van het baksteen metselwerk vertonen sterke gelijkenissen.

---

²⁰⁰ SAB, Brugge, Bouwvergunningen 1800-1953, nr. 71/1886, Bouwdossier Hotel du Sablon, Noordzandstraat 21

7.3. Sint-Jansstraat 18

(Afb. 56-57)

Dit bijzondere huis in neorococostijl bouwde Delacenserie in 1899. Hij deed dit voor de broer van de toenmalige burgemeester De Bocarmé. Dit wijst er op dat Delacenserie enkele jaren na het neerleggen van de functie van stadsarchitect nog altijd een grote invloed had in Brugge, invloed die alleen nog maar zou toenemen naarmate zijn carrière vorderde. In essentie is het pand in de Sint-Jansstraat een huis dat terug gaat tot de 18de eeuw. Delacenserie restaureerde het maar verwerkte ook zijn ideeën in het ontwerp. Het is meer dan louter een restauratieontwerp. Deze gevel valt eigenlijk op door het samengaan van eenvoud en de asymmetrische rococomotieven. De gevel werd bepleisterd en beschilderd. Vandaag heeft de gevel een grijze kleur, die in contrast staat met de witte kroonlijst, vensteromkaderingen en de lekljst tussen de gelijkvloerse en de eerste verdieping. De gevel telt 6 traveeën en 5 dakramen. Die dakramen zijn afwisselend bekroond met een gebogen rocailllemotief of een simpele rondboog. De dakramen met rondbogen zijn kleiner en hebben een oeuil de boeuf. Onder de kroonlijst, zonder tanden of klossen, zijn er zeven rocailllemotieven die de traveeverdeling versterken. Een andere rocailllevorm werd telkens in het midden boven de vensters aangebracht en in het kruis van de vensters.

De bouwaanvraag uit 1899 werd echter niet door de architect ondertekend.²⁰¹ Het was Luc Devliegheer die na de eerste inventaris *De huizen te Brugge* deze gevel aan Louis Delacenserie toeschreef. Hij zag echter niet veel bijzondere elementen in deze gevel: “*Een gepleisterde gevel (...) zonder kenmerkende elementen, werd in 1899 in neo-rococo verbouwd (architect L. dela Censerie).*”²⁰² Binnen het oeuvre van Delacenserie neemt deze gevel toch wel een bijzonder plaats in. Het is immers de enige gevel die hij bouwde in neorococo. In vergelijking met het ontwerp voor het Hotel du Sablon is deze gevel veel soberder. Er is veel minder ornamentiek en decoratie aanwezig. Omdat er echter weinig geweten is over de wensen van de opdrachtgevers is het voor een groot deel gissen waarom Delacenserie voor een bepaalde stijl of uitbundigheid koos. Het is wel duidelijk dat de beide panden een verschillende functie hadden en dit moet ongetwijfeld een rol hebben gespeeld. Het Hotel du Sablon werd als hotel gebouwd. In die hoedanigheid moest dit pand op een of andere manier wel opvallen naast de andere gebouwen in de straat. Allicht kan het een commerciële zet geweest zijn om die gevel zo rijkelijk te versieren. Het pand in de Sint-Jansstraat is daarentegen een woning. Het was daar dan ook niet nodig om een drukke en rijk versierde gevel te bouwen, ze diende niet op te vallen. En dit doet ze ook niet ze past binnen het straatbeeld juist door de sobere vormgeving. Maar door de neorococo aankleding is het toch een huis met een eigen identiteit geworden.

---

²⁰¹ SAB, Brugge, Bouwvergunningen 1800-1953, nr. 74/1899, Bouwdossier Sint-Jansstraat nr. 18

²⁰² L. DEVLIEGHER, *Kunstpatrimonium van West-Vlaanderen, Deel 2-3, De huizen te Brugge*, Tielt, Lannoo, 1975, 2de druk, p.350

7.4. Het Centraal station van Antwerpen

(Afb. 58)

Het centraal station van Antwerpen werd gebouwd in het laatste kwart van de negentiende eeuw en rond de eeuwwisseling. De grote hal over de sporen werd al in 1898 voltooid.²⁰³ Voor de bouw van het reizigersgebouw bleef het wachten tot 1900 vooraleer de werken konden startten. In een publicatie over het station, van het eind van de jaren 1980, werd gesteld dat Delacenserie de opdracht voor de bouw van dit monumentale gebouw rechtstreeks door toedoen van Koning Leopold II zou verkregen hebben. Ook was de koning een bewonderaar van de architectuur van Delacenserie. Bovendien was hij een bewonderaar van de neogotiek.²⁰⁴ Die laatste gedachte is eigenlijk nogal vreemd te noemen aangezien Delacenserie voor Antwerpen een stationsgebouw ontwierp in neobarok. Het blijft uiteraard gissen over de relatie tussen de twee maar deze casus bewijst wel dat het de koning meer dan alleen om de neogotiek te doen was.

Alhoewel de werken pas in 1900 startten was Delacenserie al geruime tijd met dit ontwerp bezig. Zo meldt de publicatie dat Delacenserie in mei 1894 samen met ingenieur van Bogaert op een studiereis vertrok door Duitsland. Delacenserie bestudeerde er de stations van de grote Duitse steden als Berlijn en Frankfurt.²⁰⁵ Tot nu toe werd de aanloop naar dit project niet in rekening gebracht binnen het volledige oeuvre van Delacenserie. 1894 blijkt inderdaad een rustigere periode in zijn carrière. Naast de lopende werken aan het provinciaal hof en de restauratie van het huis van de heren van Gruuthuse startte er in dat jaar slechts één ander project namelijk een kunstige herstelling van een woning in de Moerstraat in Brugge. Chronologisch kan het dus kloppen dat Delacenserie in 1894 op studiereis trok.

Toen vanaf het midden van de negentiende eeuw de Spoorweg een meer belangrijke plaats verkreeg in het stadsbeeld bracht dit ook een hele reeks problemen met zich mee. Dat was ook het geval in Antwerpen. In de jaren 1860 veroorzaakte de trein, die toen nog niet op een verhoogde bedding reed, tal van ongevallen. In de volgende decennia brak het debat los voor een nieuw station. Het grootste debat ging niet echt over het gebouw zelf. Het ging vooral over de plaats waar het nieuwe station moest komen.²⁰⁶

In 1986 verscheen een publicatie over het station, geschreven door enkele medewerkers van de dienst monumentenzorg van de stad. Zij stellen dat Delacenserie met zijn ontwerp niet origineel was. Hij gebruikte immers verschillende vormen die ook in andere stations, bijvoorbeeld in Duitsland te zien zijn. Zo zou de koepel van het centraal station geïnspireerd

---

²⁰³ P. DE SOMER, G. DE SMET, *Het Centraal station van Antwerpen, een levend monument (Begeleidende publicatie bij de tentoonstelling in het Jordaenshuis, Stedelijke Dienst voor Monumentenzorg te Antwerpen, 4 oktober 1986 – 26 oktober 1986*, Antwerpen, Stad Antwerpen, 1986, p. 21

²⁰⁴ Ibid., p. 24

²⁰⁵ Ibid., p. 22

²⁰⁶ Ibid., p. 18

zijn op het station van Luzern, gebouwd in de periode 1889 – 1896 door de architecten F. Keck en H.W. Auer.²⁰⁷ Het blijkt dat Leopold II speciaal vroeg naar een station dat deels op dat van Luzern was geïnspireerd. Dat station was dan ook weer geïnspireerd op het station van Dresden. Een station van die omvang was in België tot dan toe ongekend. Delacenserie moest dus eigenlijk wel elders inspiratie opdoen en voorbeelden zoeken. Dit was bijgevolg een soort gefundeerde manier van bouwen, net zoals de neogotieker een restauratie op voorhand onderzoekt met aandacht voor het verleden.

In het ontwerp voor dit monumentale gebouw past Delacenserie allerlei vormen van decoratie en ornamentiek toe. De buitengevels richten zich op twee manieren naar de stad. De gevel aan het Koningin Astridplein richt zich op als dat van een paleis. De grote middenkoepel en de koepels op de hoektorentjes van de monumentale inkompartij zorgen daarvoor. De gevel is opgesmukt met negblokken, pilasters, zuilen, rondbogen, verschillende venstervormen. Op de gelijkvloerse verdieping is er een monumentale galerij met zuilen. In het mansardedak zitten dakkapellen die afwisselend bekroond zijn met een driehoekig fronton en een meer barokke bekroning met vergulding. Dit alternerend systeem van de dakkapellen past Delacenserie ook in andere ontwerpen toe, bijvoorbeeld in de gevel van het hierboven besproken Hotel du Sablon in Brugge. In het midden van de gevel tekende Delacenserie oorspronkelijk een groot waaivormig raam. Net zoals enkele andere elementen van de gevels werd ze in de jaren 1950 verwijderd. Dit gebeurde omwille van de afbrokkeling van de steen. In de gevel gebruikte Delacenserie een combinatie van verschillende bouwmaterialen. Voor de grote gevelvlakken voorzag hij gewoon metselwerk. Ornamentiek en decoratie werden in blauwe hardsteen en zachte vinalmontsteen uitgevoerd.²⁰⁸ Het is die laatste steensoort die voor problemen zorgde, ze bleek niet bestand tegen de weerselementen. Bijvoorbeeld gebruikte Delacenserie voor de raamomkadering met negblokken blauwe hardsteen. De zachte vinalmontsteen werd omwille van zijn gemakkelijke bewerking gebruikt voor het beeldhouwwerk. Het grote waaivormig raam was in die vinalmontsteen gemaakt. De tweede monumentale gevel richt zich naar de Keyserlei in de richting van het oude stadscentrum. Vandaag lijkt deze gevel niet echt meer in het straatbeeld te passen door de vele verbouwingen die er in de loop der jaren gebeurden. Toch zijn er nog vele neoclassicistische panden te vinden in deze straat. Door de bomen en de moderne winkelpuien lijkt de visuele connectie met de monumentale gevel van het station verloren. Bovendien werden er ook van deze gevel elementen weggehaald uit veiligheidsoverwegingen. Op de gevel aan de De Keyserlei werden bijvoorbeeld drie torentjes weggenomen. Het verdwijnen van al deze elementen doet eigenlijk teniet aan het oorspronkelijke plan van Delacenserie. Het waaivormig venster aan de zijde van het Koningin Astridplein werd bijvoorbeeld door een

---

²⁰⁷P. DE SOMER, G. DE SMET, *Het Centraal station van Antwerpen, een levend monument (Begeleidende publicatie bij de tentoonstelling in het Jordaenshuis, Stedelijke Dienst voor Monumentenzorg te Antwerpen, 4 oktober 1986 – 26 oktober 1986, Antwerpen, Stad Antwerpen, 1986, p. 27*

²⁰⁸ Ibid., p. 46

moderner raam vervangen. De torentjes van de gevel die uitsteekt op de De Keyserlei werden niet vervangen, ook niet door iets hedendaags. De gevel zelf werd op dezelfde manier gedecoreerd als de gevel van het Koningin Astridplein. Toch werd het geen herhaling. Aan de zijde van de De Keyserlei is het middelpunt een groot portiek met rondboog. In dit portiek zit de eigenlijke ingang tot het gebouw.

Het interieur wordt omschreven als bestaande uit barokke gevels. De grote koepel overheerst en steunt op een vierkante centraalbouw. Allicht baseerde Delacenserie zich voor de koepel op het bekendste voorbeeld, het Pantheon in Rome. Delacenserie kende dit waarschijnlijk zeer goed door zijn reis naar Rome na het winnen van de gelijknamige prijs in 1862. De cassetteplafonds en de monumentale schaal zijn een duidelijke reminiscentie aan één van de belangrijkste monumenten uit de architectuurgeschiedenis. Boven de rondbogen loopt een rij van ramen die voor de nodige verlichting dienen te zorgen in het gebouw. Deze vensters lopen door in de pendentieven. Verder zorgt ook hier een heel gamma aan decoratiemotieven en ornamentiek voor de opsmuk van het gebouw. Opvallend is dat Delacenserie hierin zeer ver ging en tot in de kleinste details. Net als andere en kleinere projecten van zijn hand streefde Delacenserie een zeer hoge graad van detaillering na. Hij had immers aandacht voor de kleinste elementen in het ontwerp van dit gebouw. De keuze om voor het interieur buitengevels te ontwerpen past binnen het idee van het station als openbaar gebouw waar individuen binnen en buiten lopen. Een opvallend element in het interieur zijn de smeedijzeren en waaiervormige ramen die werden verwerkt in de binnengevels. Ze lijken een voorbode voor de grote achterliggende stationshal. Het smeedijzeren en waaiervormig raam tussen de hal en het reizigersgebouw lijkt de tegenhanger van het raam in natuursteen die ooit de gevel van het Koningin Astridplein sierde. Het gebruik van moderne bouwmaterialen als ijzer is niet bijzonder te noemen binnen het oeuvre van Delacenserie. Hij paste dit vrijwel in al zijn grote bouwprojecten toe. Het is wel nieuw dat ze in het Centraal Station opvallend deel uitmaken van het algemene concept. Naast ijzeren gebruikte Delacenserie in de koepel van het gebouw een ander innoverend materiaal. Die koepel werd namelijk opgetrokken uit ter plaatse gestort beton.²⁰⁹

---

²⁰⁹ P. DE SOMER, G. DE SMET, *Het Centraal station van Antwerpen, een levend monument (Begeleidende publicatie bij de tentoonstelling in het Jordaenshuis, Stedelijke Dienst voor Monumentenzorg te Antwerpen, 4 oktober 1986 – 26 oktober 1986, Antwerpen, Stad Antwerpen, 1986, p. 75*

7.5. Enkele woningen in Brugge: Spiegelrei 17-18, Wijngaardplein 15 en Langerei 62-63.

In de lange aanloop naar de bouw van het Centraal Station bouwde of verbouwde Delacenserie in zijn thuisstad enkele huizen die de moeite waard zijn om te vermelden. Het zijn het dubbelhuis aan de Spiegelrei met nummers 17-18 en de voormalige pastorie van de Begijnhofparochie, Wijngaardplein 15.²¹⁰ Aan het eerste pand voerde Delacenserie een restauratie uit in 1898. Dit valt dus in de periode dat de ontwerpen voor het Centraal Station klaar waren. In het restauratieontwerp verwerkte Delacenserie enkele elementen uit de barok. Voor het portiek van de woning voorzag Delacenserie een neobarokke deuromlijsting in arduin. De pastorie van de voormalige Begijnhofparochie werd na de voltooiing van het Centraal Station onder handen genomen. Delacenserie maakte plannen voor een restauratie die uiteindelijk neerkwamen op de sloop en het herbouwen van de gevel. Ook hier gebruikte Delacenserie neobarok als voornaamste invloed voor de vormgeving van de gevel. Het blijkt dus dat een groot project als het Centraal Station van Antwerpen een invloed had op het andere werk van de architect. De studiereis naar Duitsland die Delacenserie ondernam om er de stations te bestuderen had dan een invloed op zijn andere werk. Het moet immers daar geweest zijn dat Delacenserie inspiratie opdeed voor het toepassen van de neobarokke stijl in zijn architectuur.

De gevel in de Langerei 62-63 (Afb. 59) werd allicht rond 1904 gebouwd.²¹¹ De originele bouwaanvraag is echter niet meer terug te vinden in het stadsarchief van Brugge. Het is dus één van de latere woningen van de architect. Dit is een echte eclectische gevel bestaande uit een dubbelwoning met telkens drie traveeën en zes bouwlagen waaronder een kelderverdieping. Delacenserie combineerde hier naast traditionele stijlelementen ook voor die tijd moderne. Traditioneel zijn bijvoorbeeld het maaswerk, de Brugse travee, de trapgevel en de gevelankers. In het gevelplan zijn er enkele modernere invalshoeken te vinden. Er is een halfingezonken kelderverdieping met een venster juist boven de rooilijn met daarboven een verhoogde gelijkvloerse verdieping. In de middelste travee voorzag de architect een driezijdige erker die gedragen wordt door brede rondbogen. Deze bogen werden uit verschillende steensoorten gebouwd waardoor er materiaalpolychromie ontstaat. Deze architecturale ideeën lijken geïnspireerd op de Art Nouveau herenhuizen zoals die in Brussel door Horta in die tijd populair werden bij de gegoede klasse. Dit dubbelhuis was dus een poging van Louis Delacenserie om de nieuwe architectuur van die tijd, Art Nouveau, in Brugge te introduceren. Dit deed hij wel op een heel uitgekende manier door de link met het verleden nooit te verliezen.

---

²¹⁰ Voormalige pastorie van de Begijnhofparochie, op de website van het VIOE, <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/82244>, geraadpleegd op 4/8/2010, zie bijlage III.12.

²¹¹ Twee enkelhuizen, op de website van het VIOE, <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/82987>, geraadpleegd op 4/8/2010, zie bijlage III.13.

In de tentoonstelling die dit jaar liep over de architect was er ook een luik aanwezig waarin het debat over de moderne bouwkunst in een historische stad als Brugge aan bod kwam. Ook in de bijhorende publicatie werd aan dit debat aandacht besteed. Ingrid Leye schreef hier omtrent het debat tussen nieuwe en oude architectuur: *“Indien men over alle bouwstijlen heen kijkt en de houding van dit bouwen nagaat bewijst dit alles dat de polemiek tussen “modern” of “historiserend” zoals die op het einde van de 19de eeuw ingezet is met Louis Delacenserie en zijn tijdgenoten, ook vandaag nog steeds wordt voortgezet.”*²¹² Louis Delacenserie wordt met zijn tijdgenoten dus onder de noemer van de voorstanders voor het behoud van de traditionele architectuur gezet. Uit het voorgaande blijkt dat hij toch niet zo conservatief was als doorgaans wordt beweerd. De architectuur die door hem werd ontworpen was juist sprekend voor die tijd. Met deze dubbele gevel in Brugge slaagde hij erin om op een subtiële manier oud en nieuw met elkaar te combineren. Hij koos niet resoluut voor één stijl, maar dat was iets dat toen niet als een vereiste gold voor goede architectuur. Vandaag staan termen als stijlzuiverheid en originaliteit voorop. Maar zoals ook al bleek uit de toespraak die gehouden werd op de begrafenis van de architect (zie hfst4 biografie) was juist de mogelijkheid om met verschillende stijlen om te gaan, zowel oud als nieuw, een eigenschap van een goed architect. Het debat dat vandaag nog altijd volop heerst tussen de voorstanders van nieuwe en oude architectuur is dan ook niet te vergelijken met de situatie in de negentiende eeuw.

---

²¹² *De uitvinding van Brugge, De stad van Louis Delacenserie* in: Mueseumbulletin, Driemaandelijks tijdschrift van Musea Brugge, uitgegeven door vzw Vrienden van de Stedelijke Musea Brugge, 29ste jaargang, juli-september 2009, p. 46

7.6. Officiersmess bootsman Jonsen Oostende

(Afb. 60)

7.6.1. Inleiding

De bouw van deze officiersmess is het laatste wapenfeit van Louis Delacenserie. De werken voor dit gebouw startten in 1908. Ze werden pas twee jaar na de dood van Delacenserie afgerond. Het lijkt raar dat zijn laatste ontwerp niet in Brugge werd uitgevoerd maar zoals uit het oeuvre blijkt was Delacenserie ondertussen tot een nationaal bekend architect uitgegroeid. Bovendien was men in Brugge nog steeds bezig met de voltooiing van het Provinciaal Hof op de markt. In dit hoofdstuk wordt dit gebouw uitgewerkt, omdat het voor kort niet echt aan bod kwam in de literatuur over de architect. Het is een gebouw in een eclectische neorenaissance en classicistische stijl. Het gebouw is tevens interessant omdat het buiten Brugge ligt. Delacenserie wordt vooral aan Brugge gelinkt en het Centraal Station in Antwerpen wordt hierbij als een uitzondering op de regel beschouwd. Hij was dus ook actief in Oostende. Hieronder zal blijken dat het om veel meer gaat dan een enkel gebouw. De officiersmess was eigenlijk slechts een deel van een groter project dat nooit werd voltooid.

7.6.2. Geschiedenis van de kazerne

De kazerne in Oostende werd opgericht in de periode 1815 – 1830, dus onder het Nederlands bewind. Het kreeg de naam ‘Hazegras’ naar de plaats waar ze werd ingepland. In de loop van de negentiende eeuw verdween geleidelijk aan het belang van de kazerne. Toen Leopold II de stad Oostende een belangrijke rol toespeelde begon men ook met de plannen voor een nieuw gebouw op de site. Er werden enkele gebouwen gesloopt om plaats te maken voor nieuwe architectuur. Louis Delacenserie kreeg in 1908 de opdracht voor het ontwerpen van enkele nieuwe kazernegebouwen. De huidige officiersmess maakte aanvankelijk deel uit van een plan om een heel nieuwe kazernevleugel te bouwen. Delacenserie ontwierp hiervoor de plannen. In de officiersmess bevindt zich een ontwerptekening waarop een volledig vooraanzicht van het hele plan staat getekend. (Afb. 61)

Oorspronkelijk voorzag Delacenserie niet minder dan vijf gebouwen voor deze nieuwe kazernevleugel. Er zijn drie gebouwen die enigszins op elkaar lijken: de hoekgebouwen en het gebouw in het midden. Ze bestaan alle drie uit drie bouwlagen en een kelderverdieping. Het meeste linkse gebouw is de huidige officiersmess. Tussen de Mess en het middengebouw dat de eetzaal moest worden voor de onderofficieren tekende Delacenserie een groter gebouw bestaande uit vier bouwlagen. Deze laatste is met de twee vorige verbonden door twee

gaanderijen in een accolade. Tussen de mess voor de onderofficieren en het rechtse hoekgebouw, het gymnasium, voorzag Delacenserie een monumentale toegangspoort voor de kazerne met koepel. Ook deze drie gebouwen zijn verbonden met een gaanderij.

De officiersmess, die zich op de linkerhoek van het hele project situeert, is het enige gebouw dat volledig werd voltooid. Aan de andere zijde van de kazernevleugel werd een gymnasium ingepland waarvan enkel de gelijkvloerse verdieping werd opgetrokken. In de loop van de 20ste eeuw kreeg de kazerne enkele keren een nieuwe naam. In 1972 kreeg ze haar huidige naam, Bootsman Jonsen. De kazerne werd aanvankelijk gebouwd om er infanterieregimenten te huisvesten. Na WOII en de oprichting van de Belgische Marine in 1946 kreeg ze hier een vaste verblijfplaats. Voor de volledige geschiedenis van deze kazerne kan verwezen worden naar de bijdrage over deze site op de online inventaris van het Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed.²¹³ Naast het gebouw in situ bestaan er ook uitvoerige bouwtekeningen en blauwdrukken die bewaard worden op de marinebasis in Sint-Kruis bij de Directie Gebouwen van het Ministerie van Defensie, en gebundeld zijn in een groot boek. Omdat deze bundel niet werd geïnventariseerd volgt hier een korte beschrijving van de inhoud ervan. De bundel bestaat grosso modo uit 2 delen, een deel met tekeningen en een deel met blauwdrukken. De eerste reeks tekeningen bestaan uit 18 vellen waarop het gymnasium tot in de kleinste details werd uitgetekend. Zowel inplantingplan, als aanzicht en grondplannen, doorsneden en technische details werden uitgetekend. Op het inplantingplan is te zien dat op het moment dat deze plannen werden opgemaakt de officiersmess er al staat. Deze tekeningen werden overigens goedgekeurd door de toenmalige Minister van Oorlog op 12 december 1911. De bouw van het gymnasium begon dus in een tweede fase en zeker 2 jaar na de dood van Delacenserie. Deze plannen van Delacenserie werden dus enkele jaren na zijn dood in een nieuwe bouwfase verder gezet. Op deze reeks ontwerptekeningen van het gymnasium staat echter nergens een naam, handtekening of signatuur van de architect. Deze plannen werden allicht op het Ministerie van Oorlog uitgewerkt naar voorbeeld en ontwerp van Louis Delacenserie. In deze reeks had de tekenaar heel veel aandacht voor de kleinste details, ook voor het interieur en de aankleding ervan. Alle smeedijzeren elementen werden bijvoorbeeld uitgetekend en voorzien van afmetingen, zodat ze door ambachtsmensen konden vervaardigd worden. Ook de stalen kapconstructie werd gedetailleerd uitgetekend. Na deze reeks tekeningen bevindt er zich in de bundel een collage. (Afb. 62) Hierop werden het gymnasium en de mess voor de onderofficieren getekend die werden verbonden door een toegangspoort. Op deze toegangspoort werd een tweede ontwerp, getekend op een kalk, geplakt. De onderliggende poort sluit qua stijl perfect aan op de mess voor onderofficieren en het gymnasium. Het tweede ontwerp voor de poort is groter en lijkt uitbundiger. Bovendien meldde de tekenaar expliciet waar hij zijn ontwerp haalde: “*Silhouette de la porte du chemin de fer d’Anvers*”. Deze tekeningen zijn echter moeilijk te interpreteren. Er kunnen toch enkele

---

²¹³ <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/56780>

conclusies uit getrokken worden. In de eerste plaats bestonden er blijkbaar plannen om ook de mess voor de onderofficieren te bouwen, omdat deze expliciet werd getekend met het gymnasium. Allicht bestond de intentie om deze mess in een volgende bouwfase te bouwen. Toen deze tekening werd gemaakt zocht men bijgevolg ook naar een geschikt ontwerp voor de toegangspoort. Men dacht er in deze fase blijkbaar aan om een toegangspoort te bouwen geïnspireerd op het centraal station in Antwerpen. Op het eerste zicht lijkt het alsof dit het tweede ontwerp was. Maar op de eerste ontwerptekening van Delacenserie uit 1908 staat dezelfde toegangspoort geïnspireerd op Antwerpen. Op deze collagetekening in de bundel dacht men er dus blijkbaar aan om een vereenvoudigde poort te bouwen. Nu stelt zich nog een probleem, namelijk dat de herkomst van deze collagetekening hoogst onduidelijk is. Naast het stuk kalk met de poort geïnspireerd op Antwerpen, werden de tekeningen van de onderofficiersmess en het gymnasium op een ander vel papier geplakt. Ook deze tekeningen zijn moeilijk thuis te brengen. Het lijkt alsof de gebouwen uit een andere tekening werden uitgesneden en gebruikt voor de collage. Het eerste ontwerp voor de toegangspoort werd dan getekend op het basisvel. Deze toegangspoort vertoont opvallende gelijkenissen met de neoclassicistische poort die Delacenserie in 1907 ontwierp voor de toegang tot het Prof. Dr. Sebrechtspark in Brugge. Na deze collagetekening volgt een reeks met bladen waar alle meubels voor de officiersmess werden uitgetekend. Er werd hier telkens vertrokken van een grondplan per verdieping. Bovendien tonen deze plannen ook de oorspronkelijke indeling van het gebouw en de oorspronkelijke functies van alle ruimten. De ontwerpen voor het meubilair zijn echter nergens ondertekend of gedateerd. Het laatste deel van de bundel bestaat uit een reeks blauwdrukken van de officiersmess zelf. Het zijn de constructietekeningen van het hele gebouw. Hier en daar is de handtekening van Delacenserie terug te vinden. Ook hier had de tekenaar veel oog voor detail. Het is een volledige reeks tekeningen gaande van een inplantingplan met hoogteverschillen tot de soort verbindingen van het houtwerk die gebruikt werd voor de constructie van het gebouw. Er zijn 23 vellen met tekeningen. Naast de handtekening van Delacenserie die hier en daar terug te vinden is dragen deze tekeningen ook de goedkeuring van de minister van oorlog gedateerd op 23 oktober 1910. Delacenserie maakte deze ontwerpen dus aan het einde van zijn leven in de periode 1908 – 1909. Hierna kon de bouw van de officiersmess van start gaan. Het is echter niet duidelijk wanneer en waarom de plannen om het hele project te voltooien gestaakt werden. Het is duidelijk dat het de bedoeling was het project in fasen te bouwen. Delacenserie stierf echter vooraleer hij de volledige plannen kon uitwerken. De bouw van de officiersmess startte allicht in 1910. Toen men later aan de andere gebouwen wilde beginnen moeten er dus andere ontwerpers en tekenaars ingeschakeld zijn om zijn plannen te voltooien. Allicht speelde ook de komst van WO I mee met het stilleggen van het project. De officiersmess kende in het begin van de jaren '60 een brand waarbij voornamelijk de zolderverdieping werd getroffen.²¹⁴ In 1962 werden er

---

²¹⁴ <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/56780>

al plannen gemaakt om de bovenverdieping te renoveren. Dit kwam neer op het herbouwen ervan. Eigenaardig genoeg werd tijdens deze bouwfase ook de gelijkvloerse verdieping onder handen genomen. Men wijzigde onder andere de indeling en de aankleding van de wanden. In de volgende paragrafen wordt hier verder op in gegaan. Op 31 mei 2002 werd de officiersmess geklasseerd als beschermd monument.²¹⁵ In de periode 1997-1998 volgde een restauratiefase. Hierbij werd het gebouw zowel extern als intern onder handen genomen.²¹⁶

In de volgende paragrafen zal dieper ingegaan worden op de gebouwen zelf. In eerste instantie zal hier de officiersmess aan bod komen. Dit onderzoek baseert zich op het gebouw in situ en de overgebleven tekeningen en blauwdrukken. Er zal ook aandacht besteed worden aan het gymnasium. Tot slot wordt het project binnen het oeuvre van de architect geplaatst met aandacht voor de architectuur en de stijl die Delacenserie voor dit gebouw hanteerde.

7.6.3. De officiersmess

(Afb. 63-64-65-66-67)

Zoals eerder aangehaald zijn verschillende onderdelen van de officiersmess in de loop van de tijd enigszins gewijzigd na de brand in de jaren 1960. Voor een beschrijving van de architectuur wordt naast het gebouw in situ dan ook gebruik gemaakt van de originele plannen die gekopieerd werden op basis van de blauwdruktechniek.

7.6.3.1. Exterieur

De officiersmess is een alleenstaand gebouw op een rechthoekige plattegrond en bestaat uit 2 bouwlagen met een kelder- en een zolderverdieping. De kelderverdieping is door het hoogteverschil van het terrein aan de achterzijde van het gebouw zichtbaar.

De lange gevels van dit vrijstaande gebouw tellen 7 traveeën en de korte gevels elk 3. Op de hoeken van de lange gevels werden telkens risalieten voorzien die iets naar voor springen en geaccentueerd worden door negblokken. Ook in de korte gevels zit er telkens een risaliet, hier werden die wel in het midden van de gevel geplaatst. Hierdoor werd een subtiel spel van in- en uitsprongen in de plattegrond van de gevel gecreëerd. Waardoor als het ware 3 volumes bekomen worden. Het middenvolume springt in ten opzichte van de 2 volumes op de hoeken van het gebouw. De architect voorzag verder een samengaan van diverse bouwmaterialen voor de vormgeving van de gevels. Voor de onderverdelingen van de gevel, zowel verticaal als horizontaal en voor de negblokken die de risalieten accentueren, voorzag Delacenserie een

---

²¹⁵ <http://www.erfgoed.net/beschermingen/fiche.php?pv=W&id=001547>

²¹⁶ <http://inventaris.vioe.be/dibe/relict/56780>

blauwe hardsteen. Het metselwerk werd uitgevoerd in een rode en gele baksteen, deze werden door elkaar gebruikt in een drieklezorenverband in strekkenlagen. De gevel is verder nog versierd door de toevoeging van briefpanelen in een zachte zandsteen. Er werd gekozen om de raamomlijstingen, dorpels en lateien in arduin uit te voeren. De ramen worden bovenaan telkens bekroond door een geprononceerde sluitsteen. Op de gelijkvloerse verdieping sluit deze telkens een segmentboog en op de eerste verdieping zijn de lateien recht uitgewerkt. Ook de verticale banden die telkens op de hoeken van de hoekrisalieten staan, zijn in diezelfde arduinsteen gemaakt. Rond om rond het gebouw voorzag de architect een kroonlijst met tanden die zich boven een arduinen band bevindt.

Het dak van het gebouw bestaat uit twee geledingen en werd volledig met leien bedekt. De aanzet geeft de vorm van een mansardedak, het dak wordt bekroond met een schilddak. Onder de eerste geleding van het dak bevindt zich de zolderverdieping. Per geveltravee werd er hier een dakkapel voorzien. De dakkapellen boven de hoek- en middenrisalieten werden bekroond met een fronton. Boven de andere traveeën van de gevel zitten de dakkapellen onder een klein schilddakje.

De vensters van dit gebouw werden in de renovatiecampagne van 1996-1997 vervangen. Volgens de beschrijving van dit gebouw op de website van het VIOE waren het vroeger vensters met lichtere profielen. De huidige vensters lijken wel geïnspireerd op oude vensterverdelingen. Uit enkele oudere afbeeldingen blijkt dat de ramen op de gelijkvloerse verdieping oorspronkelijk een andere onderverdeling moeten gehad hebben. Op de plannen werden deze echter niet uitgewerkt. Uit oude foto's blijkt dat de ramen oorspronkelijk inderdaad anders waren. Op zo'n foto uit de periode vlak na 1911, zijn de vensters niet in de helft opgedeeld maar op een derde van de bovenzijde.²¹⁷ Nu blijkt uit andere foto's dat er tijdens de verbouwingen na de brand in de jaren '60 nieuwe ramen werden ingebouwd. Ditmaal werden ze als 2 grote ramen opgevat die in het midden werden onderverdeeld door 1 roede waardoor deze vensters slechts 2 grote ramen hebben. Ook hiervan zijn er enkele foto's te vinden op de beeldbank van de stad Oostende.²¹⁸ De oorspronkelijke vensters hadden een veel kleinere onderverdeling met in totaal 28 kleine ramen. Thans zijn deze vensters van de gelijkvloerse verdieping terug volgens een kleiner grid opgedeeld en met een hoofdverdeling in het midden. Deze vensters werden dus in de restauratiefase van 1996 – 1997 geplaatst. Men heeft hier, bewust of niet, een samentrekking gemaakt van de vensters uit de jaren 1960 en een klassiekere onderverdeling zoals ze oorspronkelijk moeten geweest zijn. Jammer genoeg komen de huidige vensters met geen enkele van de vorige bouwfases overeen. Ook de

---

²¹⁷ *Kazerne : huidige officiersmess Bootsman Jonsen*, op de website van de Beeldbank Oostende, <http://beeldbank.oostende.be/?tabid=56&id=951&pg=1>, geraadpleegd op 4/8/2010, zie bijlage III.17.

²¹⁸ *Officiersmess marinekazerne Bootsman Jonsen*, op de website van de Beeldbank Oostende, <http://beeldbank.oostende.be/?tabid=56&id=6838&pg=1>, geraadpleegd op 4/8/2010, zie bijlage III.15. en *Officiersmess marinekazerne Bootsman Jonsen*, op de website van de Beeldbank Oostende, <http://beeldbank.oostende.be/?tabid=56&id=6866&pg=1>, geraadpleegd op 4/8/2010, zie bijlage III.16.

vensters op de eerste verdieping en de dakvensters werden in de bouwfase van 1996-1997 vervangen. De vensters op de eerste verdieping volgen een onderverdeling die dicht bij de oorspronkelijke liggen zoals uit de oudste foto van de officiersmess blijkt.²¹⁹ Op de eerste verdieping zijn de vensters in de risalieten, zowel op de korte als de lange vensters, fenêtre a terre. Hiervoor werden er telkens borstweringen geplaatst die een klein balkonnetje vormen, eigenlijk niet groter dan de vensterdorpel.

De schouwen van de officiersmess zijn heel kenmerkend voor Delacenserie. Hij voorzag hoge schouwen met aan de bovenzijde het typerende decoratieve baksteenmetselwerk. Dergelijke schouwen zijn op veel van zijn ontwerpen terug te vinden. De decoratieve elementen bovenaan de schouwen zijn bij iedere schouw anders. In de schouwen maakte de architect speklagen in arduin. Aan de oostzijde van het gebouw werden er nog 2 speciale schouwen toegevoegd. Links en rechts boven de middenrisaliet van deze korte gevel zijn er twee speciale torentjes die klaarblijkelijk als schouw functioneren. Ze werden in geel en rood metselwerk uitgevoerd, en afgedekt met een arduinsteen.

Aan de achterzijde van het gebouw werd er in de jaren 50 een nieuw verblijf voor de officieren aangebouwd. Deze aanbouw neemt een kleine helft van de achtergevel van de officiersmess in beslag. Deze architectuur past uiteraard niet bij de stijl van Louis Delacenserie. Omdat het zich aan de achterzijde bevindt en geen grote impact heeft ten opzichte van de mess doet dit geen afbreuk aan het oudere gebouw.

7.6.3.2. Interieur

(Afb. 68-69-70-71-72)

Voorals het interieur op de eerste verdieping van de officiersmess is origineel. Andere delen werden in de loop van de tijd al verbouwd, zoals de zolderruimte en de gelijkvloerse verdieping. De functie van het gebouw is wel onveranderd gebleven. Er worden nog altijd maaltijden geserveerd voor de militairen. Vroeger was dit enkel voor de officieren. Vandaag is dit een 'mess all ranks' en dus toegankelijk voor alle graden binnen het leger.

Het gebouw wordt betreden aan de korte noordzijde. Hier bevindt zich een traphal naar de eerste verdieping. De trap zelf werd vernietigd tijdens de brand van de jaren 1960. Er is een hedendaagse trap ingebouwd tijdens de verbouwingen en renovatie van 1996 – 1997. Links van deze traphal is er een bureel. Een centrale hal leidt verder het gebouw binnen. Hier zijn aan de linkerkant van de centrale gang achtereenvolgens twee eetzaal waarvan enkel de laatste een originele aankleding kon behouden. Aan de andere zijde van de gang bevinden er

---

²¹⁹ *Kazerne : huidige officiersmess Bootsman Jonsen*, op de website van de Beeldbank Oostende, <http://beeldbank.oostende.be/?tabid=56&id=951&pg=1>, geraadpleegd op 4/8/2010, zie bijlage III.17.

zich vandaag enkele dienstruimten en een tweede traphal die naar de bovenliggende verdiepingen leidt. Van de beide trappen is de oostelijke trap wel bewaard gebleven. Het is een houten trap met balustrade, maar het deel van de trap dat naar de kelder leidt is in arduin. Voor de overloop van de trappen werd door Delacenserie een mozaïekvloer voorzien, zo getuige zijn bouwplannen. In de traphal van de oostelijke trap is er nog een originele mozaïekvloer bewaard gebleven. De eerste eetzaal werd in de jaren '60 onder handen genomen. Hiervan is enkel het parket nog origineel. Zowel de wanden als het plafond werden verbouwd. Op de plannen van deze bouwwerken uit de jaren '60 is te zien dat ook de deuren werden uitgebroken en verlaagd. In het oorspronkelijke ontwerp was er over de hele breedte van het gebouw één grote zaal ter hoogte van de huidig eerste eetplaats. Dit was de oorspronkelijke rookkamer of tabagie van de officiersmess. Delacenserie benoemde deze ruimte in zijn plannen, die tot blauwdrukken werden herwerkt, met de naam *'Tabagie et salle de réunion des officiers'*. Voor deze kamer werden dus ook enkele meubels ontworpen die in de tekeningenreeks zoals in de vorige paragraaf werd besproken, werden opgenomen. De ontwerper van deze meubelen tekende onder andere demonteerbare tafels, een leeslessenaar met een hellend leesvlak en diverse grote wandkasten. Het is aan de hand van deze tekeningen dat de originele functies van al deze vertrekken te achterhalen is. De tabagie bevond zich dus in het midden van de verdieping en diende bijgevolg als een centrale ontmoetingsplaats voor de officieren. Aan de noordzijde van de tabagie was er een vestiaire, bureel en de grote traphal naar de eerste verdieping. Aan de zuidzijde van de tabagie bevond zich de kleine eetzaal, een toilet en nog een bureel. Het is deze kleine eetzaal die vandaag nog altijd de originele aankleding kon behouden. Dit is echter enkel zo voor de parketvloer, de wanden met houten lambrisering en een eenvoudig gedecoreerd cassettenplafond. Van het originele meubilair is er niets bewaard gebleven. Dat cassettenplafond wordt door enkele lijsten omlijnt. Enkele van deze lijsten werden uitgewerkt met palmet- en andere plantenmotieven. De ruimte is drie traveeën groot en de lijnen ervan werden doorgetrokken. Per travee is een cassettenplafond dat telkens ondersteund wordt met geprofileerde pilasters. De decoratiestijl die Delacenserie gebruikte kan binnen de neo-Lodewijk XVI-stijl geplaatst worden. Kenmerkend hiervoor zijn de classicerende architecturale elementen die hij toepaste zoals de pilasters en het plafond.

De huidige gang van de gelijkvloerse verdieping heeft een zwart-witte vloer in een schuin dambordmotief. Het is niet duidelijk wanneer deze vloer werd gebouwd. Aangezien de tabagie in 1962 werd opgedeeld in twee ruimten en de huidige vloer over de hele gang doorloopt zal deze vloer ook in 1962 gelegd zijn. De eetkamer die er werd verbouwd heeft wel nog een originele parketvloer. De plannen van 1962 hebben echter geen verwijzing naar een nieuwe vloer. Op de plannen van dit gebouw staat steeds welke soort vloerbedekking er in een vertrek moest komen. Voor de tabagie was er wel een volledige parketvloer voorzien. Hiervan blijft dus enkel een deel over in de eetzaal die in de jaren 1960 werd gecreëerd. Voor

de gangen aan weerszijden van het gebouw voorzag Delacenserie een vloer in mozaïeksteentjes. Voor de vloerbedekking van de keukens en de sanitaire voorzieningen koos hij voor vloeren uit ceramiek.

De trap die vanaf de noordelijke gang naar de eerste verdieping leidt werd in de bouwfase van 1996 – 1997 gebouwd in een hedendaagse stijl. Op de eerste verdieping zelf zijn de meest originele ruimtes van deze officiersmess te vinden. Het eerste vertrek aan de oostzijde van het gebouw wordt vandaag de admiraalszaal genoemd naar de admiralen uit de 15de, 16de en 17de eeuw die er een portret kregen. Oorspronkelijk was dit de '*Salon des officiers*'. Dit vertrek heeft nog altijd een authentieke vormgeving in diezelfde neo-Lodewijk XVI stijl zoals op de eerste verdieping.

Naast de admiraalszaal volgt de '*Grande salle à manger des officiers*'. Dit is de grootste en meest representatieve zaal van het gebouw. Het is de balzaal van de kazerne die nog altijd dienst doet als een ruimte voor officiële plechtigheden zoals ceremonies en banketten. Ook hier bleef de aankleding grotendeels intact. Deze zaal heeft een imposant spiegelgewelf waarbij de horizontale delen bestaan uit cassettenplafonds met geprofileerde lijsten. In deze lijsten is veel decoratie aangebracht in gelijkaardige motieven als de andere zalen, maar uitbundiger. Het midden van een cassette bestaat uit een achthoekige vorm met daar rond deze gedecoreerde lijsten. De cassetten rusten op zware balken, terug geprofileerd, en deze worden telkens ondersteund door sokkels in een acanthusbladmotief. Rond om rond is er een kroonlijst met tanden. Boven elke deur werden er afwisselend blinde drielichten of ronde medaillons in een vierkant geplaatst. De wanden worden per travee door een pilaster gescheiden en een houten sokkellambriseringsring zorgt rond om rond voor de afwerking van de muren. Overal in deze balzaal zijn er in het stucwerk kleine decoratieve motieven zoals palmetten, rozetten en kleine guirlandes. Ook hier is de vloer van de zaal in een visgraatparket aangelegd. Er zijn klassieke kroonluchters en wandverlichting op de pilasters tussen de traveeën. Deze wandverlichtingselementen zijn vervaardigd in hout. Uit dat hout zijn er verschillende instrumenten gesneden die als het ware werden verstrengeld tot een decoratieve element. Centraal zijn hierop te zien: een trom met een triangel met erachter een trompet en een hobo die gekruist zijn ten opzichte van elkaar; hierboven is er een kleine harp te zien, onder de trom is er een paar cimbalen en een klokkenspel. Dan volgen de 2 verlichtingsarmen waarop vandaag 2 gloeilampen staan. Het geheel wordt samengehouden door takken met bladeren, als basis is er een groot lint met bovenaan een grote strik. Deze thematiek past uiteraard bij de functie van de zaal. Aan de balzaal grenst een bar die opgebouwd is met allerlei stukken hout van schepen die ooit tot de Belgische marine behoorden. Dit gebeurde na de tweede wereldoorlog. In de plannen was deze zaal oorspronkelijk de muziekkamer van de officiersmess. Het is gerust mogelijk dat achter de huidige aankleding van de zaal nog steeds stukken van het originele interieur terug te vinden zijn.

De zolderverdieping van de officiersmess werd verwoest na een brand aan het begin van de jaren '60. Het is echter tijdens de renovatiefase van 1996 – 1997 dat deze verdieping zijn huidige uitzicht verkreeg. Nu zijn er enkele kamers voor bezoekende officieren. Dit was ook zo voor de brand. Delacenserie had deze functie voor een deel in het oorspronkelijke ontwerp voorzien. Op de plannen voorzag hij naast kamers ook opslagruimten. De vloeren van deze kamers op de tweede verdieping, of de mansardeverdieping zoals hij die zelf noemde, dienden met eenvoudige planchetten afgewerkt te worden. De architect voorzag hier maar 7 kleine kamers, dit omdat het plafond van de onderliggende balzaal doorloopt in de mansardeverdieping. Nu is de zolderverdeling op te delen in twee niveaus: het eerste bevindt zich juist boven de admiraalszaal en een tweede, hogere, niveau bevindt zich boven de balzaal. Naast de planchetten vloer is er verder niets gekend over de aankleding of vormgeving van de zolderverdieping.

De kelderverdieping van het gebouw is door het hoogteverschil van het terrein aan de achterzijde van het gebouw eigenlijk de gelijkvloerse verdieping. Het is een donkere en koele ruimte met kleine ruimten voor de opslag van kolen, bier, wijn en proviand. Deze ruimten bevinden zich aan de westelijke kant van het gebouw. De vloeren zijn nog altijd bedekt met dallen uit Usines zoals de architect op zijn plannen aangaf. Aan de andere zijde van de keldergang bevindt zich nog altijd een keuken. Delacenserie voorzag in de andere vertrekken ook nog een bureau en een afwasplaats. Deze moesten allemaal afgewerkt worden met een mozaïekvloer. Ook voor de gang wilde de architect mozaïek. Zowel in de gang als in de kelder zijn de vloeren goed bewaard gebleven.

7.6.4. Het Gymnasium

(Afb. 73-74-75)

Het gymnasium is zoals hierboven werd aangehaald het enige andere gebouw uit het grote project voor de kazerne in Oostende dat werd gebouwd. Dit gebeurde in een gelijkaardige stijl. Toch is dit gymnasium eenvoudiger. In de Tweede Wereldoorlog werden de bovenste verdiepingen van dit gebouw volledig verwoest. Hierdoor staat er vandaag een gebouw met één verdieping en een plat dak. Op de Beeldbank Oostende staat er een foto van dit gebouw voor de verwoesting ervan. Het gymnasium situeert zich op de kazernesite ten westen van de officiersmess. Aangezien dit geen beschermd monument en slechts de gelijkvloerse verdieping overgebleven is, staat dit gebouw er onverzorgd bij. Van op de straat is het gymnasium moeilijk zichtbaar omdat er een omheiningmuur voor werd gebouwd. Het is jammer dat er aan dit gebouw nooit aandacht werd besteed voor restauratie of gewoon aan beter onderhoud. In de eerste paragraaf van dit hoofdstuk vermeldde dit onderzoek dat er in de bundel met plannen en tekeningen ook ontwerpen waren voor dit gebouw. Het is uiteraard vrijwel onmogelijk dat Delacenserie deze tekeningen maakte aangezien de bouw van het gymnasium pas startte na de voltooiing van de officiersmess. Aangezien Delacenserie wel degelijk op de eerste tekening van het hele project ook dit gymnasium tekende is het in principe onlosmakelijk verbonden met de officiersmess. De gevel van het gebouw is heel gelijkaardig aan die van de officiersmess. Het gymnasium is wel een stuk eenvoudiger, de gevels zijn minder gedecoreerd, de ramen zijn kleiner en ook de manier waarop ze in de gevel werden geïntegreerd wijst op een meer functionele invalshoek bij het bouwen ervan. Het krijgt hierdoor een meer industrieel uitzicht. Er zijn ook enkele opvallende gelijkenissen merkbaar. In de eerste plaats komt de onderverdeling van de gevels perfect overeen. Ook het gymnasium heeft aan de voorzijde 7 traveeën waarvan de buitenste twee verwerkt zijn in hoekrisalieten. De korte gevels hebben bij beide gebouwen een middenrisaliet maar het gymnasium heeft bijvoorbeeld in de westgevel maar één raam. Op de plannen is te zien dat dit de bedoeling was. Bovendien lijkt het er op dat men in de tekeningen van de westgevel ruimte had voorzien voor de aanbouw die uiteindelijk naar het volgende gebouw in het grote project zou leiden, namelijk de mess voor de onderofficieren. Men dacht er in deze projectfase blijkbaar aan om het hele project nog te voltooien. Wanneer men juist de plannen stopzette is niet helemaal duidelijk, maar het meest voor de hand liggende is het begin van de Eerste Wereldoorlog.

Met de plannen van het gymnasium erbij blijkt wel dat uiteindelijk een vereenvoudigde versie van het gebouw werd gezet. Een voorbeeld hiervan is dat de arduinblokken rond de ramen bij het gymnasium afgewisseld worden met het bakstenen metselwerk dat gewoon doorloopt. Op de plannen is heel duidelijk te zien dat dit niet de bedoeling was. Het gymnasium zoals het werd uitgetekend vertoont veel grotere gelijkenissen met de officiersmess.

Het is echter onduidelijk wat de rol van Delacenserie in dit ontwerp is geweest. Ongetwijfeld heeft hij de lijnen bepaald van het ganse project. Aangezien hij in 1909 stierf en de uitvoering van het project ook na zijn dood nog even doorging zullen er heel wat andere architecten geweest zijn om alle plannen te voltooien. Bij het gymnasium is het duidelijk dat men achteraf de plannen vereenvoudigde. Waarom precies zullen we allicht nooit weten. Misschien gebeurde dit uit geldgebrek of omdat de Eerste Wereldoorlog heel vlug dichterbij kwam. Het is ook niet duidelijk wanneer de bouw van het gymnasium precies werd aangevat. De plannen werden pas op 12 december 1911 door de toenmalige Minister van Oorlog Joseph Hellebaut goedgekeurd. De bouw moet dus na deze datum gestart zijn. Zodoende is er enige tijd verstreken tussen de ontwerpen van Delacenserie en de eigenlijke bouw van het gymnasium. Andere architecten moesten het van hem overnemen en hierdoor zijn de plannen van Delacenserie deels verwaterd.

Uit de tekeningen van het gymnasium kan afgeleidt worden hoe het er moet uitgezien hebben. Het is vooral de eigenlijke turnzaal, op de gelijkvloerse verdieping, die het grootste deel van het gebouw in beslag neemt. Ten oosten van de turnzaal bevond zich in het gebouw een traphal naar de bovenliggende verdiepingen. Wat er vooral opvalt in de plannen is een galerij die van op de eerste verdieping uitkijkt over de turnzaal. Er werden heel wat ijzeren elementen voorzien. Bijvoorbeeld de balustrade van de galerij en heel wat andere functionele elementen zoals de colonnes en de ondersteunende bogen van diezelfde galerij. Deze galerij bevond zich aan de westzijde van het gebouw en liep over de hele breedte. Het was te bereiken met een smeedijzeren trap zoals te zien is op de doorsneden.

Net zoals de officiersmess bestaat ook hier het dak uit een stalen vakwerkstructuur die het dak de tweeledige vorm geeft. Het interieur van de andere ruimten op de bovenliggende verdiepingen is gelijkaardig aan dat van de officiersmess. In de tekeningen zijn er bijvoorbeeld aanzichten van muren getekend met neoclassicistische aankleding zoals lambriseringen, pilasters en kroonlijsten. In de vloeren en plafonds gebruikte de architect ook stalen liggers, bijvoorbeeld voor de overspanning van de turnzaal en de vloeren van de eerste verdieping. Ook de ramen van dit gebouw zijn in de loop van de tijd veranderd. Op de oude foto van het gymnasium zitten er duidelijk vensters met kleine onderverdelingen en fijne roedes. De huidige vensters bestaan uit 4 grote delen en met veel dikker schrijnwerk. Dit gebouw blijft jammer genoeg in de schaduw staan van de architectuur uit de jaren 1950 en 1960 die zich tussen de officiersmess en het gymnasium bevindt. Net zoals de officiersmess heeft ook het gymnasium haar oorspronkelijke functie behouden. Vandaag nog dient ze dus nog steeds als sportzaal.

7.6.5. Besluit Marinekazerne Bootsman Jonsen

Doordat dit project zich voornamelijk na de dood van Louis Delacenserie afspeelde is het niet altijd duidelijk in welke mate hij het beeld van de beide gebouwen heeft bepaald. Het is wel zeker dat hij de grote lijnen van het project uitstippelde, een bewijs hiervan is de geveltekening die in de officiersmess hangt. De bijdrage van Delacenserie is het grootst bij de officiersmess zelf. De tekeningen die in de grote bundel in Sint-Kruis zijn aangetroffen dragen dan ook zijn handtekening. In het proces van het overbrengen van de tekeningen naar blauwdrukken werd de handtekening tegengehouden. Bij het maken van een blauwdruk wordt de originele kalk belicht op een vel papier, door een chemische reactie wordt alle licht dat door de kalk schijnt blauw, hierdoor blijven de lijnen op de druk wit. Bij het belichten werd er op de handtekening van Delacenserie een stukje papier gehouden waardoor deze niet zo goed meer zichtbaar is. De architect heeft echter een zeer typerende handtekening waardoor deze makkelijk te achterhalen is. De reeks tekeningen met meubelen voor de officiersmess is echter moeilijker aan Delacenserie toe te schrijven. In de eerste plaats omdat de ontwerpen voor deze meubelen geen deel uitmaken van de tekeningen van het gebouw zelf. Ze bevinden zich in een aparte reeks. Bovendien is er ook nergens een handtekening te zien op de tekeningen van deze meubelen. Het is wel aannemelijk dat deze reeks met meubelen ook door Delacenserie werd getekend of onder zijn supervisie, dit omdat de opmaak ervan overeenkomt met de opmaak van de tekeningen van de officiersmess die in blauwdrukken werden omgezet.

Met deze ontwerpen realiseerde Louis Delacenserie zijn laatste project. Het is niet mogelijk om aan dit project één stijl toe te kennen. Als dit project moet beoordeeld worden naar stijl, dan komt vooral de officiersmess in aanmerking, omdat dit het meest authentieke en beste voorbeeld is van de architectuur die Delacenserie voor deze site voor ogen had. De gevels van het gebouw hebben in essentie een neoclassicistische opbouw. De ramen, lijsten en negblokken passen perfect binnen deze stijl. Waar Delacenserie aan het begin van zijn carrière neoclassicistische gebouwen van een witgekalkte en geschilderde laag voorzag doet hij dit hier niet. Hij verkoos blijkbaar de materiaalpolychromie voor de vormgeving van de gevels. Door het gebruik van verschillende steensoorten kan je in de gevel ook een inslag van neorenaissance vinden. Het is dus beter om deze gevel een eerder eclectische inslag toe te schrijven. Het bloot laten van de gevel kon Delacenserie misschien verkiezen vanuit zijn Brugse achtergrond waar het in die tijd een ingeburgerde praktijk was om gevels te ontkalken en ze dan een neogotische tint te geven. Delacenserie was eigenlijk al veel vroeger van plan om een gevel op deze manier aan te kleden. Aan het begin van zijn carrière ontwierp hij in Brugge voor een hoekgebouw een gelijkaardige gevel aan de Niklaas Desparsstraat nr. 1. Ook hier gaf de architect in zijn gevelplannen duidelijk aan dat de gevel niet diende geschilderd worden en de stenen voor zich konden spreken. Die gevel is ondertussen wel aangepast naar een witte neoclassicistische, en wijkt dus af van de oorspronkelijke plannen. Wanneer en

waarom dit uiteindelijk zo werd gedaan is niet geweten. Ook met de gevel van het Hotel du Sablon in de Geldmuntstraat in Brugge kan er enige overeenkomst gevonden worden.

Louis Delacenserie kon zich voor deze gevels baseren op zijn enorme ervaring. Hij paste een vormentaal toe die overeenkomsten vertoont met eerder projecten. Misschien is één van de meest kenmerkende elementen van zijn architectuur de schouwen. Op vrijwel al zijn grote projecten voorzag Delacenserie zijn typische schouwen, een hoge schouw afgewerkt aan de bovenzijde met decoratief metselwerk. Geen enkele van deze schouwen is bovendien hetzelfde. Elke schouw heeft een unieke decoratie. Wat eigenlijk wel opmerkelijk is dat hij deze schouwen toepast los van een bepaalde stijl. Zowel bij deze officiersmess, als bij de grote neogotische projecten van Delacenserie, en bij de grote restauratieprojecten van de architect in Brugge komen dezelfde schouwen terug.

Voor het interieur verkoos Delacenserie de neo-Lodewijk-XVI-stijl. Dit werd ook expliciet op één van de plannen vermeld. Deze stijl kende zijn opgang in Frankrijk ongeveer gelijktijdig met de periode waarin Delacenserie ze toepaste in Oostende. In Frankrijk was de neo-LodewijkXVI-stijl een antwoord op de Art Nouveau die net zoals in België zijn opgang had gemaakt en immers populair was bij de hogere klasse.²²⁰ Deze neostijl werd er vertegenwoordigd door architecten als Charles-Frédéric Mewés en René Sergent.²²¹ Blijkbaar was Delacenserie zelf op het einde van zijn leven nog heel erg mee met de architecturale trends van zijn tijd. Net zoals in de art nouveau werd er ook gebruik gemaakt van staal en ander ijzer in de architectuur. Dit gebeurde in de neo-LodewijkXVI-stijl wel binnen een neoclassicistische setting. Aan deze stijl werd overigens nog niet zo veel aandacht besteed in de literatuur. Van de bekende auteurs David Watkin en Kenneth Frampton is het enkel de eerste die in zijn overzichtswerk van de westerse architectuur melding maakte van deze stijl. Watkin schrijft over deze stijl: “*de architectuur in Frankrijk is over het algemeen minder interessant dan de Duitse.(...) Toch werd ze geleid door kundige architecten.*”²²² Dat deze stijl wel degelijk aansloeg en zelf tot buiten Frankrijk bewijst het succes dat Charles-Frédéric Mewés had door met zijn Engelse partner Arthur Davis een bedrijf uit te bouwen dat in diverse landen actief was. Volgens Watkin was dit eerder een uitzondering in de architectuurwereld, naast Frankrijk en Engeland was hun bureau actief in Duitsland, Spanje en Zuid-Amerika.²²³ Deze stijl betekent het tot in de essentie teruggrijpen naar de perfecte classicistische stijl van de 18de eeuw. Dat Delacenserie precies deze stijl toepast wijst er ook op dat hij zijn klassieke opleiding in de academie van Brugge tot aan het einde van zijn leven grotendeels trouw bleef. Hij past de neo-LodewijkXVI-stijl wel enkel in het interieur toe, de gevels van het gebouw zijn gebaseerd op andere tradities.

---

²²⁰ D. WATKIN, *De westerse architectuur, een geschiedenis*, Roeselare, Roularta, 2001, p. 601

²²¹ Ibid., p.601

²²² Ibid., p.601

²²³ Ibid., p.601

In dit laatste project is het duidelijk dat Louis Delacenserie zich kon toeleggen op een heel aantal verschillende stijlen en dit ook in één project. Het is moeilijk om zijn precieze werkwijze te achterhalen maar wat zeker is, is dat hij niet binnen één enkele stijl dacht. De officiersmess is daar een heel goed voorbeeld van. Hij gebruikte er divers stijlen en bewees er ook mee dat hij op het einde van zijn leven nog altijd zeer goed op de hoogte was van de ontwikkelingen in de architectuur. Dat hij de neo-LodewijkXVI stijl toepaste is niet te verwonderen. Het was deze stijl die als een antwoord kwam tegen de art nouveau die vooral populair was bij de gegoede burgerij. Delacenserie koos allicht voor deze ontwikkeling binnen de neoklassieke stijlen vanuit zijn basis als architect. Aangezien hij toch een klassieke opleiding genoot is het dan ook niet te verwonderen dat hij hierin meeging en niet in de art nouveau of andere bouwstijlen die eerder als vernieuwend werden beschouwd. Ook het feit dat de architect zijn typische schouwen plaatste, wars van alle stijlconventies, spreekt niet alleen voor veelzijdigheid maar ook voor de eigenheid van de architect. Hij koos voor een bepaalde architectuurstijl of combinatie ervan naargelang de situatie, de omgeving of de wensen van de opdrachtgever.

Er is tot nu toe geen aanwijzing hoe Delacenserie de opdracht voor deze ontwerpen in de wacht kon slepen. Het kan heel goed zijn dat ook hier Leopold II een hand in had. Er werd meermaals gesuggereerd dat dit zo was voor de bouw van het Centraal Station in Antwerpen maar dit zal allicht ook zo geweest zijn voor de bouw van de Sint-Petrus en Sint-Pauluskerk in Oostende die naar ontwerp van Louis Delacenserie werd gebouwd in 1905 vlak na de voltooiing van het Centraal Station in Antwerpen. In de laatste 9 jaar van zijn leven was hij bezig met deze 3 grote ontwerpen. Dit is echter maar een klein deel van zijn activiteiten in deze periode. Naast deze 3 grote projecten werkte hij ook aan een tiental andere projecten gaande van nieuwbouwontwerpen tot restauraties van onder andere de middeleeuwse ziekenzalen van het Oud Sint-Janshospitaal.

Met dit laatste project bewees Louis Delacenserie dus niet alleen zijn kunnen maar ook zijn veelzijdigheid. Bovendien toont dit project ook nog eens aan dat hij in die tijd een heel belangrijk architect was.

7.7. Een bredere theoretische omschrijving van de architect.

Na deze analyse van de niet neogotiek in het oeuvre van Louis Delacenserie is het nodig om de theoretische basis te herdefiniëren. Delacenserie werd altijd als een neogotisch architect beschouwd en als een navolger van de ideeën van Viollet-le-Duc. Hierin stond de neogotiek centraal en werd gestreefd naar stijlzuiverheid, rationaliteit en een wetenschappelijke aanpak. Delacenserie heeft inderdaad veel van Viollet-le-Duc opgestoken maar dan vooral in zijn restauratieprojecten. Uit dit deel van het onderzoek bleek dat dit niet rechtlijnig kan doorgetrokken worden naar zijn nieuwbouwprojecten. Het is nodig om dit apart te zien van de restauraties. Delacenserie bouwde niet enkel neogotiek maar paste doorheen zijn carrière ook diverse andere bouwstijlen toe. Naast het neoclassicisme van zijn eerste projecten waarin ook reeds neorenaissance aanwezig was gebruikte hij eveneens elementen uit andere neostijlen zoals neorococo, neobarok en zelf de voor die tijd nieuwe Art Nouveau. Naast Viollet-le-Duc kan het niet anders dan dat ook de Engelse theorieën van Ruskin en Pugin bij Delacenserie enige weerslag hadden door de lange Engelse aanwezigheid in Brugge. Deze personen hebben een onmiskenbare invloed gehad op de architect maar er is meer. Uiteindelijk moet Louis Delacenserie als een eclectisch architect beschouwd worden. Hij kon als geen ander een bepaalde architectuurstijl toepassen en naar zijn hand zetten. Hij kon ook verschillende stijlen combineren in één gebouw. De architect slaagde er bovendien ook in om tegelijkertijd aan verschillende gebouwen in andere architectuurstijlen te werken. Het is nodig om na te gaan in hoeverre en op welke manier de architectuur van Louis Delacenserie binnen het gedachtegoed van het eclecticisme kan geplaatst worden. Hiervoor beroept dit onderzoek op de doctoraatsstudie van Yves Schoonjans: *Architectuur & Vooruitgang, De cultuur van het eclecticisme in de 19de eeuw*.²²⁴ Schoonjans gaat hier eerst op zoek naar een definitie van de eclectische architectuur. Hij stelde dat er heel wat verschillende omschrijvingen van het begrip bestaan en dat die naast elkaar gebruikt worden.²²⁵ Volgens Schoonjans gaat het in eclectische architectuur onder andere over pluriformiteit, persoonlijke creatie, openheid en het idee van de stijleenheid te verwerpen.²²⁶ Eclecticisme vervalt hierom niet in architectuur waarin het een samenraapsel van architecturale elementen wordt uit verschillende stijlen. Belangrijker dan het uiteindelijke beeld van de architectuur is de manier waarop de architect met die architectuur omging en hoe hij keuzes maakte in functie van een ontwerp. De architect heeft dus een heel arsenaal aan mogelijkheden voorhanden waarmee hij zelf zijn architectuur kiest. Hierbinnen zit ook een drang naar vernieuwing, de eclectische architect

---

²²⁴ Y. SCHOONJANS, *Architectuur en Vooruitgang, De cultuur van het eclecticisme in de 19de eeuw*, Gent, A&S Books, 2001

²²⁵ Ibid., p. 19

²²⁶ Ibid., p. 19

streefde er naar om ook moderne bouwwijzen te gebruiken.²²⁷ Het is duidelijk dat het oeuvre van Louis Delacenserie onder deze noemer te categoriseren valt. Hij paste verschillende stijlen toe en deed dit naargelang de situatie of context volgens zijn eigen inzichten. Wanneer de nieuwbouwprojecten van de architect onder de loep worden genomen kan er ook niet naast het aandeel neogotiek gekeken worden. Maar ook dit is binnen de definitie van eclecticisme volgens Schoonjans te verklaren. Deze neogotiek bevindt zich voornamelijk in Brugge en het is in deze context, en onder impuls van opdrachtgevers als de stad, dat Delacenserie zich op de neogotiek toelagde. Buiten Brugge en voor kleinere projecten koos de architect maar in beperkte mate voor de neogotiek. De diversiteit van zijn oeuvre typeert hem als een eclectische architect. Het is dus correcter om Louis Delacenserie als een eclectisch architect te beschouwen. Hij kon naargelang de situatie beschikken over een rijke vormtaal en architectuurinzicht waardoor hij voor uiteenlopende projecten gevraagd werd.

---

²²⁷ Y. SCHOONJANS, *Architectuur en Vooruitgang, De cultuur van het eclecticisme in de 19de eeuw*, Gent, A&S Books, 2001, p. 20

8. Besluit

Het opzet van dit onderzoek was om na te gaan in hoeverre Louis Delacenserie meer was dan enkel een neogotisch architect. Zo werd hij tot nu toe immers vrijwel altijd omschreven. Uit de status quaestionis bleek dat dit deels te maken heeft met het feit dat er eigenlijk nog geen diepgaande studies werden gevoerd naar het volledige oeuvre van de architect. Het kan zeer goed zijn dat ook na deze studie nog altijd niet alle werken van de architect zijn gekend. In dit onderzoek lag een speciale klemtoon op dat deel van het oeuvre van Louis Delacenserie dat tot nu toe vrijwel altijd buiten beschouwing werd gelaten of slechts ter loops werd vermeld.

Het bleek overigens dat het niet-neogotische deel van zijn oeuvre in hoeveelheid niet minderwaardig is aan de andere nieuwbouwprojecten die men wel tot de neogotiek rekende. Het aandeel van elk van deze groepen bedraagt ongeveer de helft. Dit wil dus zeggen dat Louis Delacenserie wel degelijk veel meer was dan een architect die enkel neogotisch kon bouwen. Het is hierbij dan ook noodzakelijk dat de restauraties buiten beschouwing worden gelaten. Het is wel zo dat deze een aanzienlijk deel van zijn werkzaamheden omvatten, toch zijn zij geen variabele voor het categoriseren van de architect tot een bepaalde stijl. Het spreekt voor zich dat bij een restauratie er reeds een stijl aanwezig is en dat deze dan ook bindend is. In het verleden gebeurde het ook vrijwel niet dat de loskoppeling tussen de nieuwbouw en de restauratie tot stand kwam in het omschrijven van de architect. Ook al nemen de restauraties een fundamentele plaats in in het oeuvre van de architect, het uitgangspunt is fundamenteel anders.

Wanneer deze nieuwbouwprojecten als een aparte entiteit in het oeuvre worden bekeken zijn er enkele opmerkelijke vaststellingen te maken. In de eerste plaats het al eerder vernoemde evenwicht tussen de neogotiek en niet-neogotiek. Verder valt het echter op dat Delacenserie ook een hele resem andere stijlen toepaste en dit naar gelang de situatie, context of eisen van de opdrachtgevers. Hij paste neoclassicisme, neorenaissance, neorococo, neobarok en op het einde ook neo-Lodewijk-XVI toe geheel volgens de trends van die tijd.

Het feit dat hij zo goed was in het toepassen van verschillende stijlen doorheen zijn hele carrière pleit ervoor om de architect ruimer te beschouwen dan enkel een neogotisch architect. Door Louis Delacenserie als een eclectisch architect te zien komt zijn gehele oeuvre tot zijn recht. Er zijn enkele gebouwen in zijn oeuvre die tot nu toe in de literatuur over de architect steeds naar voor kwamen. Dit zijn vooral de neogotische monumenten zoals de Minnewaterkliniek, de Rijksnormaalschool en het Provinciaal Hof waarmee de architect voor een deel het uitzicht van het huidige Brugge bepaalde. Doordat dit gebeurde kwam de rest van het oeuvre op de achtergrond terecht en vergeten in de beeldvorming rond zijn architectuur. Mocht het gehele project voor de kazerne in Oostende volledig gebouwd zijn zou er in het

verleden al op een andere manier naar de architect gekeken zijn. Dit grote kazernecomplex zou veel opvallender aanwezig geweest zijn tussen de andere grotere nieuwbouwprojecten van de architect. Door in dit onderzoek deze plannen dieper te onderzoeken is het duidelijk geworden op welke schaal Delacenserie ook met andere stijlen overweg kon. Vandaag staat het niet neogotische deel van zijn oeuvre qua schaal in de schaduw van de grote neogotische realisaties. Maar in hoeveelheid liggen deze beide delen van zijn oeuvre heel dicht bij elkaar. Veelal wordt het Centraal Station in Antwerpen buiten beschouwing gelaten in de perceptie van de architect. Dit gebouw met een monumentale schaal is toch wel een merkpunt in het oeuvre. Doordat de literatuur en het onderzoek over Louis Delacenserie zich vrij regionaal tot Brugge richtte bleef ook de beeldvorming over hem op dit niveau steken.

Wanneer al zijn tot nu toe gekende projecten in rekening worden gebracht is het des te duidelijker dat de omschrijving van Delacenserie als neogotisch architect te kort komt. Sommige auteurs stelden dat Delacenserie bij gelegenheid wel eens in andere stijl ontwierp dan de neogotiek. Maar uit dit onderzoek is duidelijk gebleken dat dit niet zo is. Delacenserie werd in Brugge in het neogotische keurslijf gedwongen. Het waren de verschillende comités en de stad die resoluut kozen voor de historische weg in Brugge. Delacenserie maakte daar wel deel van uit maar het is niet zo dat enkel hij verantwoordelijk was voor deze architectuurpolitiek. Hij ging er ook niet altijd mee akkoord, zoals blijkt uit de ontwerpgeschiedenis voor het gebouw links van het provinciaal hof op de markt. Delacenserie kreeg deze opdracht niet omdat hij een ontwerp maakte in neorenaissance. Men vond dit toen niet 'Brugs' genoeg. Delacenserie wou er niet nog een neogotisch gebouw plaatsen omdat deze zijde van de markt te eentonig zou zijn. Hij verkoos een andere architectuurstijl als afwisseling en tegengewicht ten opzichte van het neogotische provinciaal hof. Dit is nog een aanwijzing dat hij niet zozeer de neogotiek als de enige stijl voor Brugge verkoos. De keuze die Delacenserie hier maakte voor een gebouw in neorenaissance is treffend voor zijn neogotische benadering van de architectuur.

De onderzoeksvraag die aan het begin van deze studie voorop stond is duidelijk beantwoord. Louis Delacenserie was meer dan enkel een neogotisch architect. Dit wil zeker niet zeggen dat het onderzoek omtrent deze architect af is. Er zijn nog heel wat vragen omtrent zijn leven en werk die slechts door diepgaander onderzoek kunnen beantwoord worden. Het is zeker dat grootschalig archiefonderzoek nog veel meer items zullen opleveren. Dit zal echter bemoeilijkt worden door de gebrekkige staat van de bouwaanvragen uit de negentiende eeuw in Brugge.

Tijdens dit onderzoek kon er ook een hiaat in zijn biografie opgevuld worden. Het is geweten dat Delacenserie in 1862 de prijs van Rome won wat hem een reis van drie jaar opleverde. Tot nu toe werd Delacenserie na zijn Prijs van Rome gesignaleerd bij Roelandt in Gent. Dit is niet mogelijk aangezien Roelandt in 1864 stierf. Bovendien was er niet geweten wat Louis

Delacenserie deed in de periode tussen 1859, het jaar dat hij afstudeerde aan de academie in Brugge, en 1862. De enige mogelijkheid is dat hij in die jaren bij Roelandt in de leer ging en niet na zijn Prijs van Rome. Over de precieze omstandigheden van deze leerperiode is echter nog niets teruggevonden. Hier kan verder onderzoek in de toekomst misschien meer duidelijkheid over brengen.

Het is onmiskenbaar dat Delacenserie een belangrijk architect was en dit niet alleen voor Brugge. Ook buiten Brugge werd er beroep gedaan op zijn kwaliteiten. De tentoonstelling die dit jaar liep in het Gruuthusemuseum bracht zeer terecht deze architect opnieuw onder de belangstelling maar bleef terug steken in zijn rol voor Brugge. In dit onderzoek werd aangetoond dat er meer is. Ook de andere delen uit zijn oeuvre verdienen meer aandacht. Het is niet zo dat Delacenserie zich enkel aan het begin van zijn carrière met andere bouwstijlen inliet. Er zijn genoeg aanwijzingen dat hij dit zijn hele leven deed. Hij koos niet resoluut voor één stijl, geheel in de eclectische manier van het omgaan met architectuur kon hij verschillende stijlen toepassen waar nodig.

9. Bibliografie

Onbekende auteur, *Van Poortersloge tot Rijksarchief, een gebouw met inhoud te Brugge (15de eeuw – 1995)*, 1995

BEERNAERT B., DUCHEYNE F., e.d., *Stenen Herleven, 111 jaar 'kunstige herstellingen' in Brugge*, Brugge, Uitgeverij: Marc Van de Wiele, 1988, p. 20

BEERNAERT B., eds., *De uitvinding van Brugge, De stad van Louis Delacenserie* in: Mueseumbulletin, Driemaandelijks tijdschrift van Musea Brugge, uitgegeven door vzw Vrienden van de Stedelijke Musea Brugge, 29ste jaargang, juli-september 2009

BEERNAERT B., *Monument en tijd, Uitgave n.a.v. Open Monumentendag Vlaanderen zaterdag 9 en zondag 10 september 2000*, Brugge, Stad Brugge, 2000

BEKAERT G., DECAVELE J., DE MEYER R., eds., *150 jaar Sint-Annakerk Gent, Een kerkgebouw en zijn bestemming: zorgen voor heden en toekomst*, Gent, Kerkfabriek Sint-Anna, 2007

BERGMANS A., DE MAEYER J., DENSLAGEN W., e.d., *Neostijlen in de 19de eeuw, Zorg geboden? Handelingen van het tweede Vlaams-Nederlands restauratiesymposium Enschede 3-4 september 1999*, Leuven, Universitaire Pers, 2002

BERGMANS A., DE MAEYER J., STYNEN H., e.d., *Negentiende-eeuwse restauratiepraktijk en actuele monumentenzorg. Handelingen van het Nederland-Vlaams symposium, Leuven 13-14 september 1996*, Leuven, Universitaire Pers, 1999

CORNILLY J., DE GREEF H., RYCKAERT M., eds., *Brugge*, Antwerpen, Mercatorfonds, 2002

DE KEYSER B., *De Ingenieuze Neogotiek, Techniek en Kunst. 1852-1925*, Leuven, Davidsfonds en Universitaire Pers, 1997

DE MAEYER J., *België: de ziel van de natie. Achtergronden en functie van ideologische concepten in de negentiende-eeuwse monumentenzorg*, in: BERGMANS A., DE MAEYER J., DENSLAGEN W., STYNEN H., VAN LEEUWEN W., VERPOEST L., *Negentiende-eeuwse restauratiepraktijk en actuele monumentenzorg, Handelingen van het Nederlands - Vlaams symposium, Leuven, 13-14 september 1996*, Leuven, Universitaire pers, 1999

DE MAEYER J., VAN CLEVEN J., D'HOKER M., e.d., *De Sint-Lucasscholen en de Neogotiek 1862 - 1914*, Leuven, Universitaire Pers, Kadoc Studies 5, 1988

DE MAEYER J., VERPOEST L., *Gothic Revival. Religion, Architecture and Style in Western Europe. Proceedings of the Leuven Colloquium, 7-10 November 1997*, Leuven, Universitaire Pers, 2000

DE SMAELE H., FLOUR E., HEYNDRIKX V., e.d., *De Onze-Lieve-Vrouwekerk te Brugge, Kunst en Geschiedenis*, Brugge, Jong Kristen Onthaal voor Toerisme, 1997

DE SOMER P., DE SMET G., *Het Centraal station van Antwerpen, een levend monument (Begeleidende publicatie bij de tentoonstelling in het Jordaenshuis, Stedelijke Dienst voor Monumentenzorg te Antwerpen, 4 oktober 1986 – 26 oktober 1986)*, Antwerpen, Stad Antwerpen, 1986

DECAVELE J., DOUCET B., LOOTENS P., eds., *De opera van Gent, Het 'Grand Théâtre' van Roelandt, Philastre en Cambon*, Tielt, Lannoo, 1993

DENEWETH H., D'HONDT J. en LEENDERS K., *Een huis in Brugge: vademecum voor de historische studie van woningen, eigenaars en bewoners*, Brugge, Levend Archief, 2001

DEVLIEGHER L., in: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, Brussel, Deel 1, 1964, pp. 308-309

DEVLIEGHER L., *Kunstpatrimonium van West-Vlaanderen, deel2-3: De huizen te Brugge*, Tielt, Lannoo, 1975, p. XXIX

DEVLIEGHER L., *Van Waterhalle tot Provinciaal hof, Brugge*, Uitgeverij Marc Van de Wiele, 1994

ESTHER J. en MEULEMEESTER M., *Kleurrijk eerherstel van een 19de-eeuwse restauratie, De Burgerlijke Griffie op de Burg in Brugge*, in: *Monumenten en Landschappen*, nr. 16, 1991

FRAMPTON K., *Moderne architectuur, Een kritische geschiedenis*, Nijmegen, Sun, 1995

GEIRNAERT N., VANDAMME L., *Brugge, een verhaal van 2000 jaar*, Brugge, Stichting kunstboek, 1996, p. 104

GILTÉ S. en VANWALLEGHEM A., *Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen, Stad Brugge, middeleeuwse stadsuitbreiding zuid*, Deel 18nb

GILTÉ S. en VANWALLEGHEM A., *Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen, Stad Brugge, middeleeuwse stadsuitbreiding noord*, Deel 18nb

GILTÉ S., VANWALLEGHEM A., *Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen, Stad Brugge, oudste kern*, deel 18na, 1999

GOBYN, *Te kust en te kuur, Badplaatsen en kuuroorden in België 16de – 20ste eeuw*, Brussel ASLK, 1987

HASLINGHUIS. E, JANSE, H., *Bouwkundige termen, Verklarend woordenboek van de westerse architectuur- en bouwhistorie*, Leiden, Primavera Pers, 2005

LOBELLE H., *De neogotische stoffering in de bovenzaal van het Brugse stadhuis*, in: *Vlaanderen*, nr. 174, 1850

- LOBELLE H., *Enkele neogotische realisaties van architect L. Dela Censerie in Brugge*, in: Vlaanderen, nr. 174, 1850
- MAERTENS A., *Leven en dood van een bank in de XIX eeuw; Een bijdrage tot de studie van het economisch verval en herleven van Brugge en omstreken in de tweede helft van de XIXe eeuw, toen Brugge een finianceel centrum was door toedoen der Bank Dujardin*, Brugge, D. Walley, 1948
- MICHIELS G., *Uit de wereld der Brugse mensen, de fotografie en het leven te Brugge 1839-1918*, Brugge, West-Vlaamse Gidsenkring V.Z.W., 1978
- NEBOIS T., *Architectural Theory, from the renaissance to the present*, Köln, Taschen, 2006, p. 2006
- PUGIN A.W., KING T.H., *Les vrais principes de l'architecture ogivale ou chrétienne, avec des remarques sur leur renaissance au temps actuel / remanié et développé d'après le texte Anglais de A. W. Pugin par T. H. King; trad. en français par P. Lebrocqy*, Brugge, 1850
- PUTTEMANS P., HERVÉ L., *Moderne Bouwkunst in België*, Brussel, Uitgeverij Marc Vokaer, 1975
- RAU J., D'HONDT J., *Een eeuw Brugge 1800-1900*, Brugge, Uitgeverij Van de Wiele, 1999
- RUHL C. in EVERS B., BIERMAN V., GRÖNERT A., eds., *Architectural Theory, From the Renaissance to the Present*, Köln, Taschen, 2006
- SCHOONJANS Y., *Architectuur en vooruitgang, De cultuur van het eclecticisme in de 19de eeuw*, Gent, A&S Books on Architecture and Arts - Ugent, 2007
- STROOBANTS J., *De rijksnormaalschool in Brugge*, in M&L, XI, 1992, nr. 4, p. 52
- VAN BIERVLIET L. in: BERGMANS ADE MAEYER.J., DENSLAGEN W., e.d., *Neostijlen in de 19de eeuw, Zorg geboden? Handelingen van het tweede Vlaams-Nederlands restauratiesymposium Enschede 3-4 september 1999*, Leuven, Universitaire Pers, 2002, p. 125
- VAN BIERVLIET L. in: D'HONDT J., RYCKAERT M., VANDEWALLE A., eds., *Brugge: De geschiedenis van een Europese stad*, Tielt, Lannoo, 1999
- VAN BIERVLIET L. in: DE MAEYER J., VERPOEST L., *Gothic Revival. Religion, Architecture and Style in Western Europe. Proceedings of the Leuven Colloquium, 7-10 November 1997*, Leuven, Universitaire Pers, 2000
- VAN BIERVLIET L., *Van romantisch naar ingenieuze neogotiek*, in: Vlaanderen, nr. 46, 1997, pp. 234-236
- VAN CLEVEN J., VAN TYGHEM F., DE WILDE I., e.d., *Neogotiek in België*, Tielt, Lannoo, 1994
- VAN CLEVEN J., VAN TYGHEM F., DE WILDE I., HOOZEE R. e.a., *Neogotiek in België*, Tielt, Lannoo, 1997

VAN HOUTRYVE A., *Van "Comedie" tot "Koninklijke Stadsschouwburg"*, *Brugse Politiek en toneelcultuur tussen 1750 en 1994, Historische analyse en retroperspectieve*, Brugge, Drukkerij Brunet en Zonen BVBA, 1995

VAN OYEN I., *De neogotische beweging in Brugge in de negentiende eeuw met architect Louis Delacenserie*, Brugge, Westvlaamse Gidsenkring, 1898, p. 10

VAN OYEN I., *De neogotische beweging in Brugge in Europees perspectief met als belangrijkste architect Louis Delacenserie*. (onuitgegeven licentiaatverhandeling Katholieke Universiteit Leuven, Departement Archeologie en Kunstwetenschap, Afdeling Middeleeuwen, Moderne Tijden en Hedendaags tijdperk, 1985), p. 37

VAN OYEN I., *Louis Delacenserie (1838-1909) Brugs architect van de neogotiek*, in: *Vlaanderen*, nr. , 1997

Vensters, Zeven eeuwen techniek en esthetiek, Gent, Dienst voor monumentenzorg en stadsarcheologie, Stad Gent, 1993

VERPOEST L., JAN BRAL G., CORNILLY J., eds., *Neostijlen en eclecticisme, Van het justitiepaleis tot de Cogels-Osylei*, In de reeks: De standaard architectuurbibliotheek 1000 jaar architectuur in België, Tielt, Lannoo, 2008

VERSCHELDE K., *Les anciennes maisons de Bruges dessinées d'après les monuments originaux*, Brugge, Beyaert-Defoort, 1875

WATKIN D., *De westerse architectuur, Een geschiedenis*, Roeselare, Roularta Books, 2001